

57476

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMAN YAYIN MERKEZİ

ÜRDÜN'DEKİ ÇÖL SARAYLARININ
ARAŞTIRILMASI
VE
TURİZME KAZANDIRILMASI

Mimar Abdelselam Alali

F.B.E. Mimarlık Anabilim Dalı
Mimari Tasarım Bölümünde
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Meral KAPKIN

İSTANBUL, 1996

ÖNSÖZ

Ürdün'deki Çöl Saraylarının Araştırılması ve turizme kazandırılması amacıyla yaptığım yüksek lisans tez çalışmamın her aşamasında bilgi, tecrübe ve yardımlarını esirgemeyen sayın hocam Doç.Dr. Meral Kapkın'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca sevgili arkadaşım Hakan Tong'a ve değerli eşime tezimin yazılımının her aşamasında yardımlarından dolayı teşekkür ederim

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
FOTOĞRAF LİSTESİ	x
GİRİŞ	xii
1.BÖLÜM-ÜRDÜN	1
1.1. Genel Bakış	1
1.2. İklim ve Coğrafya	3
1.3. Nüfus Yapısı	3
1.4. Din	4
1.5. Eğitim	4
1.5.1. Temel Eğitim Aşaması	5
1.5.2. Lise Aşaması	5
1.5.3. Yüksek Öğrenim	5
1.6. Ekonomi	6
1.7. Tarih	7
2. BÖLÜM	10
2.1. Çöl Saraylarına Giriş	10
2.2. Ürdün'deki Çöl Sarayları	13
2.2.1. Kuseyir Amra	13
2.2.1.1.Ana Salon	13

2.2.1.2. Hamam	17
2.2.1.3. Kuyu ve Su Deposu	19
2.2.1.4. Süsleme	19
2.2.2. Meşatta Sarayı	25
2.2.2.1. Mimari Özellikler	26
2.2.2.2. Süsleme	30
2.2.3. Kasr Al Tuba	31
2.2.3.1. Mimari Özellikler	32
2.2.3.2. Süsleme	33
2.2.4. Kasr el Kharraneh	34
2.2.5. Kasr el Kastal	41
2.2.5.1. Saray	42
2.2.5.2. Camii	44
2.2.5.3. Hamam	45
2.2.5.4. Süsleme	46
2.2.6. Hammam el Sarah	47
2.2.6.1. Saray Grubu	48
2.2.6.2. Hamam Grubu	48
2.2.6.3. Sulama Grubu	50
2.2.6.4. Camii	50
2.2.7. Kasr al Hallabat	51
2.2.7.1. Saray	52
2.2.7.2. Camii	53
2.2.8. Kasr Bayır	54
2.3. Suriye'deki Çöl Sarayları	55
2.3.1. Anjar Sarayı	55

2.3.2. Kasr Al Hair Al Gharbi	56
2.3.3. Jabal Says	59
2.3.4. Kasr Al Hair Ash-Sharq	61
2.4. Filistin'deki öl Sarayları	63
2.4.1. Kasr Ülminye	63
2.4.2. Hırbetül Mafjar	64
3. BÖLÜM - Ürdün Turizmi	67
3.1. Turizm'in Tanımı	67
3.1.1. Turist'in Tanımı	67
3.1.2. Turizm Çeşitleri	68
3.1.2.1. Kültür Turizmi	68
3.1.2.2. Sağlık Turizmi	69
3.1.2.3. Ticaret Turizmi	69
3.1.2.4. Eğlence ve Dinlenme Turizmi	69
3.1.2.5. Sosyal Turizm	69
3.1.2.6. Politik Turizm	69
3.1.2.7. Macera Turizmi	69
3.2. Ürdün'deki Turistik Yörelere	70
3.2.1. Petra	70
3.2.2. Jerash	73
3.2.3. Madaba ve Nebo Dağı	76
3.2.4. Akabe	78
3.2.5. Amman	79
3.2.6. Wadi Rum	82
3.2.7. Lut Gölü	84
3.3. Turizmin Ürdün Ekonomisindeki Yeri	85

4. BÖLÜM	
4.1. Çöl Saraylarının Ürdün Turizmindeki Yeri ve İşlevi	87
4.2. Çöl Saraylarının Daha Aktif Bir Şekilde Turizme Katılım Yöntemlerinin Araştırılması	88
4.3. Önerileri Destekleyecek Nitelikte Türkiye'den Örnekler	90
5. BÖLÜM - Sonuç	92
KAYNAKÇA	93
EKLER	98
ÖZGEÇMİŞ	106

ÖZET

Çalışmada Erken İslam Dönemine ait, Emeviler tarafından yapılan ve çoğu bugünkü Ürdün sınırları içinde bulunan çöl sarayları ele alınmaktadır. Ürdün ekonomisinde önemli yeri olan turizme daha iyi bir şekilde katılmaları için birtakım öneriler getirmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde çöl saraylarının bulunduğu ülke "Ürdün"ün nüfus yapısı, coğrafyası, iklimi, şehirleri, eğitimi, ekonomisi ve tarihi hakkında bilgi verilmektedir.

İkinci bölümde Emeviler hakkında bilgi verilmiş, Filistin, Suriye, Ürdün'de bulunan çöl saraylarının yeni ve mimari özellikleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde, turizmin tanımı, Ürdün'deki turistik çekiciliği olan yöreler tanıtılıp, ekonomideki önemi hakkında bilgi verilmiştir.

Dördüncü bölümde ise çöl saraylarının Ürdün turizmindeki yeri ve bu sarayların turizmde daha iyi şekilde rol oynamaları için neler yapılabileceği hakkında öneriler sunulmaktadır.

Sonuç bölümünde ise Erken İslam Dönemine ait çöl saraylarını restore edip Kharraneh sarayını bir otel Amra Sarayını bir Erken İslam Eserleri Müzesi olarak kullanılması, hem sarayların yaşatılması hem de turizme büyük bir katkı yapacağı anlatılmaktadır.

SUMMARY

This survey is about the desert palaces which were built within the present day borders of Jordan in Early Islamic period. One of the main subjects is the more active participation of these palaces in tourism, which is very important for the economy.

At first chapter is demografic structure, climate, economy and history of Jordan is introduced.

The desert palaces are listed at second chapter followed by the information about rediscovery, locations, construction date, and architectural pirinciples of the palaces.

Third chapter is about tourism in Jordan; the different natures and catehegories. The different historical sites are also introduced at this chapter. The input of tourism into Jordanian economy and its development.

At fourth chapter the importance of desert palaces at the current tourism activities is discussed. The suggestions for efficently use of these palaces are made and supported by the examples also in this chapter.

The fifth chapter is the final.

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1: Ürdün'ün siyasi haritası
- Şekil 2: Emevi İmparatorluğunun M.S.750 'deki sınırlarını gösteren harita
- Şekil 3: Çöl Saraylarının yerleşim haritası
- Şekil 4: Kuseyr Amra Sarayı'nın planı
- Şekil 5: Kuseyr Amra Sarayı'nın kesitleri
- Şekil 6: Kuseyr Amra Sarayı Hamamı'nın plan ve kesiti
- Şekil 7: Kuseyr Amra Sarayı su deposunun plan ve kesiti
- Şekil 8: Meşatta Sarayı ana girişine ait bir restitüsyon çalışması
- Şekil 9: Meşatta Sarayı planı
- Şekil 10: Meşatta Sarayı'na ait 3 farklı restitüsyon plan çalışması
- Şekil 11: Meşatta Sarayı'nın kesit ve görünüşü
- Şekil 12: Kasr Al Tuba planı
- Şekil 13: Kasr El Kharraneh'in zemin kat planı
- Şekil 14: Kasr El Kharraneh'in birinci kat planı
- Şekil 15: Kasr El Kharraneh'in boy kesitleri
- Şekil 16: Kasr El Kharraneh'te 51 numaralı odaya ait plan ve kesit
- Şekil 17: Kasr El Kharraneh'te 26 nolu odaya ait kesit
- Şekil 18: Kasr El Kastal planı
- Şekil 19: Kasr El Kastal'a ait kesit ve görünüşler
- Şekil 20: Kasr El Kastal Camii planı
- Şekil 21: Kasr El Kastal Hamamı planı
- Şekil 22: Kasr ElKastal'da döşeme mozaiklerinden örnekler
- Şekil 23: Hammam El Sarah'ın planı
- Şekil 24: Kasr El Hallabat'ın planı
- Şekil 25: Kasr Bayır planı
- Şekil 26: Anjar Sarayı planı
- Şekil 27: Kasr Al Hair Al Gharbi planı

- Şekil 28: Kasr Al Hair Al Gharbi Hamamı planı
Şekil 29: Jabal Says kompleksinin genel yerleşim planı
Şekil 30: Jabal Says Sarayı'nın planı
Şekil 31: Kasr Al Hair Ash-Sharq Saray ve Camii planı
Şekil 32: Kasr Ülminye planı
Şekil 33: Hirbetül Mafjar Sarayı'nın planı
Şekil 34: Hirbetül Mafjar Sarayı Hamam planı
Şekil 35: Hirbetül Mafjar Sarayına ait iç perspektif
Şekil 36: Hirbetül Mafjar Sarayı kesit ve görünüşü

FOTOĞRAF LİSTESİ

- Fotoğraf 1: Kuseyr Amra Sarayı'na ait dış görüntüler
- Fotoğraf 2: Kuseyr Amra Sarayı'ndan detay bir görüntü
- Fotoğraf 3: Kuseyr Amra Sarayı ana salonundan fresk örneği
- Fotoğraf 4: Kuseyr Amra Sarayı ana salonundan fresk örneği
- Fotoğraf 5: Kuseyr Amra Sarayı'na ait bir fresk örneği
- Fotoğraf 6: Kuseyr Amra Sarayı Hamamı'nda G odasında bulunan fresk örnekleri
- Fotoğraf 7: Kuseyr Amra Sarayı'ndan fresk örnekleri
- Fotoğraf 8: Meşatta Sarayı ana girişinden bir görünüm
- Fotoğraf 9: Meşatta Sarayı'na ait süslemelerden örnekler
- Fotoğraf 10: Kasr Al Tuba 'ya ait dış görüntüler
- Fotoğraf 11: Kasr Al Tuba'dan bir detay
- Fotoğraf 12: Kasr Al Tuba'dan bir detay
- Fotoğraf 13: Kasr El Kharraneh'in giriş cephesi
- Fotoğraf 14: Kasr El Kharraneh'e ait iç görüntüler
- Fotoğraf 15: Kasr El Kastal 'dan bir görünüş
- Fotoğraf 16: Kasr El Kastal Camii'nden bir görünüş
- Fotoğraf 17: Hammam El Sarah'a ait dış görünüşler
- Fotoğraf 18: Kasr El Hallabat'a ait dış görünüşler
- Fotoğraf 19: Kasr El Hallabat'a ait yer döşemesinden örnekler
- Fotoğraf 20: Kasr Al Hair Al Gharbi ana girişinden bir görünüş
- Fotoğraf 21: Kasr Al Hair Ash-Sharq'tan bir görünüş
- Fotoğraf 22: Hirbetül Mafjar Sarayına ait yer kaplamasından bir örnek
- Fotoğraf 23: Petra'nın 1830'lu yıllardaki görünümü
- Fotoğraf 24: Petra'dan çeşitli görüntüler
- Fotoğraf 25: Petra'nın giriş cephesi
- Fotoğraf 26: Jerash'tan görünüm
- Fotoğraf 27: Jerash'tan görünüm

- Fotoğraf 28: Jerash'tan bir görünüm
- Fotoğraf 29: Nebo Dağı Aziz Georgios Kilisesi'nde bulunan kutsal yerleri gösteren en eski haritası
- Fotoğraf 30: Nebo Dağı'nda bulunan mozaik örnekleri
- Fotoğraf 31: Kızıldeniz'den görünüm
- Fotoğraf 32: Akabe ve Kızıldeniz'den görünüm
- Fotoğraf 33: Amman'dan bir gece görünüşü
- Fotoğraf 34: Amman'dan bir görünüm
- Fotoğraf 35: Wadi Rum'dan farklı görünüm
- Fotoğraf 36: Wadi Rum'dan farklı görünüm
- Fotoğraf 37: Lut Gölü ve çevresinden görünüşler

GİRİŞ

1. Problemin Belirlenmesi

Dünyada gittikçe önem kazanan, bacasız sanayi olarak tanımlanan turizm Ürdün ekonomisinde de önemli rol oynamaktadır. 1990-1995 yılları arasında yapılan istatistiklere göre Ürdün'ün gayrisafi milli hasılasının ortalama %10'nu turizmden elde edilmektedir.

Turizm potansiyeli olan yöreler incelendiğinde Ürdün sınırları içinde yer alan çok sayıda çöl saraylarının bazılarının tamamıyla ayakta kalmalarına rağmen turizmde yeterince rol oynamadıklarını görülmektedir. Petra ve Jeranl kadar Ürdün turizminde yer alamaları gerekliliğine inanılarak konunun "Ürdün'deki Çöl Saraylarının Araştırılması Ve Turizme Kazandırılması" olmasına karar verilmiştir.

2. Çalışmanın Kapsamı

Yapılan çalışma, M.S. 662-750 yılları arasında büyük fetihler yapmak islamlığın Orta Asya'dan İspanya'ya kadar yayılmasını sağlayan, islam mimarisinin temel taşlarını atan Emevi halifelerinin inşa ettirdikleri sarayları kapsamaktadır.

İncelediğimiz bu saraylar bugün üç ayrı ülkenin sınırları içinde yer alıp, Filistin'de iki, Suriye'de dört Ürdün'de sekiz tanedir. Sarayların bazıları dinlenmek bazıları ticaret yollarını kontrol etmek, av merakını gidermek için yapılmış olup günümüzde hiçbir fonksiyon üstlenmemektedirler. Çalışmada Ürdün'deki saraylara değişik fonksiyonlar yükleyerek turizme kazandırma önerileri sunulacaktır.

3. Çalışmanın Amacı

Tarihin belli bir dönemine ait olan, günümüzde fiziksel ve fonksiyonel eskimeye uğramış, çöl saraylarına turizmde gelişen ihtiyaçlara cevap verecek şekilde işlev kazandırmaktır.

I. BÖLÜM

ÜRDÜN

1.1. Genel Bakış

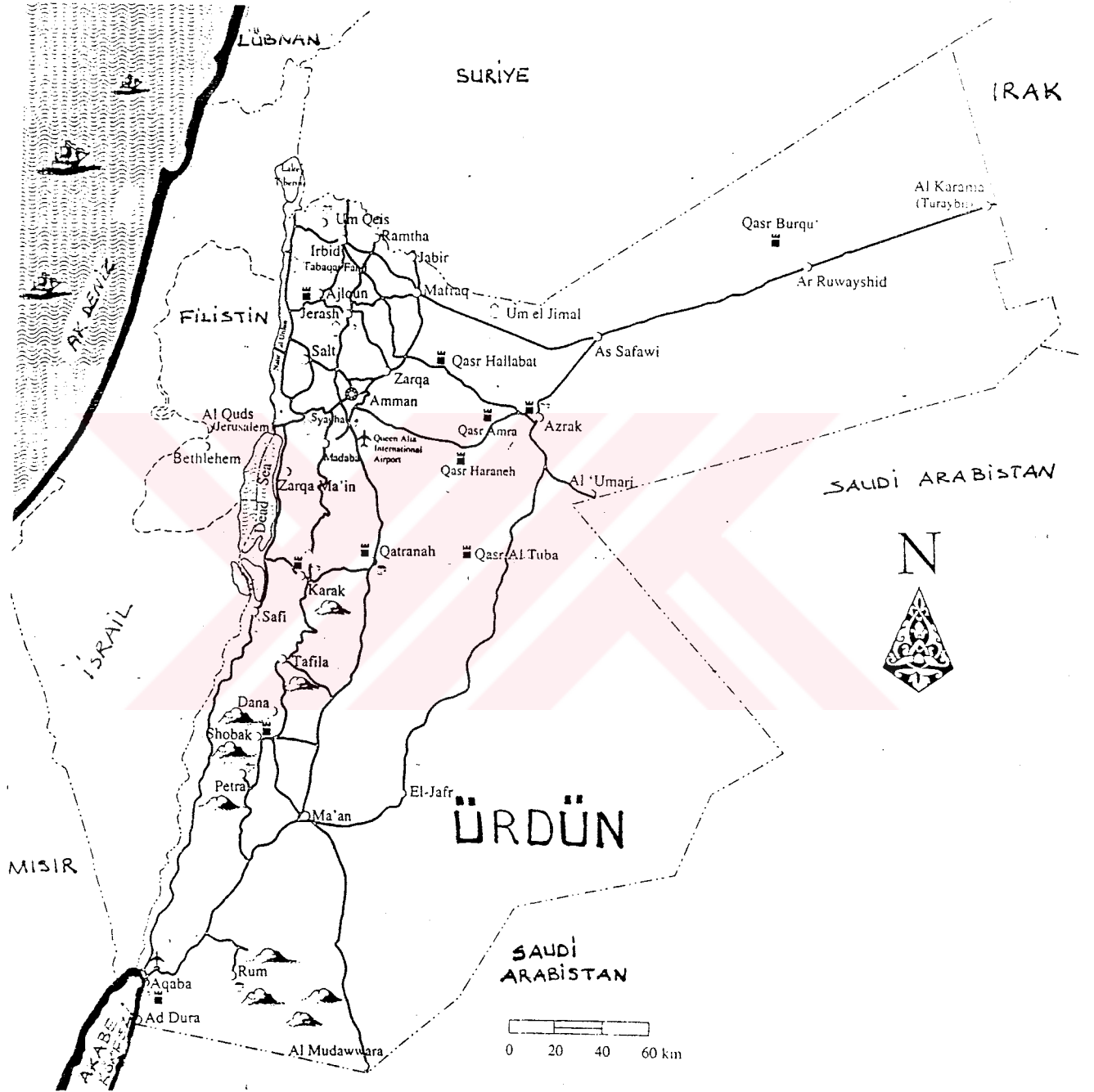
Asya'nın güneybatısında, Ürdün nehrinden ismini alan Doğu ve Batı arasında değişik yolların birleştiği noktada eski zamanlardan kalma uygarlıkların ihtimamla muhafaza edildiği farklı kültürlerden ve milletlerden insanların kaynaştığı bir potada Ürdün bu stratejiyi Ortadoğu'da en iyi kullanabilen tek ülkedir.

Bu küçük ülke 92.300 km² alana sahip olup kuzeyden Suriye, güneyden Suudi Arabistan, doğudan Suudi Arabistan ve Irak, batıdan Filistin ve İsrail ile sınırları olup, sınırlarının toplam uzunluğu 1804 km'dir. Kızıldeniz'in en uç noktasında yer alan Akabe şehri ülkenin uluslararası sulara açılan tek liman kentidir.

Coğrafi durumu Ürdün'e Ortadoğu'da haberleşme, ulaştırma, iş, ticaret, kültür ve sanat da büyük bir merkez olma yolunda üstünlük sağlar.

Gecen birkaç yıl içinde şehirlerin modernizasyonu doğrultusunda büyük yol alınmıştır. Ürdünlü'nün sosyal değerleri ve özü bu modernizasyonda değişmemiştir. En önemli sosyal birim ailedir.

Bir gözlemci için, Ürdün toplumu modernleşme ile geleneklerini birleştirerek ayakta kalmayı başarılı bir şekilde deneyen bir örnektir. Diğer taraftan Ürdünlüler dünyadaki bilimsel ve teknolojiye ait tüm yeniliklerden istifade ederken bir yandan da miras aldıkları sosyal ve düne ait değerlere saygı gösterirler.

Şekil 1: Ürdün'ün siyasi haritası

1.2. İklim ve Coğrafya

İklim bakımından dağlık bölgelere ve ovalarda Akdeniz iklimi, Algor çukuru ve Ölüdeniz havzasında ılıman iklim, çölde ise karasal iklim hakimdir.

Ürdün çukuru(Algor), Ölüdeniz ve Kızıldeniz kıyısında Akabe körfezine ulaşan uzun vadi (Vadi Araba) ötesinde en yüksek noktaları kuzeyden güneye doğru 1200-1700 metre civarında değişen ve düzenli olarak doğuya alçalan Marenia Ürdün Platosu uzanır ki yeterince yağış alan yıllık yağış miktarı 400-500 mm, bu kesimde yağmura dayalı çok ürünli tarımın yanısıra tahil üretimi, zeytin ve meyve ağacı yetiştiriciliği yapılır. Ürdün çukurunda suyu (10m³/sn) Yarmuk nehrinden gelen Doğu Gor Kanalı denilen kanalın yapılmasını sağlamıştır. Burası büyük bir sebze ve meyve üretim merkezidir. Kışın Ocak ayında ortalama sıcaklık 14-15 °C bulunduğu için daha çok turunçgiller ve muz yetiştiriciliği yapılmaktadır.

1.3. Nüfus Yapısı

Ürdün'ün nüfusu 199 verilerine göre 4.196.000'dir. Yıllık nüfus artış oranı 3.6 olup dünyadaki en yüksek nüfus artışı olan ülkeler arasında yer alır. Ölüm oranının azlığı, yeterli ve gelişen sağlık hizmetleri ve çocuk koruma çalışmaları nüfus artış oranında önemli bir faktördür. Nüfusun %56'sı 20 yaşın altındadır.

Son kırk yıl içinde Ürdün ani ve hızlı bir nüfus artışına tanıklık etmiştir. Politik karışıklık ve savaş sonlarında Ortadoğu'nun yeni tarihinde Ürdün 3 büyük savaş sonrası yüzbinlerce mültecinin akınına uğradı. Bunların ilki 1948 yılında Filistin'den toplu olarak ayrılan mülteciler, ikincisi 1967 yılında İsrail-Arap savaşı sonrası İsrail'in batı Şeria'yı işgal etmesiyle gelen mültecileri, son olarak 1991 Körfez savaşı ile Irak ve Kuveyt'te çalışan yüzbinlerce Ürdün'lü ve Filistinli'nin Ürdün'e geri dönmek zorunda kalmalarıdır.

İllere göre nüfus dağılımı 1994 sayımına göre;

Amman	1.567.908
Balka	273.489
Madaba	106.308
Mafrak	170.903
Ajlon	94.205
Tafile	61.156
Akabe	76.745
Zarka	623.943
Irbib	745.774
Jerash	123.195
Karak	169.552
Maan	79.401

1.4. Din

Ürdün Anayasasında dinin İslam olduğu işaret edilmiştir. Halkın %95'i sunni müslümanlardır. Bunun içinde geçen yüzyılın sonlarında anavatanlarından kopan küçük gruplar halinde Çecen ve Çerkezler yer almaktadır. Ürdün'ün geri kalan nüfusu (%95'i) Arap Hristiyanlar ve Ermenilerdir ki bunların ibadetleri, düşünceleri ve birlikleri anayasada garanti altına alınmıştır.

1.5. Eğitim

Ürdün'de ilk Milli Eğitim Bakanlığı 1940 yılında Ürdün krallığının temelini atan Kral Abdullah döneminde kurulmuştur.

1952 yılında ülkede ilk yapılan genel istatistiklere göre okuma yazma oranı sadece %32 iken 1994 yılında bu rakam %86'ya yükseldi ve gittikçe yükselmektedir.

Ürdün'de eğitim üç aşamadan oluşmaktadır.

1.5.1. Temel Eğitim Aşaması:

Bu aşama zorunlu aşamadır. Ve on yıldan oluşmaktadır. Okullar açılmadan bir hafta önce Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan kitaplar tüm okullarda karşılıksız olarak dağıtılmaktadır. Temel eğitim aşamasında özetle toplam 2492 okul ve 1.074.855 öğrenci ve 44.508 öğretmen bulunmaktadır.

1.5.2. Lise Aşaması:

Bu aşama temel eğitim aşamasıyla üniversite aşamasına hazırlayan aşamadır. İki yıldan olup, Lise son sınıfta öğrencilere iki aşamalı sınava tabi tutulup, not ortalamasına göre üniversitelere yazılırlar. Ayrı bir üniversite sınavı yoktur. Lise aşamasında toplam 875 lise, 164.600 öğrenci ve 12.844 öğretmen bulunmaktadır.

1.5.3. Yüksek Öğrenim:

Son kırk yılda Ürdün Yüksek Öğrenim alanında büyük bir hamle yapmıştır. Ülkenin küçük nüfusuna rağmen 6 devlet üniversitesi ve 11 özel üniversite bulunmaktadır. Bu üniversitelerde 1994 yılı verilerine göre 120 bin öğrenci okumaktadır. Ayrıca yurt dışında çeşitli ülkelerde 30.000'e yakın öğrenci öğrenim görmektedir. 1985 yılında Yüksek Öğrenim Kurumunu Yüksek Eğitim Bakanlığı statüsünde kavuşturulmuştur. Ayrıca Ürdün'de 55 adet iki yıllık

Yüksek okul bulunmaktadır. Bu okullarda yılda 11.000 öğrenci öğrenime başlamaktadır.

18-25 yaş arası üniversite oranı %37.8 olup bu oran dünyada ABD ve İsveç'te sonra Ürdün'e Üçüncülük getirmektedir.

1.6. Ekonomi

Ürdün ekonomisi yıllardır birçok zorlukla karşılaşmıştır. Kıt doğal kaynakları, dalga dalga gelen Filistinli göçmenler, İsraille yapılan savaşlar dolayısıyla yapılan askeri harcamalara rağmen önemli ekonomik gelişmeler elde edildi. Bu ekonomik gelişmelerin düzenli olabilmesi için kalkınma planları hazırlandı. Bu planlar süresince temel alt yapı birçok sanayii kuruluşu, tarım ve sulama projelerini gerçekleştirmenin yanısıra eğitim ve sağlık sektörü geliştirildi.

1948'deki Arap-İsrail savaşından sonra gelen Filistinli göçmen dalgasının yarattığı etkileri silmeye çalışırken 1967 savaşı Ürdün ekonomisine yeni göç dalgası ile karşı karşıya bıraktı. 1967 savaşının bıraktığı önemli olumsuz etkilerden biri de Ürdün Nehrinin doğru yakasındaki çok verimli toprakların askeri hareketler dolayısıyla uzun süre kullanılmamasıdır. Batı Şeria'nın işgalinden dolayı göç etmek zorunda kalan Filistinliler Ürdün'ün nüfus yapısını bozmakla kalmayıp buna paralel olarak işsizliği ve hükümet harcamalarını artırıp ekonomiyi çöküş aşamasına getirmiştir.

70'li yıllarda ülke ekonomisinde topculanma oldu. Bunun en önemli sebeplerinden petrol fiyatlarının artması buna paralel olarak petrol ülkelerinin gelirlerinin artmasından dolayı Ürdün'e yapılan yardımlarda büyük bir artması ve petrol ülkelerinde çalışan Ürdünlüler'in yolladığı dövizlerde büyük bir artış gözlemlendi.

80'li yılların ikinci yarısında Ürdün ekonomisi yeniden krize girdi. 90'lı yılların başlangıcı daha da kötü oldu. Körfez savaşı ile sonuçlanan Kuveyt işgali ekonomiyi çökmenin eşiğine getirdi. Bir yandan Kuveyt ve Irak'da çalışan yaklaşık 650.000 bin kişilik işgücünün geri dönüşü ve diğer yandan Irak'a uygulanan amborgoya uyma zorunluluğu, tarafsız kaldığı için körfez ülkelerince suçlanması ve ticari ilişkilerin kesilmesi, bütün bu olumsuzluklar ekonominin çökmesine, hızlandırıcı birer etken oldular.

1993'den sonra bazı körfez ülkeleriyle ilişkilerin yeniden düzene girmesi 1994 İsrail ile barış imzalanması Ürdün ekonomisinde yeniden toparlanma gözlenmektedir.

1. 7. Tarih

Arkeolojik araştırmaları bize bugünkü Ürdün topraklarının Maverai Ürdün olarak adlandırıldığı ve birçok medeniyete ve sahipliği yaptığını göstermektedir.

Maverai Ürdün'de Vadi el-Araba'yı çevreleyen yamaçlarında yapılan kazılar, kökeni Yenitaş'ın ilk evresine dek inen özgün bir tarımsal kültürün varlığını ortaya koymuştur. Bakırtaş dönemi ise, Ürdün vadisindeki Gazul kazıları aracılığıyla uzun süreden beri bilinmektedir.

Ülkenin güneyinde, Suudi Arabistan çölleri sınırlarında yapılan araştırmalarda kesinlikle tarihlendirilemeyen eski Arap kültürlerine ait dinsel merkezler ortaya çıkarılmıştır. Bunlar arasında düz idollerin dikili olduğu Er-Rızka tapınağı kanıtlardan biridir. Son Tunç Çağı ve Demir Çağı'nın en önemli buluntu yeni Tel-Deyr-Ella'dır. Burada II. binyıl ortaları ile yaklaşık İ.Ö.1000 arasındadır. Yarı göçebe bir topluma ait bir tapınak, bu tarihten Pers dönemine kadar da sürekli bir yerleşme varolmuştur.

Maveari Ürdün en parlak dönemini İ.Ö.1., İ.S.1.y.y.lar arasında yaşayan özgün Nabati uygarlığı ülkenin güneyinde gelişmiş olup en etikileyici kalıntı eski başkent Petra'dır.

Anıtsal erken hristiyanlık yapılarının yer aldığı Gerasa harabeleri de (bugünkü Jerash) Roma İmparatorluğu döneminden kalmadır.

Kısaca kronolojik olarak Ürdün tarihini özetlersek;

M.Ö. 539-M.S.332	yılları arasında Persian
M.Ö. 312-M.S.63	yılları arasında Helenistic
M.Ö. 312-M.S.106	yılları arasında Roma
M.S. 324-636	yılları arasında Byzantine
M.S. 636-661	yılları arasında Arap
M.S. 661-750	yılları arasında Emeviler
M.S. 750-969	yılları arasında Abbasiler
M.S. 969-1099	yılları arasında Fatimeler
M.S. 1099-1187	yılları arasında Haçlılar
M.S. 1173-1260	yılları arasında Eyyubiler
M.S. 1260-1515	yılları arasında Memluklar.

1918 yılından 1946 yılına kadar bağımsızlık savaşı (Undertermined) vermiştir.

12 Mart 1946 yılında bağımsızlığını elde eden Arap Birliği'nin kurucu üyesi olan Maverai-Ürdün 24 Ocak 1949'da Ürdün Haşimi Krallığı adını aldı. 20 Temmuz 1951'de Kral Abdullah'ın Kudüs'de bir Filistinli tarafından öldürülmesiyle boşalan taht, sağlığı bozuk olan oğlu Talal geçti. 1952 yılında 17 yaşındaki oğlu Hüseyin lehine tahttan uzaklaştırıldı.

Ürdün Mayıs 1967'de İsrail'e karşı Arap dayanışma hareketine katıldı. Ürdün birlikleri Mısırlı bir komutanın emri altına verildi. Bu olayın hemen bir ay sonrasında Haziran 1967 "6 gün Savaşları" üçüncü Arap-İsrail savaşına sürüklendi. Kudüs ve Batı Şeira'nın İsrail tarafından işgali ile sonuçlandı.

6-9 Eylül 1970 yılında Filistin Halk Kurtuluş Cephesi 4 yolcu uçağını Ürdün'e kaçırdı. Ve yer yer Filistinli gerillalar ve Ürdünlü askerler arasında çatışmalar çıkmasıyla Kral Hüseyin ordudan düzeni sağlamasını istedi. Temmuz 1971 yılında Ürdün ordusu Filistin ulusal hareketinin alt yapısını Lübnan'a taşımaya zorladı. 1971 Kasım'ında Kahire havaalanında Ürdün başbakanı Vasfi Eftel Filistin Kara Eylül Örgütü tarafından öldürüldü.

Mayıs 1973 yılında Zeyder el Rifai başbakanlığında Ürdün, Kuveyt, Irak, Suriye ve Mısır'la yeniden ilişki kurdu. Ürdün birlikleri dördüncü Arap-İsrail savaşına Suriye cephesinde katıldı.

1980 Ekim'inde Ürdün yönetimi İran-İrak savaşında Irak'ı destekledi. Her iki ülke arasında sıkı ekonomik ilişkiler kuruldu. Irak'ın gereksinim duyduğu mal ve silahların büyük bir kısmı Ürdün yoluyla sağlandı.

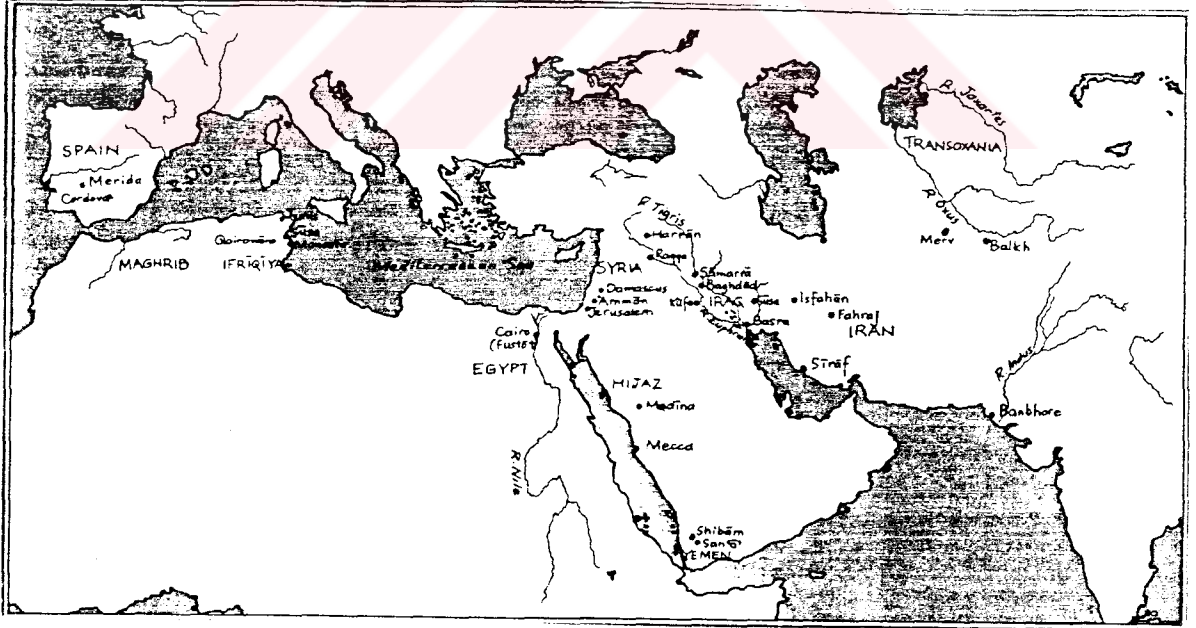
Arap Birliği'nin 1988 Haziran'ındaki toplantısında, FKÖ'yü Filistinlilerin tek temsilcisi sayması Ürdün Filistin politikasını değiştirdi. Batı Şeria üzerindeki haklarından vazgeçtiğini açıkladı.

İrak'ın 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etmesi, Körfez Savaşında tarafsız bir tutum izleyen Ürdün Hükümeti Ortadoğu barış sürecine olan bağlılığını sürdürerek 30 Ekim 1990 Aralık'da Washington'da Arap-İsrail ikili görüşmelerine katıldı. Ekim 1994 yılında Ürdün-İsrail barış antlaşması Ürdün'de imzalandı. Amman ve Tel-Aviv'de karşılıklı büyük elçilikler açıldı.

II. BÖLÜM

2.1. Çöl Saraylarına Giriş

Emeviler, Mekke'de yaşayan tanınmış Beni Umeyye kabilesinden olup M.S. 622 yılında Muaviye Bin Ebu Süfyan tarafından Emevi devletini kurmuşlardır. Muaviye Hz.Ömer zamanında Suriye valiliğine atanır. Bu görevi 20 yıl yürüttükten sonra Hz.Ali'ye baş kaldırır. Hz. Ali'nin ölümünden sonra kendini M.S. 622 yılında Şam'da halife ilan edip Emevi devletini kurar. Doğuda Çin sınırı batıda ise İspanya ve Fransa'nın iç kısmına kadar büyük bir imparatorluk kurar. Fethedilen bu topraklarda hem islamlığın hem de tek resmi dil Arapça'nın yaygınlaşması için büyük çaba harcarlar. Onbeş halife yaklaşık 88 sene hüküm sürdükten sonra M.S. 750 yılında Abbasiler tarafından Emevi devleti yıkılır.

Şekil 2: Emevi İmparatorluğunun M.S.750 'deki sınırlarını gösteren harita

Emeviler pek çok saray cami ve diğer yapılar yapıp Arapların şehirleşmesini sağladılar.

Tanımlamaya çalıştığımız ve bugünkü Ürdün topraklarında yer alan çöl sarayları, Eski Emevi İmparatorluğu süresince yapıldıklarından bunların en eski islam mimarisi hakkında bize yeterince bilgi sunmakta, bunlar sadece mimari ile ilgili değil aynı zamanda o çağdaki resim, heykel ve yaşam ve geleneklere ışık tutmaktadır.

Suudi Arabistan'ın kurak çöl bölgelerinden gelen Emeviler yeşili ve nemi bol olan Akdeniz havasına alışmakta yeterince uyum sağlayamadıkları için, sürekli bir çöl havasını özlemişler ve bu özlemlerini gidermek, aynı zamanda avlanma ve diğer eğlenme biçimlerini tatmin etmek amaçlı Ürdün çöllerinde saraylar inşa etmişlerdir. Bunlar inşa edildikleri yerlere göre değişik fonksiyonlar üstlenmişlerdir.

- Ticaret yollarının kesiştiği noktalarda inşa edilen sarayları ticaret yollarının kontrolünü ellerinde tutma amaçlı,

- İmparatorluğun uç sınırlarında inşa edilen saraylar ve kaleler, sınırları gözetleme ve saldırılarda erken haber olma amaçlı

- Orman, göl kenarı ve çölde inşa edilen saraylar ise dinlenme, ava çıkma ve çeşitli spor faaliyetlerini gerçekleştirme amaçlı inşa edilmişlerdir.

Günümüzde görevlerini kaybeden bu saraylar insan ve zaman yıkıcılığına uğramıştır. Bunlar üç ülke sınırları içinde bulunurlar. Biz sadece Ürdün'deki çöl saraylarını tez konusu gereği daha geniş bir şekilde ele alacağız.

2.2. Ürdün'deki Çöl Sarayları

2.2.1. Kuseyir Amra

Ürdün'ün başkenti Amman'ın yüz kilometre doğusunda Azrak vahasının 20 km batısında Butum vadi yatağı içinde yer almaktadır.

Avusturyalı Prof. Musil Alois 1898 yılında ilk şark seyahatleri esnasında çölde yaşayan bedevilerden, çölün bir kesiminde resimlerle dekore edilmiş küçük bir sarayın olduğunu öğrendi. Ve ilk defa 1898 yılını 8 Haziran'ında saraya ulaştı. 1900 yılında fotoğraf çekmek için üç gün kaldı. 1901 yılında ressam Mielich'le birlikte tekrar gelerek süslemelerin resimlerini yapmışlar, bu resimleri alıp büyük bir kitap halinde yaygınlaştırmışlardır. Musil bazı resimleri alıp Almanya'ya Berlin müzesine getirmiştir. 1909 senesinde iki Fransız bilim adamı Jojen ve Sfinyak bölgeye gelerek Musil ve ekibinin yapmış olduğu yanlışlıkları düzelterek 1992 senesinde bir kitap yayınlamışlardır. En kapsamlı bilgiye Crosswell'in "Early Muslim Architecture" 1932-1946 kitabında rastlarız.

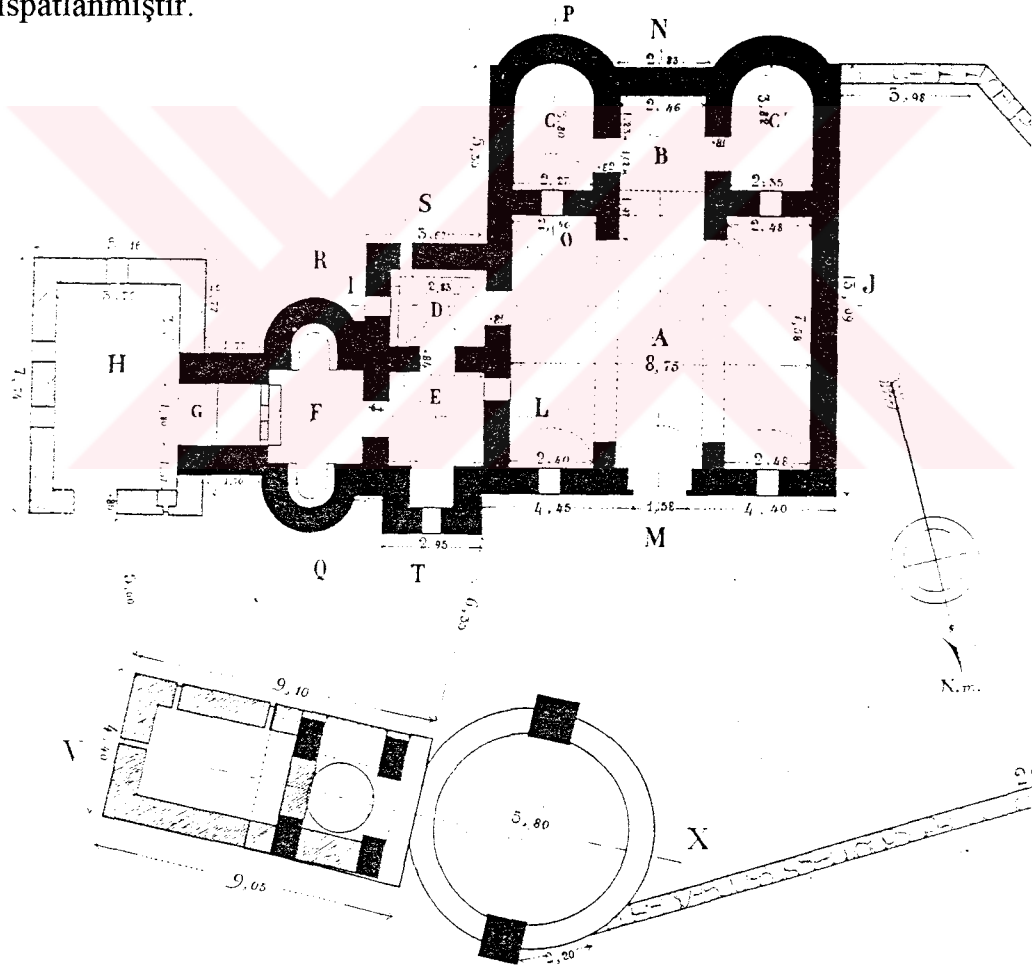
Sarayın inşaat tarihi Prof. Musil, Max Van Berchem Kudüs'teki Dominican okulu bilim adamları sarayın yapılış tarihi hakkında birleşmiş. 705-715 yılları arasında I. Velid döneminde inşa edilmiştir. Duvar resimlerindeki altı düşman devlet adamı I. Velid döneminde mağlup edilişi bir kanıt olarak kabul edilmiştir.

Saray üç ana bölümden oluşmaktadır. 1. Ana salon 2. Hamam 3. Kuyu ve su deposu. Yapının tümü sert kırmızı, kireç taşından yapılmıştır.

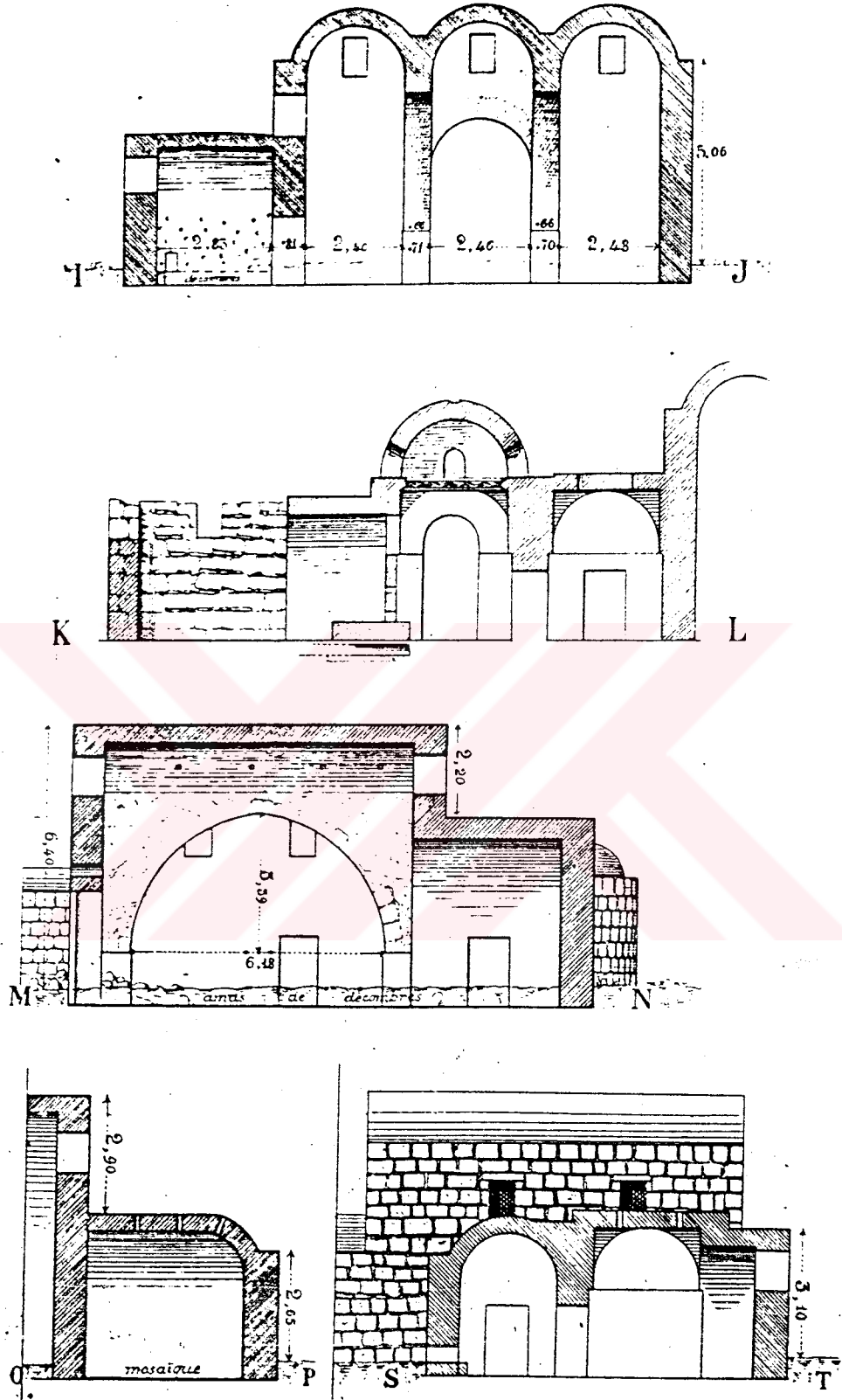
2.2.1.1. Ana Salon

Girişi kuzeyden olup, kuzey-güney yönünde simetrik plandadır. Ana giriş kapısı küçük bir girişten sonra ana salona açılmakta olup bu salon 8,75x7,58m

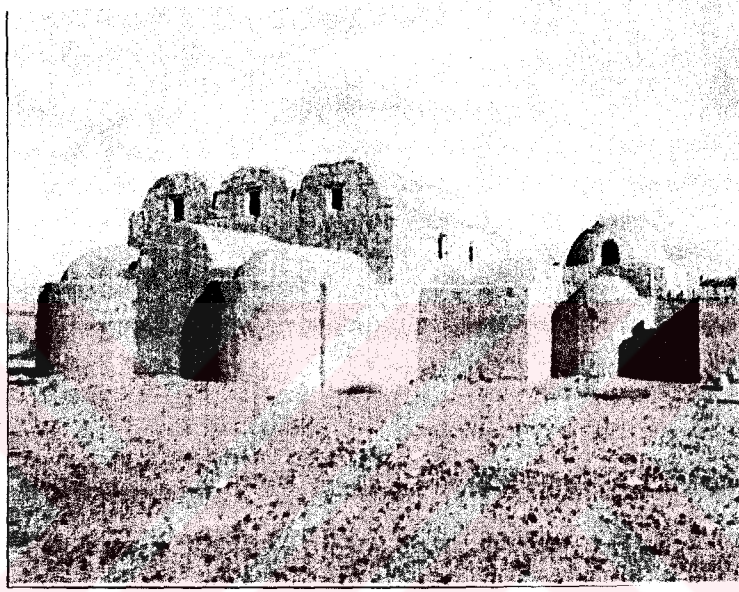
boyutlarında dikdörtgendir. Salonun üstü üç tonozla örtülmüştür. Bu tarza Sasani mimarisinde rastlanır. Her tonozun altında ön ve arka cephelerde birer aydınlatma penceresi yer almaktadır. Batı cephesinde hamamın üzerinde de bir pencere bulunmaktadır. Batı cephesine rüzgar ve yağmurdan dolayı pencere yapılmamıştır. Ana girişin tam karşısında güney de bir bölme yer almakta bu bölme tonoz tipli tavanla kapatılmış, yüksekliği ise ana salondan yaklaşık 2,20 cm daha alçaktır. Bu bölme her iki yanından iki odaya açılmakta, penceresiz bu odalara ışık sadece sonu yuvarlak tonoz tipi tavandaki deliklerden sızmakta idi. İspanyolların yaptığı kazılarda ana salonun kuzey köşesinde bir fiskiyenin varlığı ispatlanmıştır.

Şekil 4: Kuseyr Amra Sarayı'nın planı

Şekil 5: Kuseyr Amra Sarayı'nın kesitleri

Fotoğraf 1: Kuseyr Amra Sarayı'na ait dış görüntüler

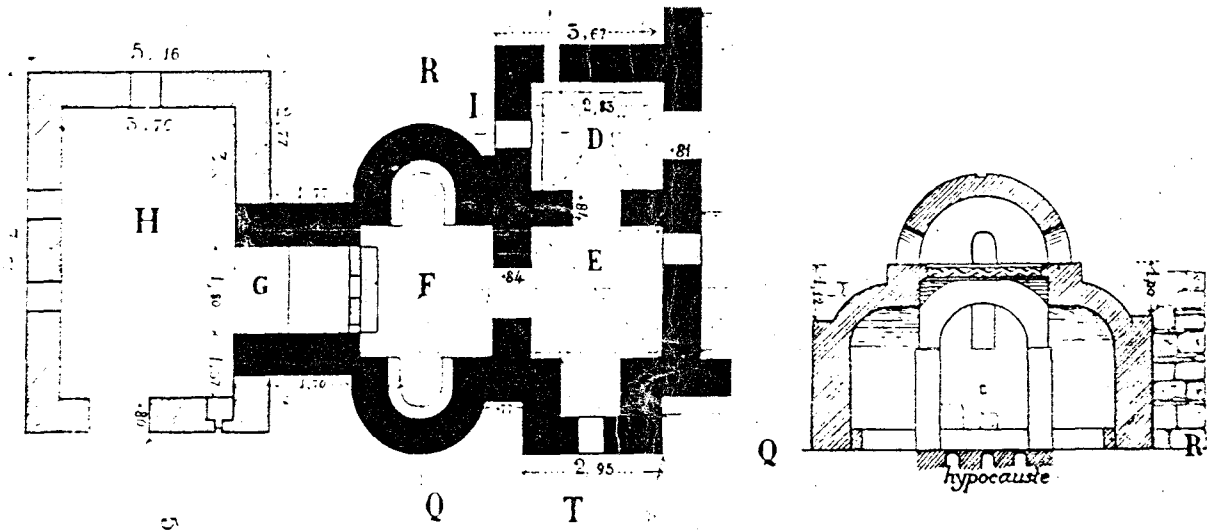

Fotoğraf 2: Kuseyr Amra Sarayı'ndan detay bir görüntü

2.2.1.2. Hamam

Ana salonun doğu duvarında salona bitişik yapılan hamama açılan bir kapı yer almakta ve bu kapıdan soyunma odasına girilmekte, oda kareye yakın bir plan arzietmekte doğu duvarında yerden 2m yükseklikte bir aydınlatma penceresi yer almakta odanın doğu ve güney duvarlarının dibinde 30cm yüksekliğinde, 22cm eninde bir eşik yer almakta olup, odalar soyunma odası veya hamamdan sonra

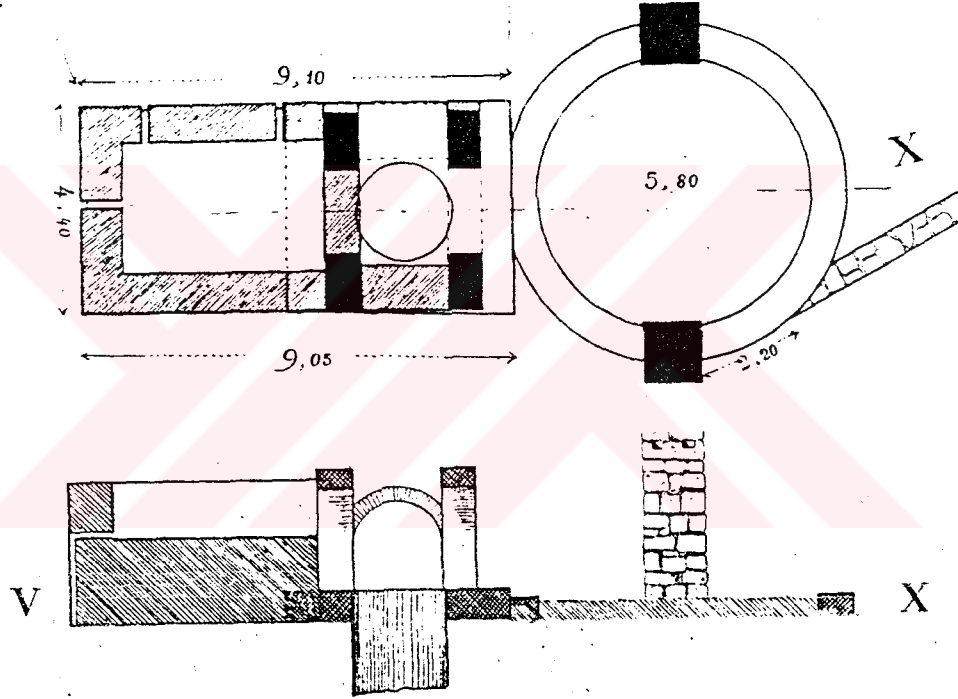
dinlenme odası olarak kullanılmakta idi. Tavanı tonoz tipi tavanla kapatılmıştır. Bu odanın kuzey duvarındaki kapıdan F odasına girilmekte, burası ılık oda (Tepidarium) olarak kullanılmış olup kuzey tarafında duvarda bir çıkıntı yer almakta ve bu çıkıntının üst tarafında bir aydınlatma penceresi yer almaktadır. Tavanı ise karşılıklı kemerlerle kapatılmış ancak çıkıntının üzeri varil tipi tavanla kapalıdır. Bu odanın tabanında Bazalt taşından destekler yer almakta bunlar esas tabanı taşımakta bu sistem tıpkı Roma hamamları gibi zemini sıcak havayla ısıtmaya yaramaktadır. Bu odanı her dört köşesinde kiremitten havalandırma bacaları yer almakta olup odanın doğu duvarından bir kapı ile sıcak odaya (Caldarium) geçilmektedir. Bu oda kare planlıdır, kuzey ve güney duvarlarında yarım küre şeklinde iki çıkıntı yer almakta ve bu oda tek bir kubbe ile kapatılmış olup köşeleri üçgendir. Kubbenin iç kenarı kireç taşından çıkıntılarla süslenmiş olup bu süsleme Emeviler zamanında çokca görülmektedir. Kubbede ayrıca dışa doğru genişleyen dört karşılıklı pencere yer almakta, ayrıca odanın dört köşesinde de bacalar bulunmakta olup odanın tabanı yine bazalt taşından yükseltiler üzerinde mermer levhalarla kaplıdır. Odanın doğu duvarından daha sonra kapatıldığı anlaşılan bir koridora girilmekte olup burada su ısıtma ocağı ve su deposu yer almaktadır.

Şekil 6: Kuseyr Amra Sarayı Hamamı'nın plan ve kesiti

2.2.1.3. Kuyu ve Su Deposu

Sarayın kuzeyinde yuvarlak, kenarları taşla örülmüş derinliği 40 m olan bir kuyu bulunmakta olup bugünlerde kurudur. Kuyunun doğusunda hala sağlam durumda olan su deposu bulunmakta olup yüksekliği 1,80 m olup 14 m² su olacak kapasitede bu depodan üç kanal çıkmakta birincisi hamama, ikincisi ana salona, üçüncüsü yolcu ve hayvanlar için kullanılmıştır. Kuyunun batısında yer almakta olan yuvarlak yapı muhtemelen su çarkını çeviren hayvanın döndüğü alandır.

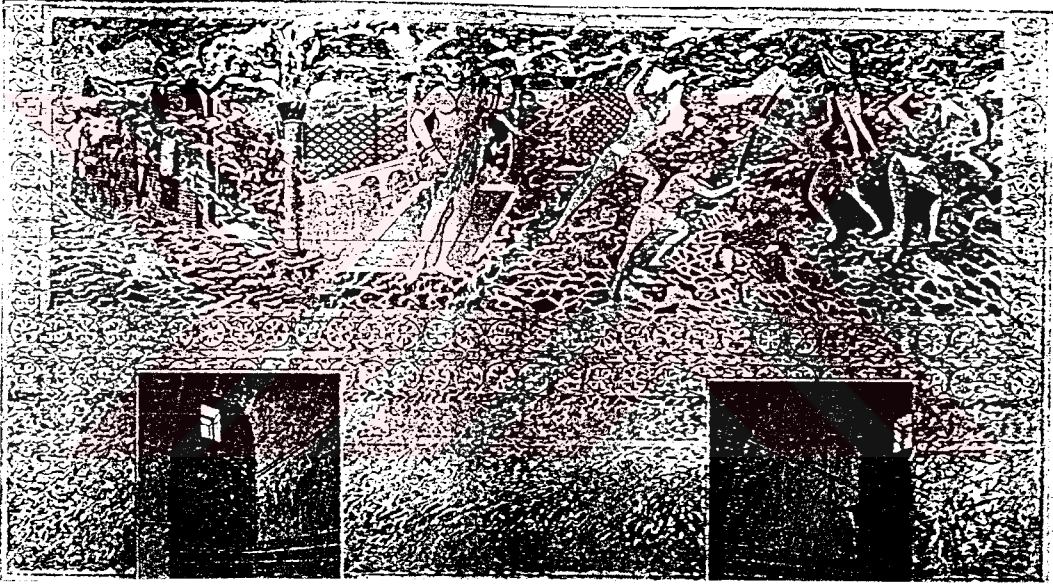

Şekil 7: Kuseyr Amra Sarayı su deposunun plan ve kesiti

2.2.1.4. Süsleme

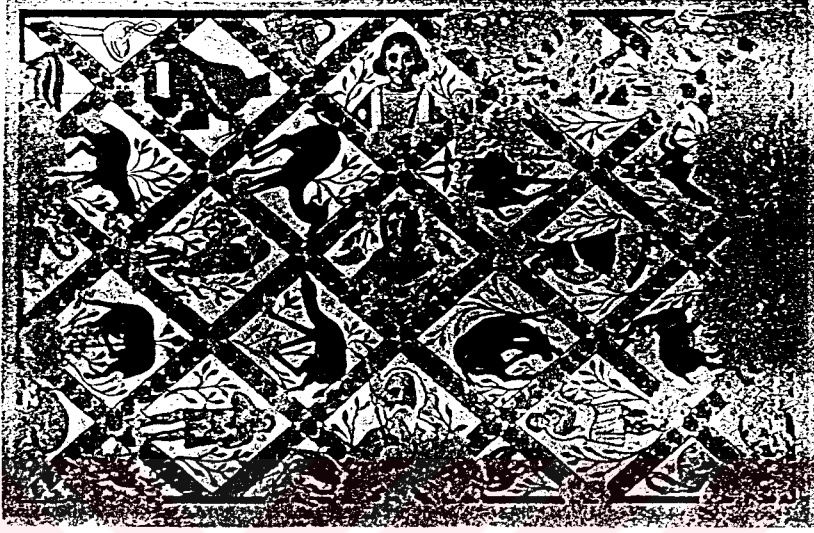
Sarayda bulunan duvar resimleri Emevilerin sanata ve özellikle resme bağlılıklarını göstermektedir. Freskler sarayın üç yerinde bulunmakta olup bunlar 1. Ana salon 2. Yan odalar ve bölme 3. Hamam.

Ana Salon Freskleri Ana kapıdan girilince sağ taraftaki kemerin kenarın da bir yastığa yaslanmış bir kadın figürü görülür ki kadın sol eliyle yastığa yaslanmış sağ eli ise uzanmış ve açıktır. Giyimli, sağ elinde bilezikler bulunan bir kız figürü kadına yuvarlak bir nesne sunmaktadır. İkisinin başları üzerinde çiçeklerden oluşan bir friz yer almaktadır. Bu kemerin karşısındaki kemerde üç kadından biri ney, biri gitar çalmakta bir diğeri ise elleri yukarda dans etmektedir.

Fotoğraf 3: Kuseyr Amra Sarayı ana salonundan fresk örneği

Güney köşesinde ise iyice bakıldığında bir grup av köpeği figürü ve bazı kişi figürleri kalıntıları görülmektedir.

Fotoğraf 4: Kuseyr Amra Sarayı ana salonundan fresk örneği

Batı duvarında yıkanan bir kadın figürü ve spor yapan insan figürleri yer almakta olup duvarın güneyini süsleyen resim adları Arapça ve Yunanca yazılmış olan bazı kimseler göstermektedir. bunlar Emeviler tarafından mağlup edilen islam düşmanı olduğu tespit edilen, Bizans imparatoru, İspanya kralı Rodrigo, Pers kralı Kısra, Habeş kralı Necaşı ve isimleri okunmayan iki kral olup, binanın inşaat tarihi hakkında bir fikir edinmek mümkün olabiliyor.

Doğu kemerinin yarım güneyinde Lire benzer bir müzik aleti çalan bir müzisyen figürü bulunmakta, tavan kemerleri dörtgen frize bölünmekte ve her frizde çeşitli iş yapan figürler bulunmakta, örneğin çanak yapan, marongoz, çiftçi gibi...

B Bölümü Freskleri Yan duvarlar, sütunların arasında perde görünümünde, duvarda ise Halife'nin koltukta oturur durumda yapılmış resmi ve iki yanında küfi yazıları yer almakta olup yıpranmış olduğundan okunamıyor. Koltuğun her iki yanında yelpaze taşıyan iki hizmetçi yer almakta üst tarafta ise kuş figürleri bulunmaktadır.

C ve D Bölümleri Freskleri Bu odaların duvarlarını çiçek ve bilinen bitki motifleri ile süslü olup odaların tabanı mozaik ile süslenmiştir.

Fotoğraf 5: Kuseyr Amra Sarayı'na ait bir fresk örneği

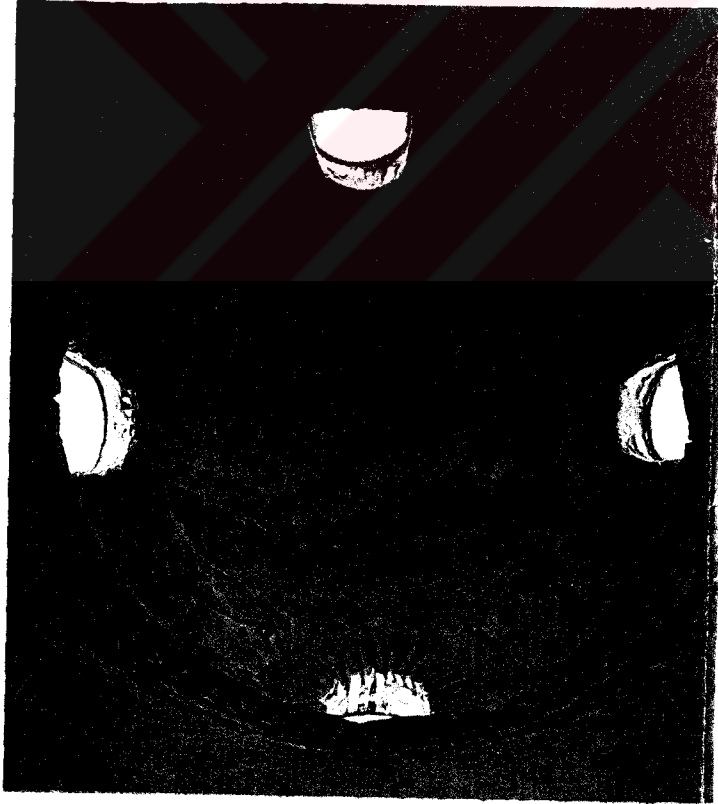
Hamam Freskleri Burada resimleri iyi durumda olup, taban frizlerine bölünmüş, her birinde bir hayvan veya bir insan motifi ayrıca doğal çiçek ve ağaç resimleri yer almaktadır. Ana salonlardan E odasına girişte uzanmış durumda bir kadın figürü ve şişman bir Eros resmi görülmekte, doğu duvarında yarı çıplak bir

kadınla bir erkek birbirlerine bakmakta, doğu duvarında çıplak bir kadın başka bir kadına bir kadın uzatmakta tavan ise bitki, kuş, hayvan figürleriyle süslenmiştir.

G odası girişin üstünde şişman kadın figürleriyle kubbesinde gökyüzü burçlarla birlikte resmedilmiştir.

Fotoğraf 6: Kuseyr Amra Sarayı Hamamı'nda G odasında bulunan fresk örnekleri

3 JLN00

Fotoğraf 7: Kuseyr Amra Sarayı'ndan fresk örnekleri

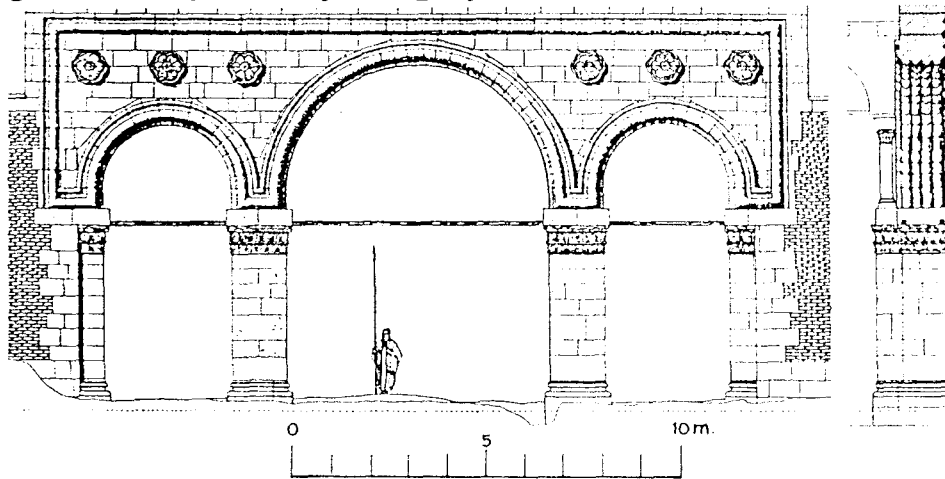
2.2.2. Meşatta Sarayı

Sarayı ilk defa 1860'da Layard tarafından ve ayrıca 1872'de Tritram tarafından keşfedilmiştir. Fakat sarayın bütün kısımları ile meydana çıkan Tristram olduğu için asıl bu kişi tarafından keşfedildiği kabul edilir. Bu saray hakkında ilk araştırma Brünnow tarafından 1896-1998'de yapılmıştır. Bu incelemeler sonradan Schulz tarafından tamamlandı.

Amman'ın 22 mil güneyinde ve Hicaz tren yolundaki Zıza istasyonunun 3 mil kuzeydoğusundadır.

Fotoğraf 8: Meşatta Sarayı ana girişinden bir görünüm

Şekil 8: Meşatta Sarayı ana girişine ait bir restitüsyon çalışması

Meşatta sarayının inşa tarihi çok uzun tartışmalara konu olmuştur. Van Berchem'e göre binanın tarihini tespit edilemez gibi gösteriyordu...

Tristram ve Fergusson'da bu tarih araştırmasını bıraktı. Onlara göre bina 614'de Hüsrev Porvis tarafından yaptırılmıştır.

Rauslinson, bu konuda Fergusson'u takip etti ve Meşatta sarayını II. Hüsrev'e attığı gibi eserin 614-627 yılları arasında yapıldığını tahmin etti. Brunnow bu konuda eski kanaatlerden ayrılıyor ve bunun Grassani eseri olduğunu yazar. İlk defa Wailhe (1896) binanın Emeviler tarafından yapılmış olduğu fikrini ileri sürdü. Ayrıca bazilika biçimindeki salon, sarayın ibadet yeri olabilir ve bina umumiyetle Emevi halifesi Abdül-Melik'in eseri olabilir.

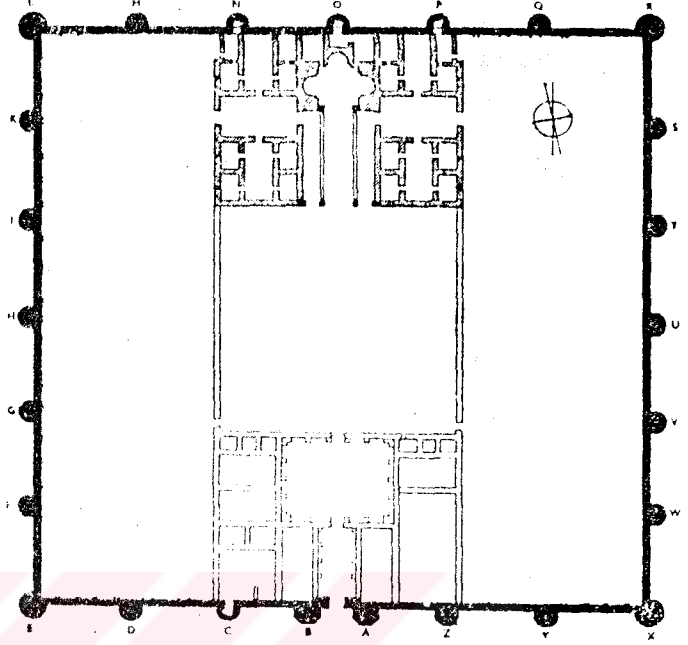
Brünnow, Schulz ile Strazygowsky'nin eserlerinin neşrinden evvel, gerek Meşatta gerek Kasr-a Tûbâ'nın İran mimarisi eserine benzemediği yalnız bir Arab eseri olması fikrinde birleştiler.

Herzfeld 1907'de bu binanın Emevilerden daha önceye ait olamayacağını söylüyor. 1937-40 yılları arasında en son arkeolojik araştırmalarının Emevi sarayı tezini kesinleştirdiğini ve Herzfeld'in iştirak ettiği bu araştırmaların Suriye eski eserler dairesi tarafından yayınlandı.

2.2.2.1. Mimari Özellikler

Meşatta Sarayı surlarının ve dairelerinin genişliği bakımından Endülüsteeki El-Hamra İran'daki Firuz-Abad ve Keyhusrev sarayları ile kıyas edilebilir ve büyük bir olasılıkla zamanında onlar kadar önemli rol oynamıştır. Meşatta ince duvarcılık işiyle yapılmış 144 metre uzunluğunda bir duvarla çevrilidir. Köşelerinde yarım yuvarlak kuleler güney cephesinde büyük bir giriş kapısı vardır. İçerde güneyden kuzeye doğru bir kare planlı bina hemen hemen eşit üç

kısma bölünmüştür. Merkezdeki kısım 57 metre genişliğinde yanlardaki herbirinin genişliği 42 metredir.

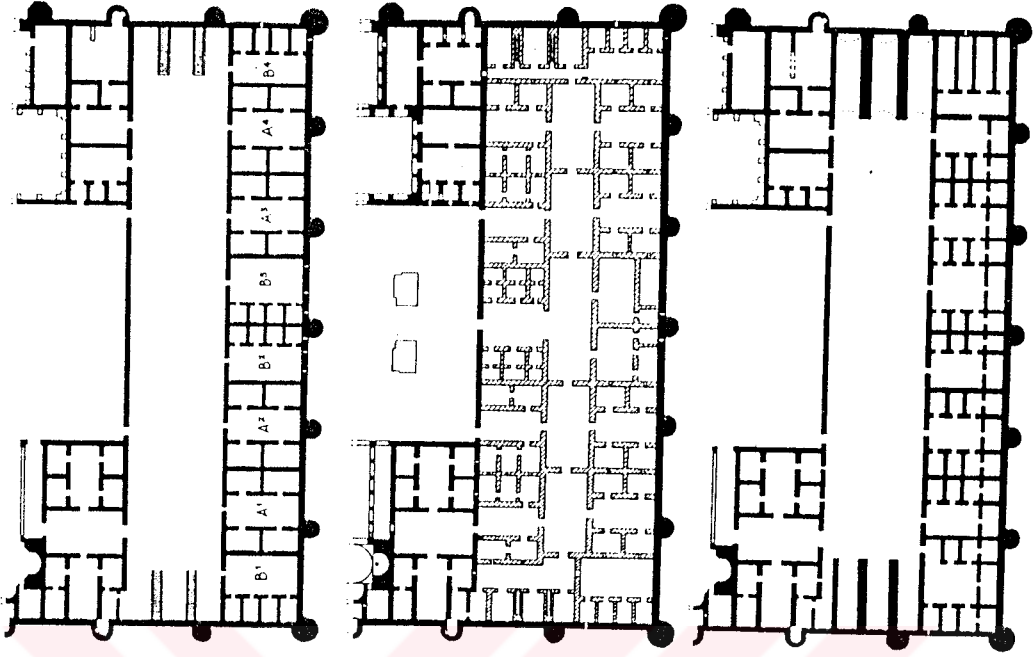
Şekil 9: Meşatta Sarayı planı

Binanın cephe işçiliği yumuşak ve güzel bir taşla yapılmıştır. Giriş kapısından girilince 17,40 metre uzunluğunda bir giriş dehlizinden geçilir. Dehlizin iki tarafında iki oda bulunmaktadır. Dehlizden 23 metre derinliğinde ilk salona geçilir. Bundan sonra sarayın tam merkezinde bulunan 57,15x57,05 büyüklüğünde kareye yakın en büyük orta salona geçilir. Bu salonun giriş kapısına karşı olan cephesinde sarayın harem daireleri bulunmaktadır. Sarayın dış duvarı, 1.70 metre kalınlığındadır. Köşelerde yuvarlak kuleler 7 metre çapındadır. Batı, kuzey, doğu cephelerinde birbirinden 19 metre mesafede kuleler bulunmaktadır. Bunlar köşedeki kulelerden daha küçük çaplıdır. Çapları 5,25 metre, bütün kuleler 4'ü hariç bugün çok sağlam bir halde bulunuyorlar. Sarayın güney duvarında cümle kapısı bulunmakta olup kapının iki tarafında sekizgen olarak yapılmış fakat yarısı duvar içinde kaybolduğu için beş köşeli şeklinde görülmektedir. Bu kulenin çapları 6.30 metredir. Aralarındaki mesafe 7,84 metredir. Cümle kapısının genişliği 3.45 metredir. Ortada bulunan yuvarlak kuleler ile sekizgen kuleler arasındaki duvar mesafesi bir tarafta 13,50 metre

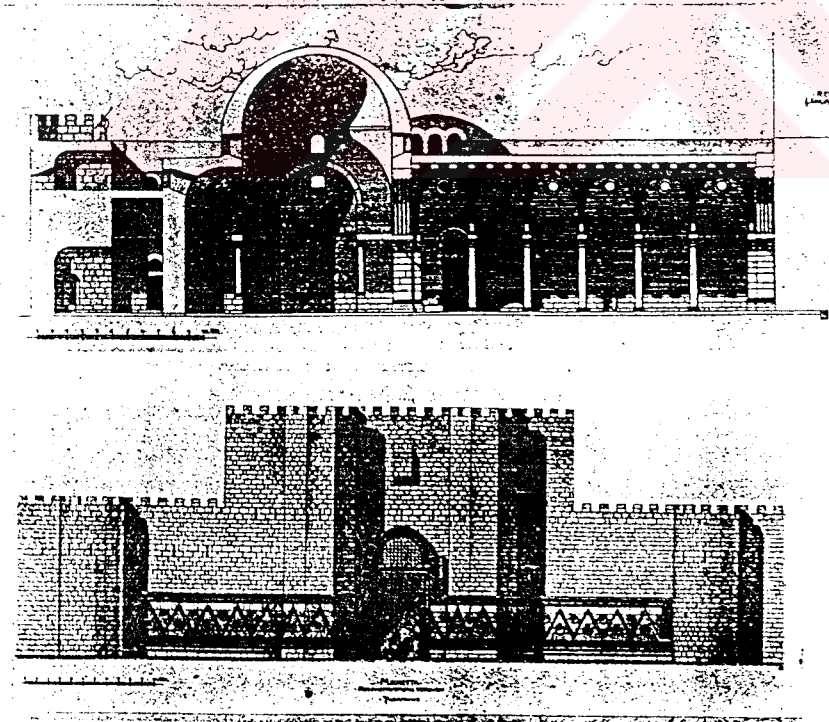
tutmaktadır. Cümle kapısının iki tarafında kulelere olan mesafe aynı değildir. Bu iki duvar yarım sekizgen kulelerin üzeri emsalsiz bir zenginlik ve çeşitlilik gösteren meşhur dekorasyonla süslenmiş bulunuyordu. Ne yazık ki bu dekorların büyük bir kısmı şimdi Berlin'de Kaiser Müzesinde bulunmaktadır. Yumuşak ve kolay işlenen taş çok iyi tarzda içiçe geçirilmiş ve sarayda kullanılan taşlar 37-43 cm arasında değişmektedir. Burada kuvvetli bir taş mimarisiyle karşı karşıya kalıyoruz. 1897'de saray üzerinde yapılan araştırmalar sırasında doğu cephesi henüz sağlam bulunuyordu. Schulz binanın bazı cephe taşları üzerine pergel, main, kalp üçgen ve diğer geometrik şekillerden birçok işaretler bulmuştur.

Binanın içerisi yaklaşık 3 eşit kısma bölüldüğü gibi her kısımda simetrik ve birbirine eşit bölmelere ayrılmıştır. 57 m² büyüklüğünde olan merkezi avlu herhalde sarayın kabul ve merasim salonu olsa gerek. Arka taraftaki harem dairesine gelince ortadaki büyük olmak üzere 3 kapıyla girilen geniş bir dehlizin iki tarafında karşılıklı ve simetrik birçok odalardan başka tam cephede 3 tarafında üstü tonozlu ve planında yarım daire olarak görülen açık odalar bulunan hemen üç dilimli bir salon bulunmaktadır. Sarayın en orjinal kısmı burasıdır.

Meşatta sarayının bazı kısımları tuğladandır. Tuğlalar 21x21 cm veya 28x28cm genişliğinde ve 6,5 cm kalınlığındadır. Sarayın yan kısımlarındaki odalar ve bölmelerin önemli bir kısmı yıkılmıştır. Fakat bunların temelleri ve bazı yerlerde duvarların zeminden itibaren bir kısmı ayakta olduğu için değişik mimar ve arkeologlar tarafından çeşitli teoriler ortaya atılmıştır. Bunlardan en önemlileri Brünnow, Schulz ve Creswell tarafından yapılanlar olup en yenisi Creswell tarafından yapılan "restitusyon" planıdır.

Şekil 10: Meşatta Sarayı'na ait 3 farklı restitüsyon plan çalışması

Şekil 11: Meşatta Sarayı'nın kesit ve görünüşü

2.2.2.2. Süsleme

Schulz ve Strygowski cephe ve kuleler üzerindeki dekorları tahlil ederek bunların rölevelerini yapmışlardır. Burada üzüm salkımları, asma yaprakları ve asma dallarının birbirini dairelere halinde takip etmesinden ibaret muazzam bir takım motiflere stilize edilmiş çiçek ve yaprak resimlerine, sanat tarihi kitaplarında klasikleşmiş olan bu şekil birinin tabanı ötekinin tepesine rastlamak üzere çaprazlama konmuş üçgenlerin içerisine merkezi birer gülbezek etrafında yerleştirilmiş zengin çiçek motifleridir. Bu özel şekle Meşatta'dan öne hiçbir yerde rastlanmıyor. Münferit olarak bunların köklerini Bizans ve İran'da bulmak mümkün ise de kompozisyon olarak burada tamamen orjinaldir. İslamiyetten önce Suriye hristiyan sanatını hatırlatan bu dekorasyon tarzı sonuç gelişerek Kubbetül-Sahra ve diğer binalarda Arap dekorasyon esaslarını teşkil edecektir. Burada görülen merkezi gülbezek çok çeşitli ve zengindir. Creswell bunlardan 18 tanesinin numesini çıkarmıştır.

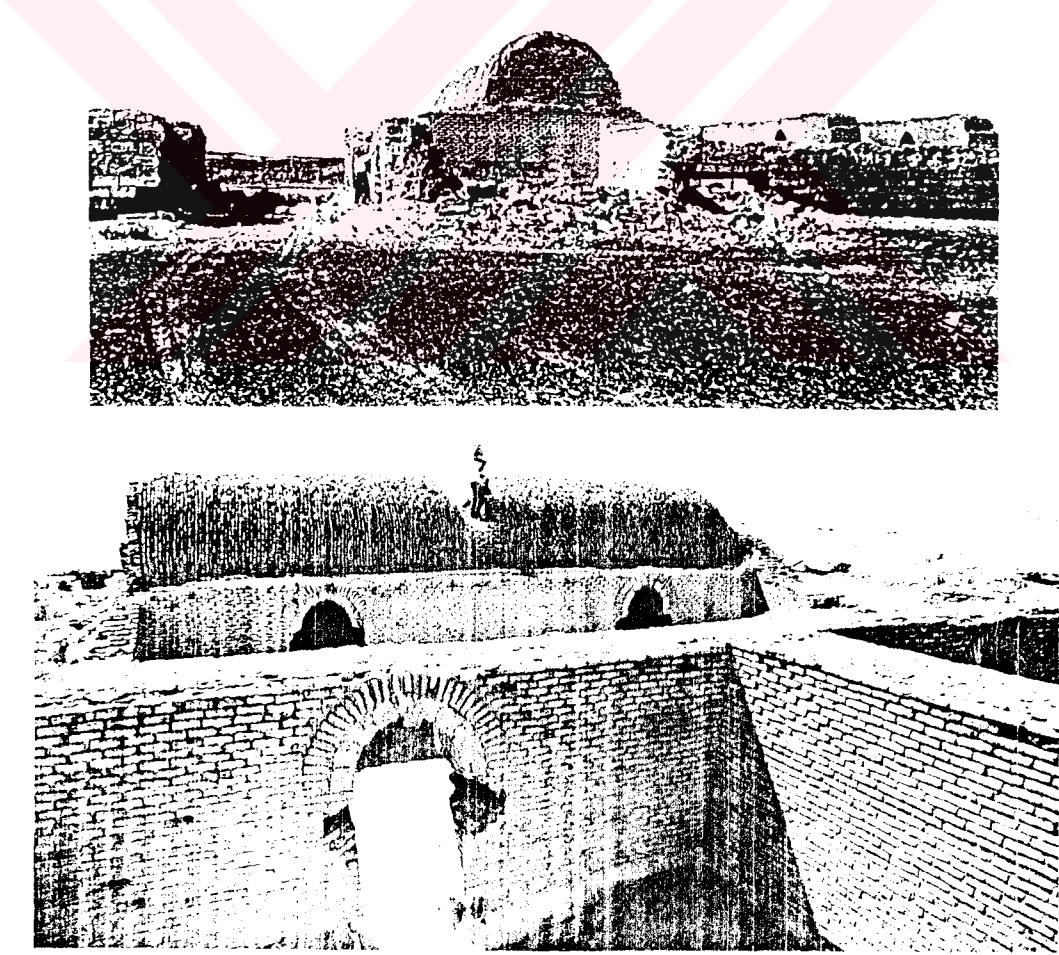

Fotoğraf 9: Meşatta Sarayı'na ait süslemelerden örnekler

2.2.3. Kasr Al Tuba

Prof Alois Musil tarafından 1898 yılında Kuşeyri-Amranın keşfinden birkaç gün önce keşif edilmiştir. Amman'ın 60 mil güneydoğusunda Wadii-Ghadaf'da bulunmaktadır.

Kapının kenarında şimdi durmakta olan süslemeler arasında Meşatta sarayından farklı bazı motifler vardır. Bu motifler hicri 80 ile 90 senelerine ait bulunduğu ve hicri 92 yılında yapılmış olan Kasrı Kharane ile aynı senelerde yapılmış olduğu ve Emevi hükümdarlarının ikametine mahsus saraylar olduğu anlaşılıyor. Yani M.S. 614 ile 628 yılları arasında inşa edilmiştir.

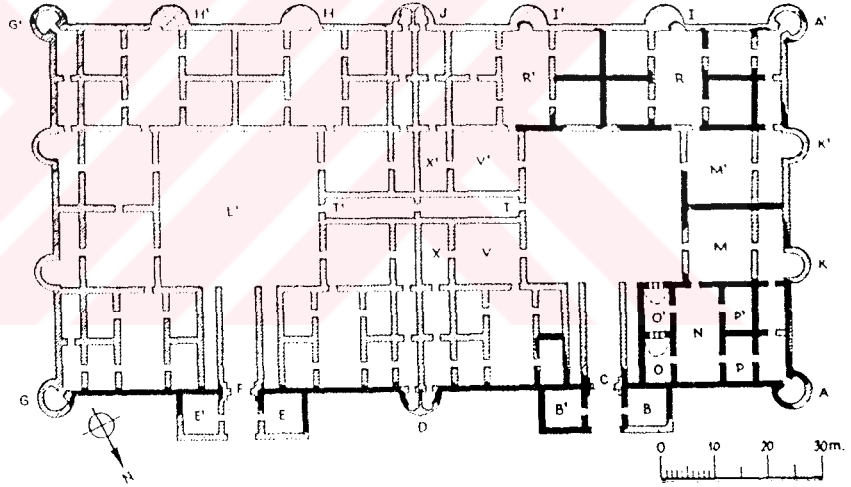
Fotoğraf 10: Kasr Al Tuba 'ya ait dış görüntüler

Jaussen et Savignac Les Chateaux Arabes de Qesir Amra Harranah et Tuba
Paris 1922

2.3.1. Mimari Özellikler

Burası 140x50x72,85 m büyüklüğünde muazzam duvarla çevrili bir saraydır. Binanın kuzey cephesi oldukça sağlamdır. Batı duvarında büyük bir kısmı durmaktadır. Diğer cepheler hemen hemen harap olmuştur. Bununla beraber planı yapılabilmekte ve eski hali hakkında bir fikir elde edilebilmektedir.

Binanın güney tarafında 5, doğu ve batı taraflarında ikişer yarım daire kule olduğu gibi ayrıca her köşesinde birer yuvarlak kule bulunmaktadır. Kuzey cephesi öteki cephelerden farklıdır. Tam ortasında, bir yarım daire şeklinde bulunmasına karşın bunun iki karşılık kısmında iki cümle kapısı açılmıştır. Binanın bu dizayn tarzı ona diğer saraylardan çok farklı bir özellik kazandırmaktadır.

Şekil 12: Kasr Al Tuba planı

Binanın iki cümle kapısından birer dehlizle iki merkezi avlu veya salona girilir. Bu salonlardan birisi 30x30 m. 30x40 m. öteki, 29,60x29,50 m. genişliğindedir. Sarayın bütün haremlik ve selâmlık daireeri ve odaları merkezi avluya açılıyor. İki avlu binayı ortasından kesen 3,90 m genişliğinde ve 36,80 metre uzunluğunda bir koridorla birbirine bağlamaktadır. Gerek koridorun gerek avluların etrafında çeşitli büyüklükte pek çok oda bulunmaktadır. Bununla

avluların etrafında çeşitli büyüklükte pek çok oda bulunmaktadır. Bununla beraber bütün bu odaların yapılışında diğer sarayda olduğu gibi tam bir simetri hakimdir. Salonların doğu ve batı uçlarında ikişer büyük odanın boyutları 17,87 x 13,5677 metreyle 17,78 x 14,15 metredir.

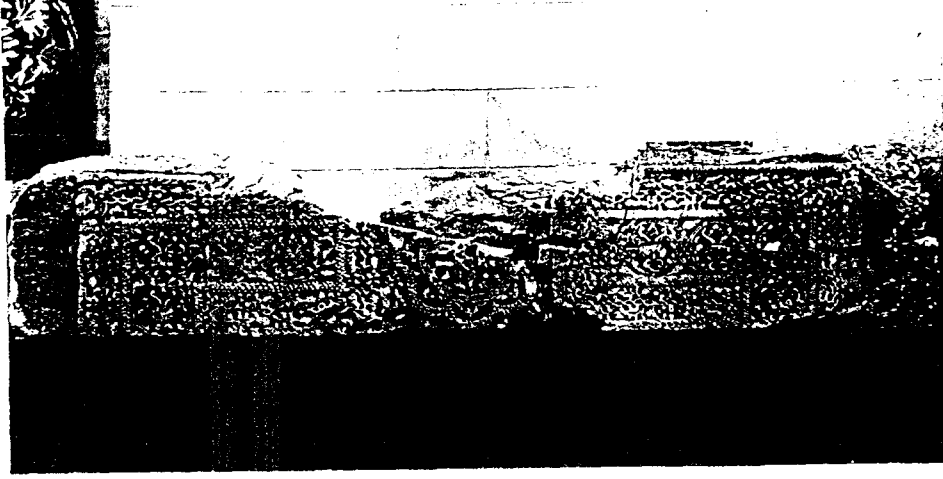
Binanın sağlam kısımlarına nazaran yıkılan duvarların temel durumuna göre restitüsyon planları yapılmıştır. Saussen, Sauigne, Creswell tarafından yapılan bu planlar arasında bazı farklılıklar vardır. Kanrı et-Tubba Meşatta'dan daha küçük olup dekorları ve inşa tekniği bakımından daha zayıf görünüyor. Fakat burada da aynı taş ve tuğla işçiliği aynı Bizans ve İran sanatlarına dayanan kompozit tekniğin hakim olduğu söylenebilir.

2.3.2. Süsleme

Yarım daireler, sağır kemerler düz hatlardan ibarettir. Ve taş işçiliğiyle üzerindeki nakışlar ilk islam sarayları nakışları benzerdir. Oyma nakışlar da asma yaprağı, salkım ve dallardan ibaret dekorlarla Meşatta Sarayı ile aynı dekor karakterleri göstermektedir.

Fotoğraf 11: Kasr Al Tuba'dan bir detay

Fotoğraf 12: Kasr Al Tuba'dan bir detay

2.2.4. Kasr el Kharraneh

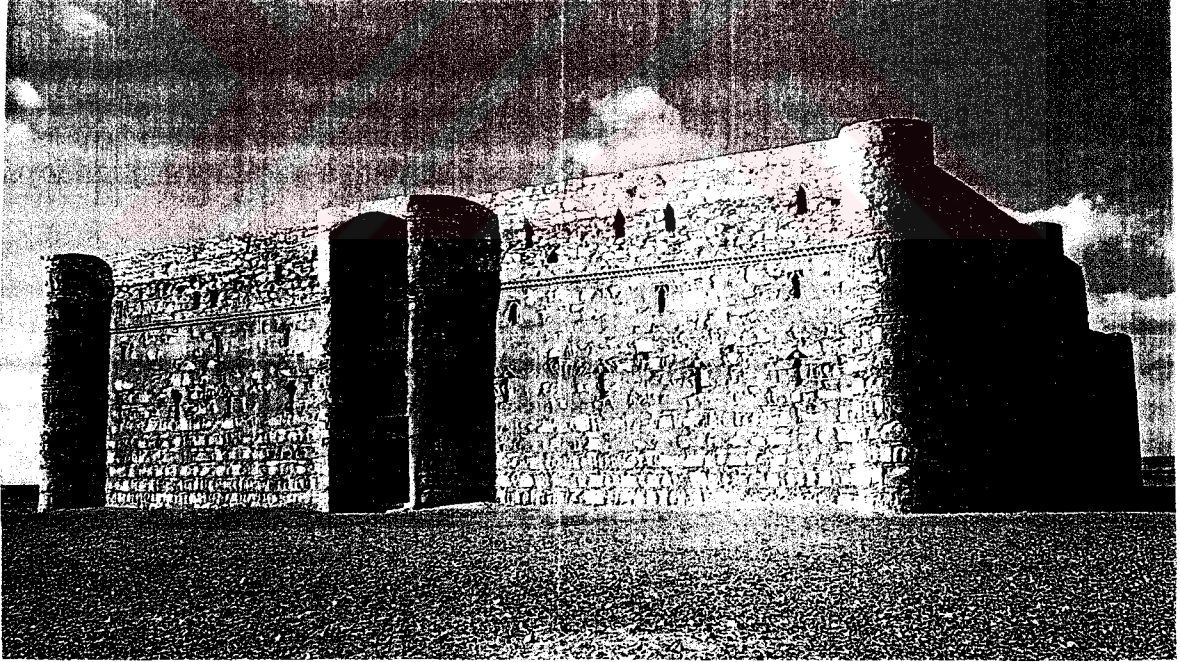
Amman'ın 65 km güneydoğusunda, bir Roma kalesi kalıntıları üzerine yapılmış olan saray ilk olarak 1896 yılında Prof. Alois Musil tarafından tanıtılmış olup daha sonra Saussen ve Savignac tarafından büyük detaylarla incelendi. Yapı M.. 710'da bitirilmiş olup en iyi korunmuş saraydır.

Kharana yapı olarak birçok yönden Pers yapılarına benzemekle birlikte plan olarak Suriye'deki Emevi saraylarını andırmakta olup I. Valid'in zamanında yapıldığı düşünülmektedir.

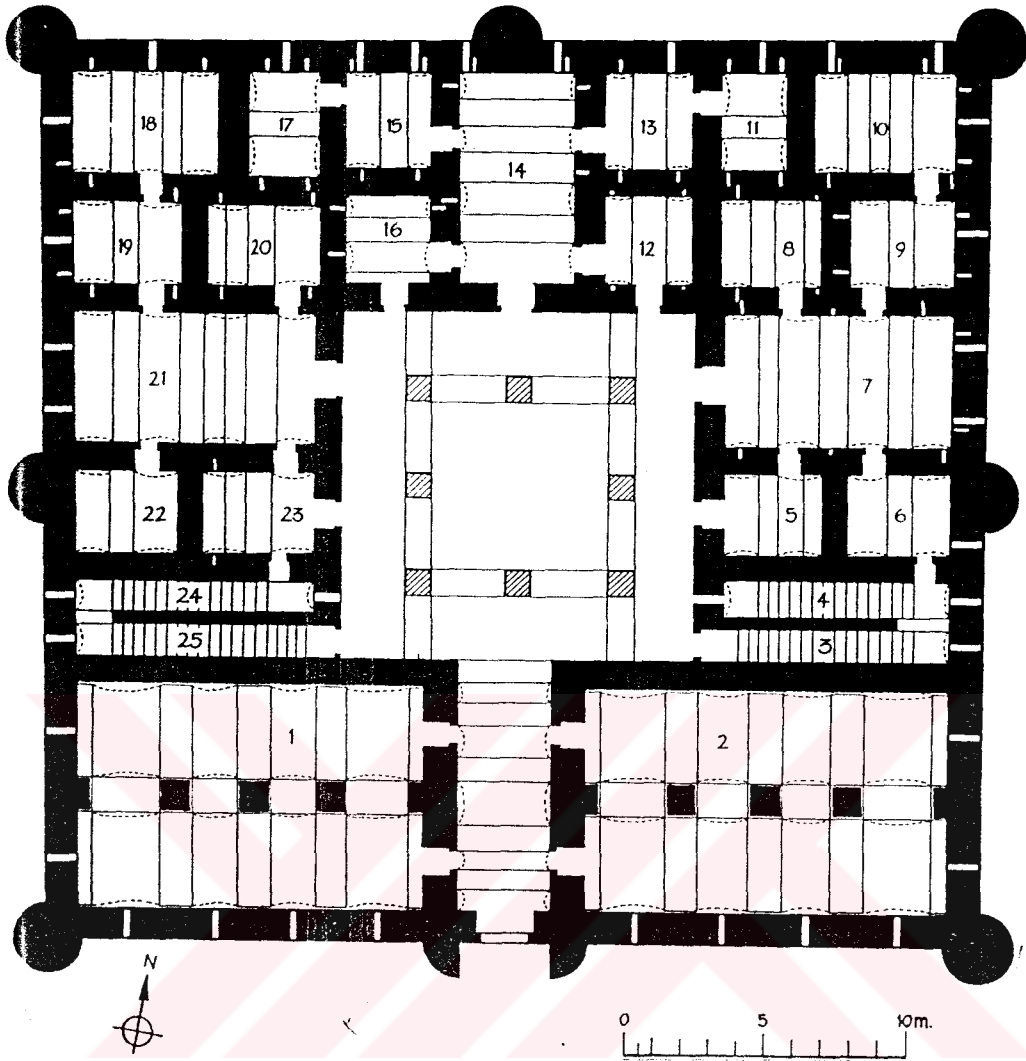
Ana giriş güneyden olup kapının her iki yanında 1/4 yuvarlak kuleler yer almakta ve kapının üzerinde ahşap hatıl bulunmaktadır.

Saray kareye yakın bir planda olup güneyden kuzeye 36.50 m., doğudan batıya 35,45 m, bina değersiz taş ocaklarından çıkarılan taşlarla inşa edilmiştir. Dış cephede üç pencere grubu görülmektedir. Yüksek olan grup 50-60 cm

yükseklikte 25 cm. genişliktedir. Pencere grupları yaklaşık 3m yükseklikte giriş katı odaları içine açılıyorlar. Giriş seviyesi üstündeki ince ve uzun yarıklar havalandırma ve aydınlatmanın yanında savunmaya yönelik ok atmak içindir. Birinci kattaki boşlukların çoğu ok yarığıdır. İç genişlikleri 20 cm'dir. Yarıkların üstü kireçle sıvanmış tuğla ile dekore edilmiştir. Üstteki pencere grubu aynı zamanda birinci katı aydınlatma amaçlıdır. İkinci ve üst pencere dizileri arasında bir süs bandı, yer almakta olup benzer bir bant kulelerin ortasının biraz üstünde de bulunmaktadır. Binanın köşelerinde dairenin dörtte üçü şeklinde kuleler; doğu batı ve kuzey cephelerin ortalarında ise yarım daire şeklinde kuleler yer almaktadır.

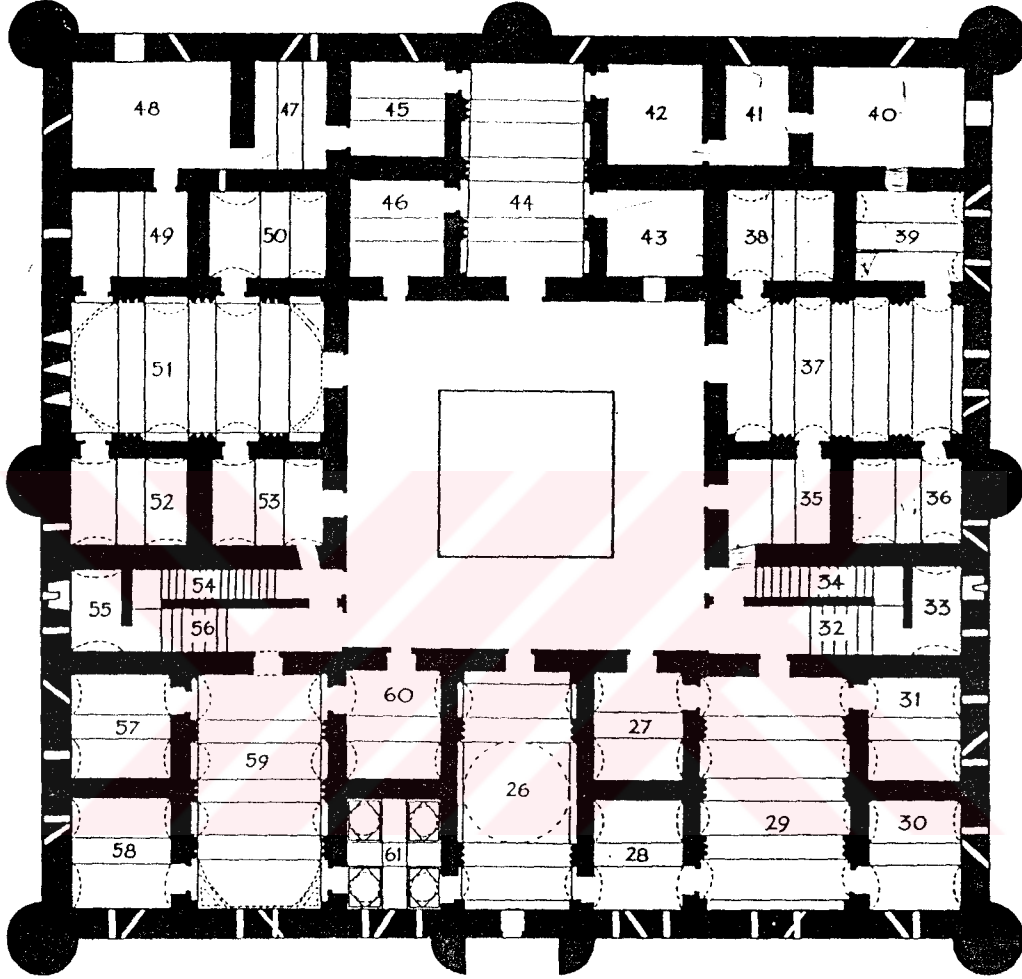
Fotoğraf 13: Kasr El Kharraneh'in giriş cephesi

Şekil 13: Kasr El Kharraneh'in zemin kat planı

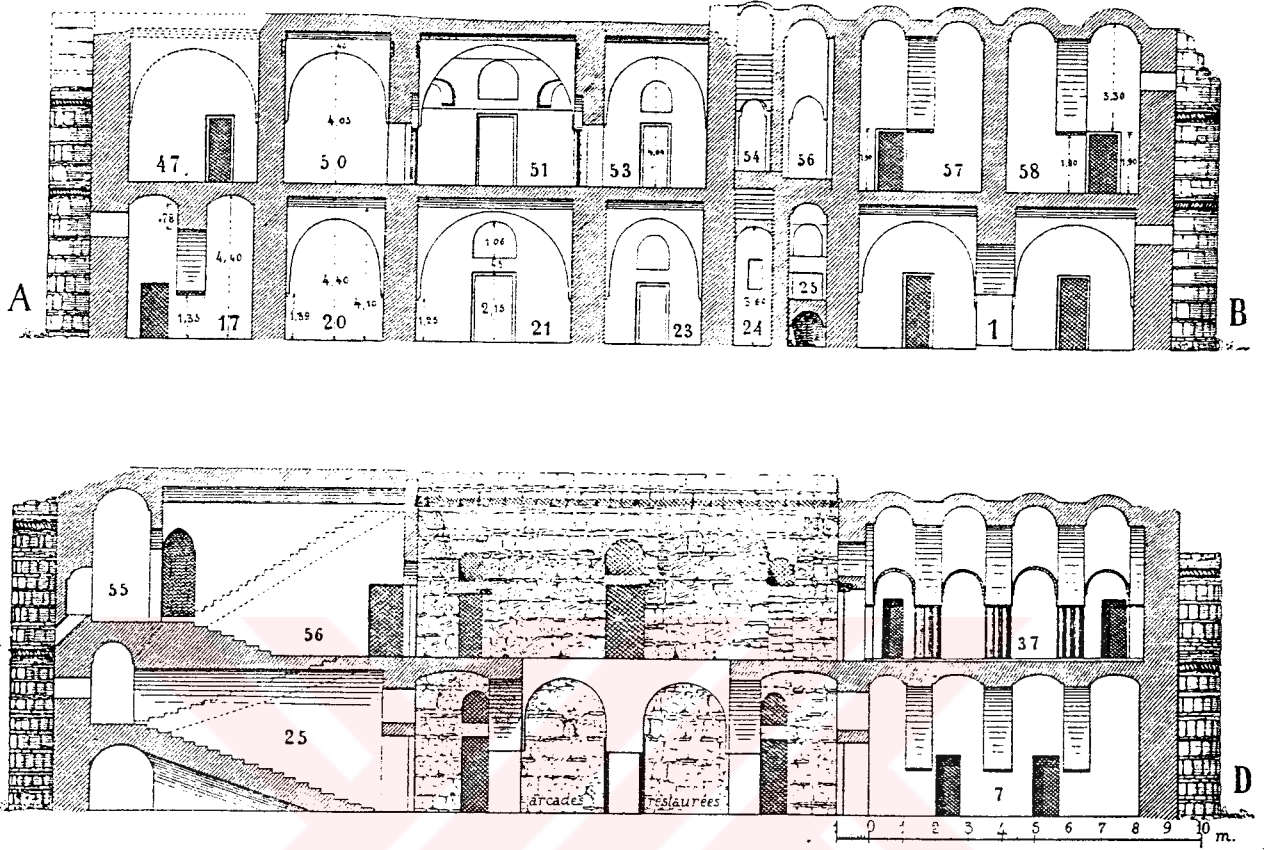
Zemin Kat: Giriş kapısı 1.72 m. genişliğinde 2,74 m. yüksekliğinde olup buradan 3.50 m x 9,15 m boyutlarındaki giriş bizi iç avluya döndürür. Girişin iki yanında çift kapılı iki salon olup her iki salon üçer kare sütun ve ikişer yarım kare sütunlarla, boyunca ortadan bölünmüşlerdir. Salonlara her iki taraftan bitişik bir merdivenle birinci kata çıkılmakta, merdivenler birer giriş ile avlunun güney doğu ve güney batı köşelerine açılmaktadır. Avlunun batı, kuzey ve güney kenarlarındaki yedi kapı odalar ve salonlar kompleksine açılmakta olup avlunun ortasında 8 kare sütunlu bir şadırvan yer almaktadır.

Birinci kat: Bu katta avlunun güney kenarında bulunan iki merdivenle çıkılmakta, batı tarafındaki merdiven 1.13 m. eninde olup merdivenlerin ortasında 2.70 m uzunluğunda bir dönme alanı mevcuttur.

Şekil 14: Kasr El Kharraneh'in birinci kat planı

Birinci katın batı, doğu ve kuzey kanatları plan olarak zemin kata benzemekle oda boyutları farklı olup duvarlar tam olarak zemin katın duvarları üzerine yapılmamıştır.

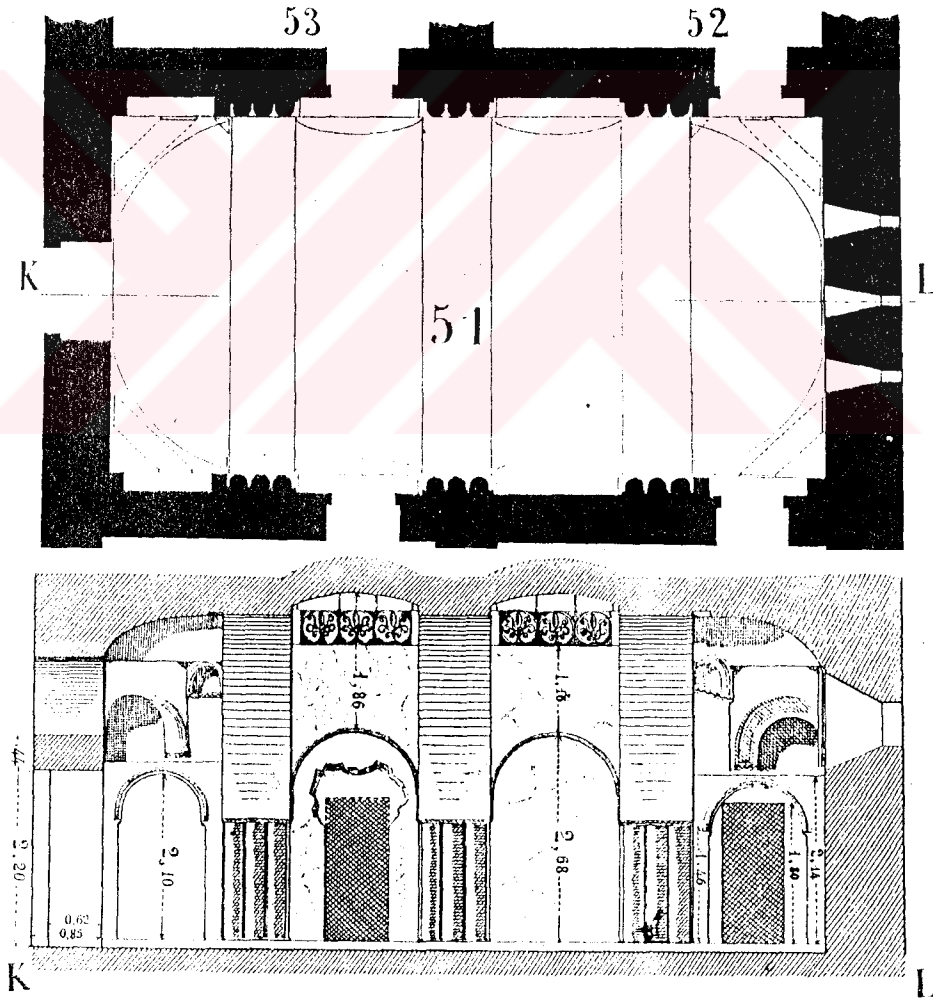

Şekil 15: Kasr El Kharraneh'in boy kesitleri

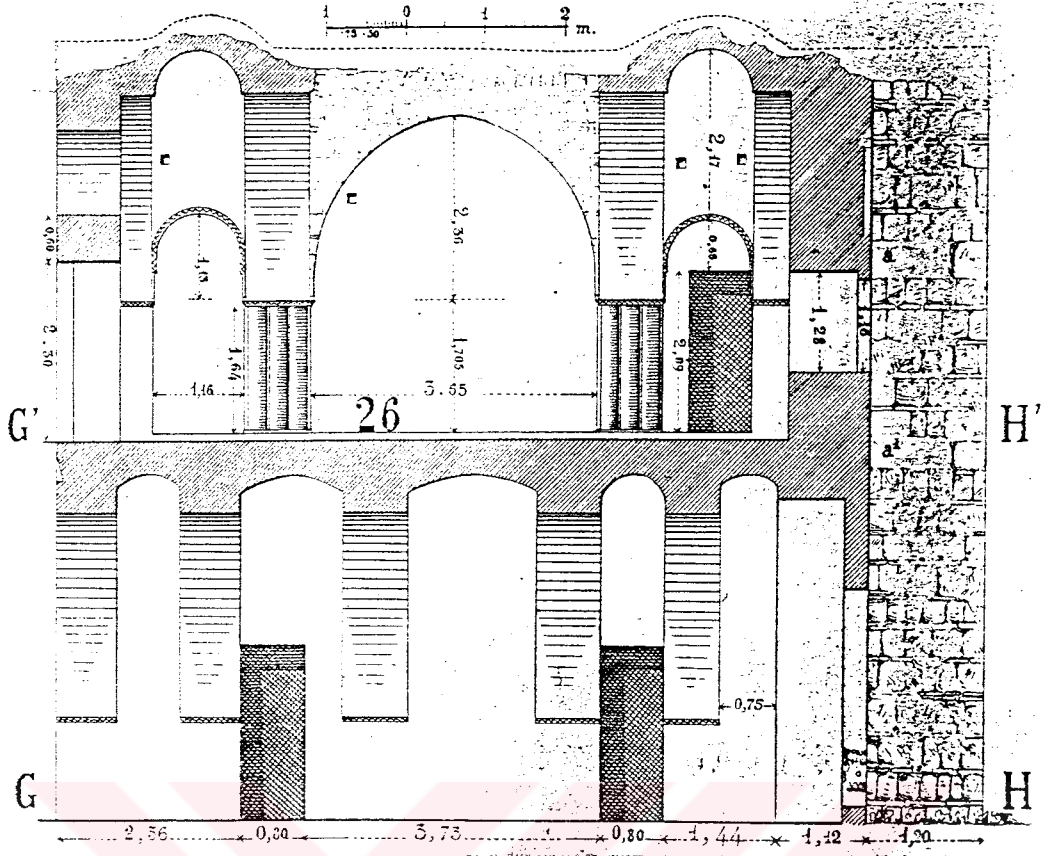
Güney kanat planı değişik olup beş odalı iki ev (beyt) ve aralarında büyük bir oda yer almaktadır. Birinci katta bulunan altı salon giriş katındakilerin aynı olup kemerleri üçlü kolonetlerle desteklenmiştir. Kolonetler kısmen duvarın içine sokulup bir niş görünümü verilmiş olup küçük taşlardan yapılarak üzerleri kalın bir sıva ile sıvanmıştır. Kolonetlerin yükseklikleri 1.60-1.65 m arasında ve 11 cm'lik bir basamak üzerinde olup basamak odanın etrafını çevrelemektedir. Ana girişin üzerindeki 26 nolu salon diğerlerinden farklı olarak 6 kolonet grubu yerine dörtlü kolonet grubu yer almakta olup aralarındaki nişler normal genişliklerinden büyük (3.65 m) salonun eni uzunluğunda salonda bir kare bölüm oluşturup üzeri kubbe ile kapatılmıştır. Bu salona bitişik olan 61 nolu odanın tavanında kesişen

iki kemer oda tavanını 1.30 x 1.45 m boyutunda dörde bölmekte, bu bölmeler köşelerde sekizgen tavan taşıyıcısını meydana getirmektedir.

Birinci katın batı kanadında 51 nolu oda yapı ve dekorasyon bakımından önemli olup üç çifti karşılıklı kolonet grubu üç kemer oluşturmakta, ortada kalan iki tavan tonoz tarzında ve iki uçtakiler ise kubbemsi tavanlıdır. Odanın köşeleri arasında yer alan ana kemer geleneksel tarzda taşlar üst üste ve hafif çıkıntılı olarak dizilmiş olup üzeri kubbemsi bir çatı ile kapatılmıştır. İki ana duvarın üst kısımları 46 cm. çapında yuvarlakla dekore edilip her birinin içinde palmiye motifleri yer almaktadır.

Şekil 16: Kasr El Kharraneh'te 51 numaralı odaya ait plan ve kesit

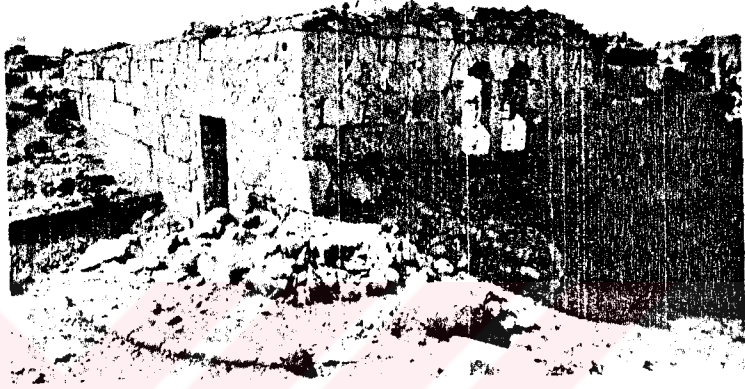
Şekil 17: Kasr El Kharraneh'te 26 nolu odaya ait kesit

Fotoğraf 14: Kasr El Kharraneh'e ait iç görüntüler

2.2.5. Kasr el Kastal

Başkent Amman'ın 25 km güneyinde yer alan saray deniz seviyesinden 740 m yükseklikte, "Vadi el Katal" adındaki kuru bir derenin kenarında, inşa edilmiş olup, Şam-Mekke yolu üzerinde bulunduğundan hacılar içinde bir dinlenme yeridir.

Fotoğraf 15: Kasr El Kastal 'dan bir görünüş

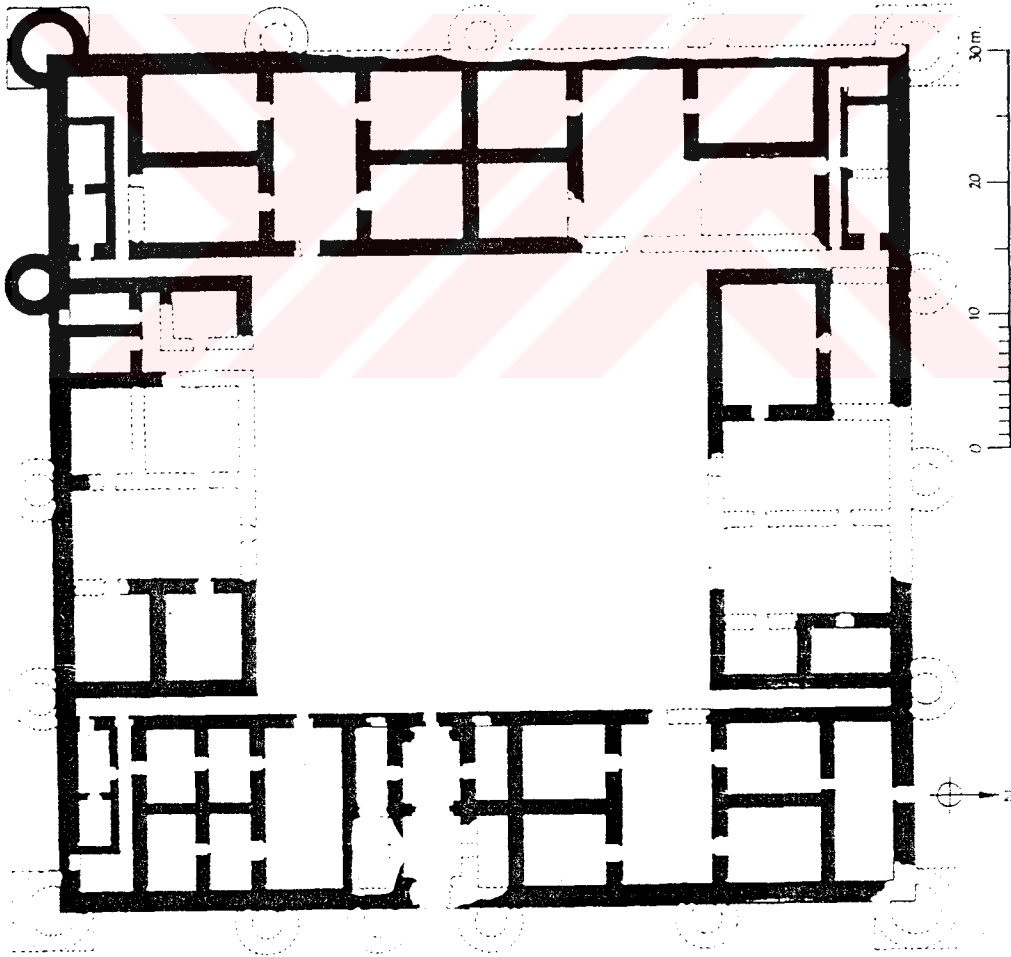
1934 yılında N. Glueck, 1967'de H. Gaube, 1983'de P. Carlier burada ilk arkeolojik kazılarını yapmışlardır. 1985'de yapılan kazılarda saray, baraj, su depoları, camii ve Abbasi, Emevi mezarlıkları ortaya çıkarılmıştır. Kazılar 1987 yılına kadar süre gelerek bölgede Demir, Helenistik, Nabati, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Eyyubi Memlüki, Osmanlı çağlarına ait yaşam izleri saptanmıştır.

Esas yapılar Emevi çağına tarihlenmekte, özellikle Halife Abdümelik Bin Marvan zamanında yapıldığı ağırlık kazanmaktadır. Yapılan kare planlı bir saray, saraya bitişik hamam kompleksi, camii ve bu yapılara su sağlayan baraj, bazı ev kalıntıları ve sarnıçlardan oluşmaktadır.

2.2.5.1. Saray

Kare planlı yapının kenarları 59 m uzunluğunda, 165 m. kalınlığında duvarlarla çevrili bu duvarların arası taş ve harçla doldurulmuş iki taş blokun dizisinden yapılmıştır.

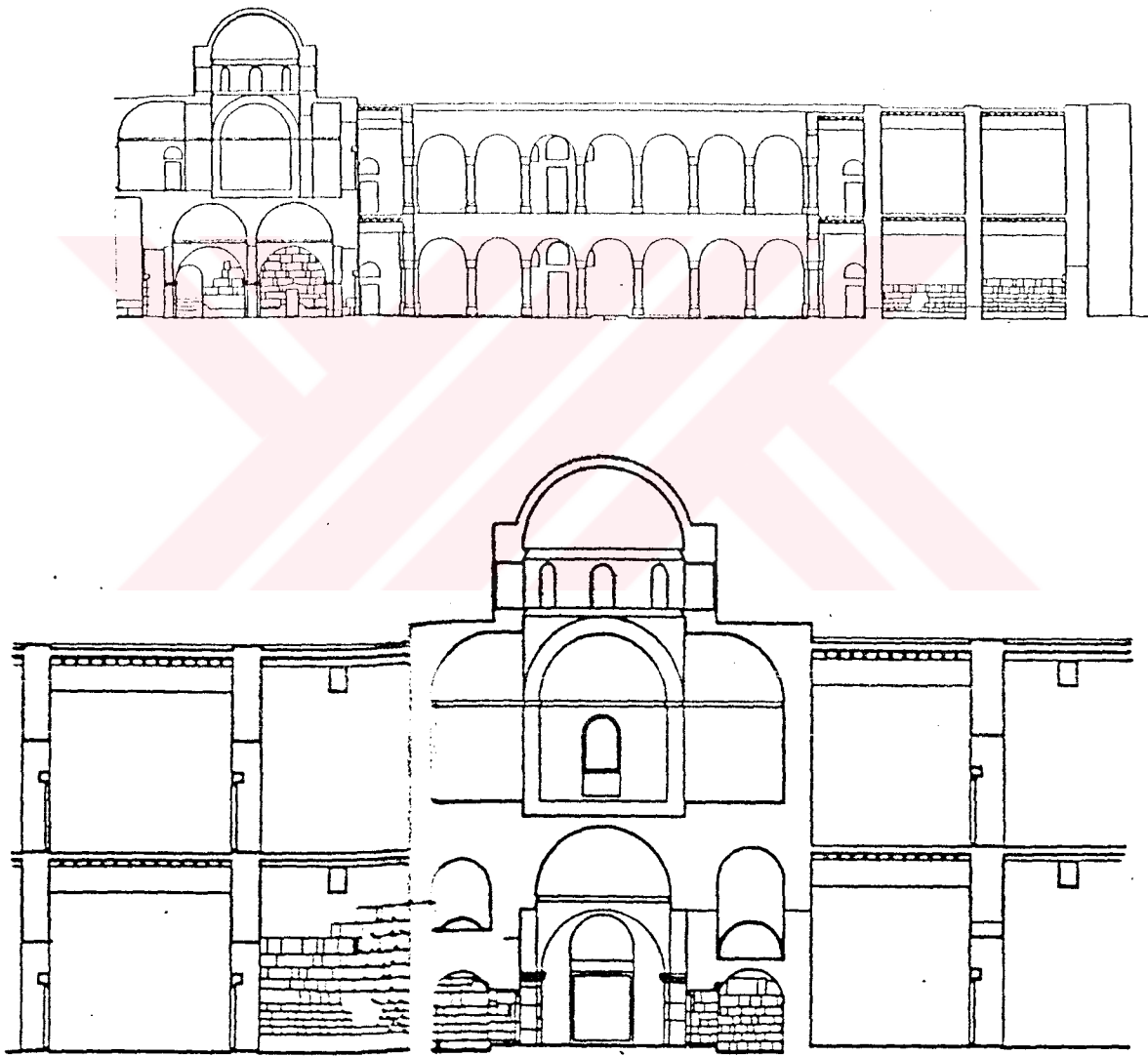
Dört köşesinde 3/4'lük yuvarlak buçları ve kuzey, batı güney duvarında 3'er yarım burçları bulunmakta olup doğu duvarında ana girişin iki yanında 1/4 yuvarlak kule ve iki de yarım yuvarlak burç yer almaktadır. Ana kapı 2 m genişliğinde olup buradan iki bölmeli giriş holüne kapatılmıştır. Kapının hemen arkasında ve iki tarafında geniş iki merdiven üst kata çıkmaktadır.

Şekil 18: Kasr El Kastal planı

Girişin tam karşısındaki kapıdan 28m2'lik avlu bulunmakta avlunun etrafında 6 ev (beyt) ve ortasında sütunlu bir şadırvan yer almaktadır. Evlerin her birinde birer salon ve iki oda bulunmaktadır.

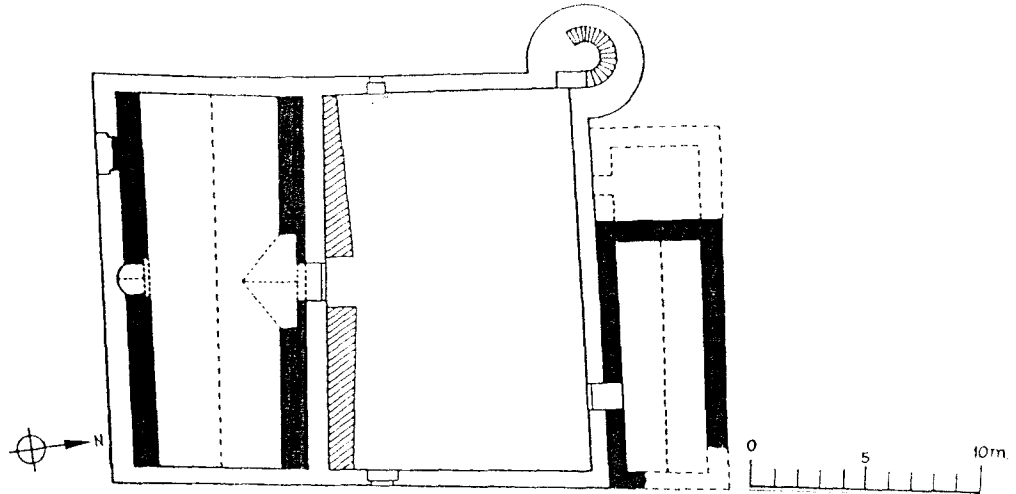
Kuzeydoğu köşesinde MS 12,13 yüzyılda bir restorasyon yapıldığından buradaki yapılar değişiktir.

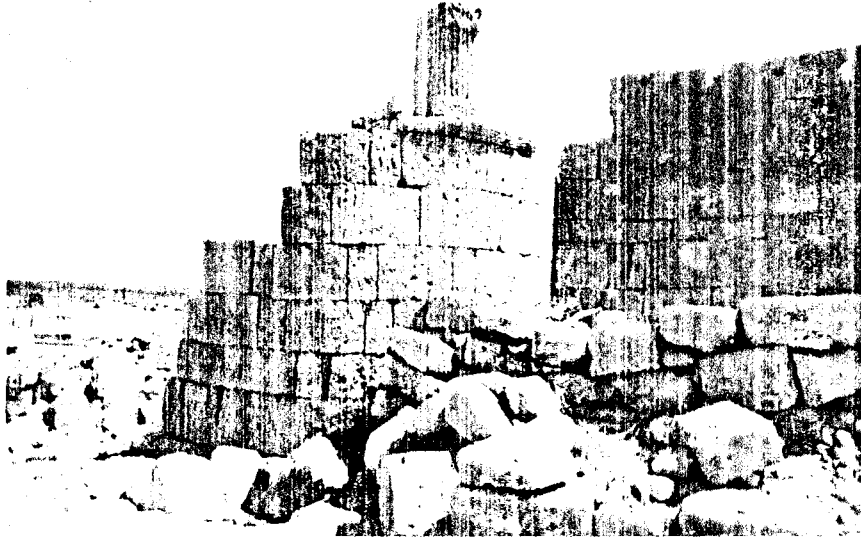
Şekil 19: Kasr El Kastal'a ait kesit ve görünüşler

2.2.5.2.Camii

Sarayın bir kaç metre kuzeyinde yer alan camii 67 cm'lik duvarlarla çevrelenmiştir. Camii sarayda kullanılan aynı tür taş ve işlemeciliğinde yapılmış ve 21 x 18 m. boyutlarında dikdörtgene yakın planlıdır. Biri avlu, biri kapalı alan olmak üzere iki bölmeden oluşmaktadır. Avlu 17 x 10 m boyutlarında, caminin kuzey tarafında yer almakta buraya biri doğudan diğeri batıdan iki kapı ile girilmektedir. Avlunun güney tarafında bulunan bir kapı ile kapalı alana girilmekte burası 16x5 m boyutlarında büyük bir tonozla kapatılmıştır. Kapalı alana daha geç bir tarihte bir takım eklemeler yapılmış kuzey ve güney duvarlarına paralel ve bitişik birer duvar daha eklenmiş, şimdiki tonoz bu duvarların üzerine yapılmıştır. Güney duvarında yer alan mihrabın son eklemelerle 1,38 m eninde 1,36 m denizliğinde bir girinti halini aldığı görülmektedir. Caminin kuzeybatı köşesinde bulunan yuvarlak minare kalıntıları burasının 6 m çapında olduğunu ve hemen ortasında spiral bir merdivenle minareye çıkıldığını göstermektedir. Minare taş bloklardan yapılmış olup kaidesi kutu şeklindedir.

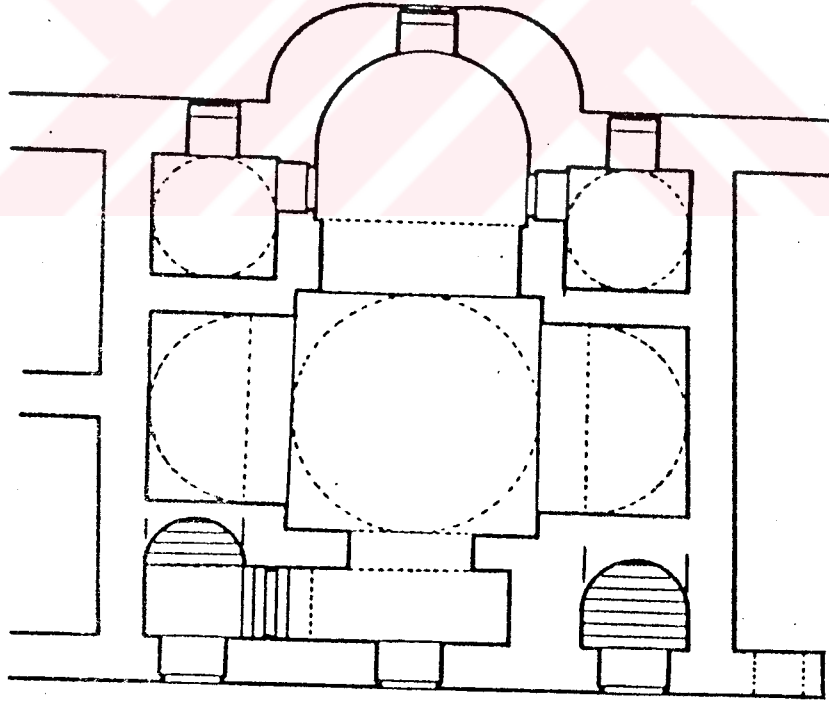
Şekil 20: Kasr El Kastal Camii planı

Fotoğraf 16: Kasr El Kastal Camii'nden bir görünüş

2.2.5.3. Hamam

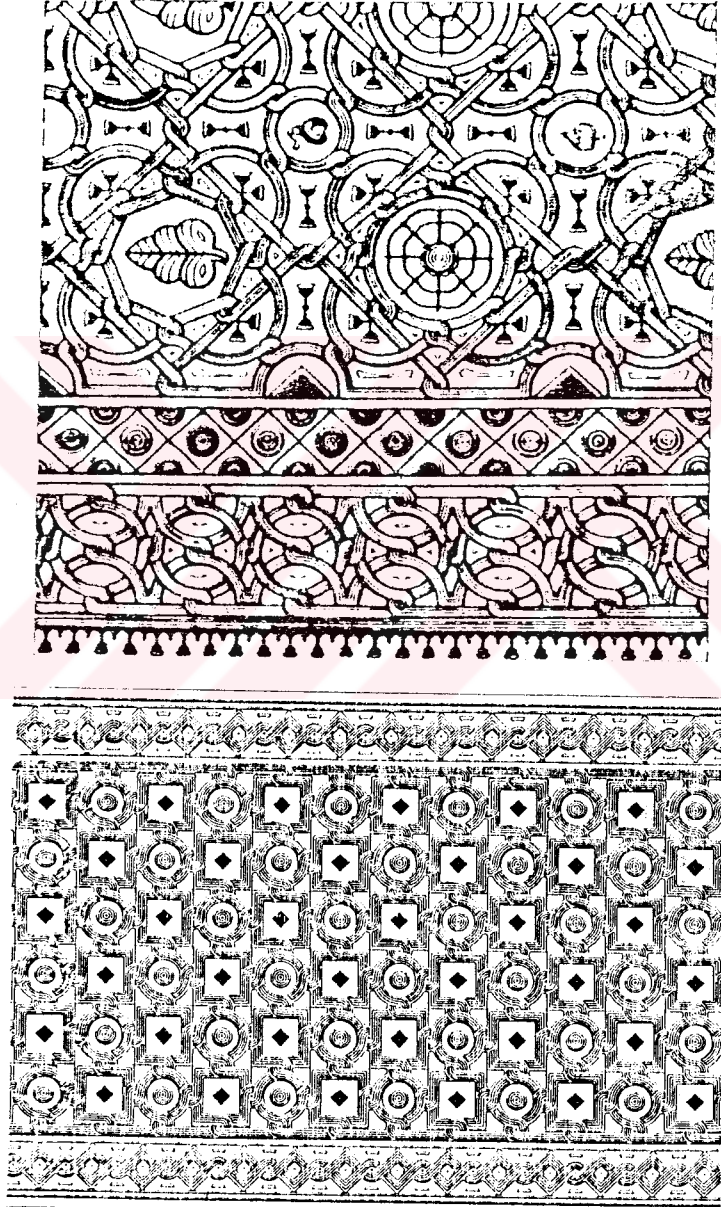
Caminin kuzey batısına yakın bir alanda yer alan hamama ait çalışmalar tamamlanamadığından elimizde bir plan ve yeterli tanımı bulunmamaktadır.

Şekil 21: Kasr El Kastal Hamamı planı

2.2.5.4. Süsleme

Sarayın avlusunda bulunan şadırvanın doru tarafında geometrik desenli mozaik motifleri ile sarayın kuzey bölmelerinde yine geometrik şekilde stilize edilmiş bitki motifli mozaikler yer almaktadır.

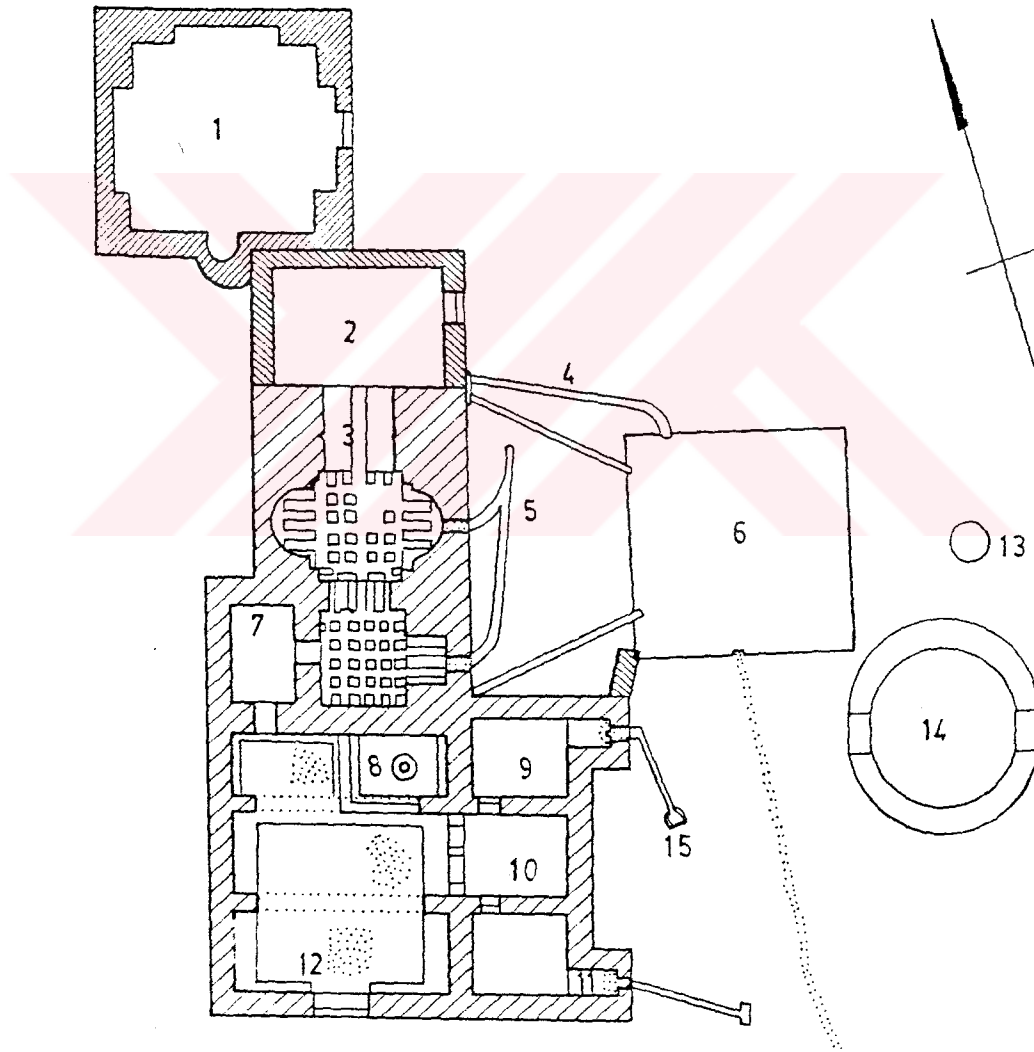
Şekil 22: Kasr ElKastal'da döşeme mozaiklerinden örnekler

Annual of Department of Antiquities Middle East Printing Co Amman 1981
Ghazi Bisheh "Hammam Al Sarah in the Light of Recent Excavations" 1989

2.2.6. Hammam el Sarah

Amman'ın 55 km kuzey doğusunda yer alan saray 1905 ve 1909 yıllarında H.C. Butler tarafından ziyaret edilmiş olup 1974 yılında Ürdün eski eserler müdürlüğü restorasyon işlemlerini gerçekleştirmiştir. Sarayda 4 yapı kompleksi görülmektedir.

1. Saray grubu, 2. Hamam grubu, 3. Sulama grubu, 4. Camii.

Şekil 23: Hammam El Sarah'in planı

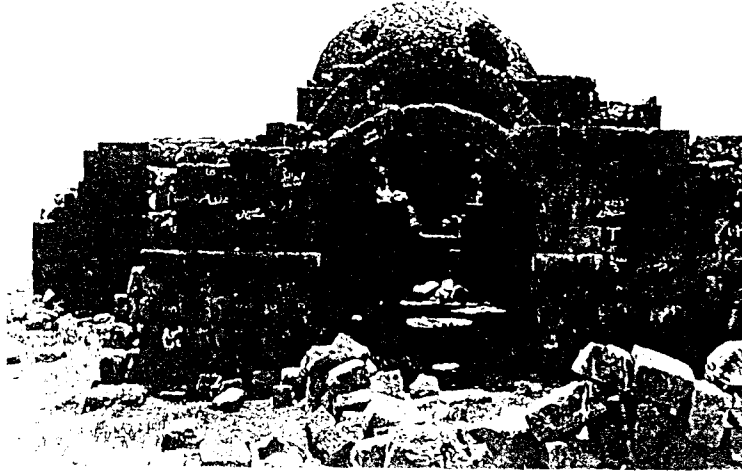
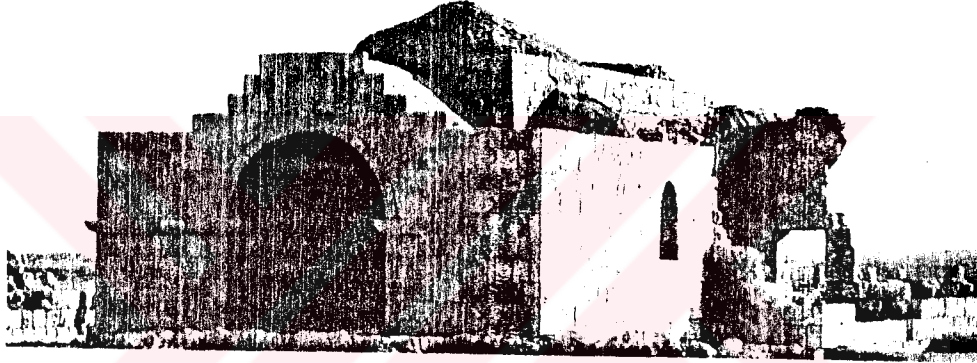
2.2.6.1. Saray Grubu

Sarayın güneyinde yer alan bir kapıdan üç bölmeli salona girilmekte olup burası üç tonoz tavanla kapatılmıştır. Salonun kuzeydoğu köşesine 2,90x2,05x0,90 m boyutlarında bir su havuzu havuzun ortasında davul tipinde iki taş üst üste konulmuş ve ortalarında pişmiş topraktan yapılmış boru yer almakta olup burasının bir fiskiye olduğunu göstermektedir. Havuz ve fiskiye mermer kaplı olup havuzun etrafında süslü sıva parçaları, işlenmiş cam, mermer ve çakıl bulunmuştur. Mermer parçaları, içinde iki kırık baş, normal boyutta bir sol kol, avucunda küçük bir kuş ve ayrıca aynı heykele ait olduğu sanılan üç küçük heykel parçası daha bulunmuştur. Salonun orta bölmesinin doğu tarafında bulunan bir bölmeden moziklerle döşeli iki küçük odaya girilmektedir. Her iki odanın doğu tarafındaki kuzey ve güney köşelerinde 1 m. eninde ve 1.2 m derinliğinde iki girinti yer almakta, tabanları oda tavanı düzeyinden 0,20 m yükseklikte ve mermerle döşelidirler. Her iki çıkıntının ortasında dışa açılan yuvarlak bir delik kapaklı kanala bağlanmaktadır. Bunların tuvalet deliği olduğu sanılmaktadır.

2.2.6.2. Hamam Grubu

Buraya saray bölümünün kuzey batı köşesinde bulunan bir kapıdan ve tünelimsi bir girişle soyunma odasına girilmekte bu odanın doğu duvarındaki kapıdan da ilk odaya geçilir. Oda mermerlerle kaplı olup buradaki yükseltilen tavan altına buharın yayılmasını sağlamaktadırlar. Buradaki kemerin yıkılmış olmasına rağmen kalan kısımlarında boya izlerine rastlanmakta olup kemer kabaca düzeltilmiş kireç taşından oluşmaktadır. Güney duvarının en üst kısmında, zeminden 2,45 m yükseklikte üç yatay yiv tavanın içinden dışarıya doğru uzanmakta olup bunlar baca yeri olarak kullanılmıştır.

Bu odanın kuzey duvarının ortasında bulunan kapıdan "caldarium" denen sıcak odaya girilmekte olup 3.70 m boyutunda kare planlıdır. Sağdan ve soldan iki yarım küre şeklinde çıkıntılarının üzeri yarım kubbe tavanlarla kapatılmış olup her iki çıkıntıda 0,75 m ve 1.20 m yükseklikte birer pencere bulunmakta, çıkıntılarının iç duvarı mermer kaplama yapılmıştır. Caldarium bir kubbe ile kapatılmış, kubbe de çok küçük yuvarlak delik yer almaktadır. Bu odanın kuzeyine açılan (3,15 m uzunluğunda, 2,60 m eninde) bir tünelle depo odasına girilmektedir.

Fotoğraf 17: Hammam El Sarah'a ait dış görünüşler

2.2.6.3. Sulama Grubu

Hamamın doğusunda yer alan bu grup üç kısımdan oluşmaktadır.

A. Kare Planlı depo, B. Kuyu, C. Su dolabının yeri.

Depo: 4.30 m kenar boyutlu kare su deposu yer seviyesinden 2.50 m yükseklikte, 4 su kanalı bağlantılı olup biri kuzey ikisi batı biri de güney tarafında yer alır. Su pişmiş toprak borularla üstü sıvanmış kanallara akmakta, kuzey ve batı tarafındaki boru suyu hamam grubuna, batıdaki boru ana salondaki havuz ve fiskiyeye güney taraftaki ise bahçede bulunan fiskiyeyi su ile beslemektedir.

Kuyu: 5 m çapında kenarları taşlarla kaba bir şekilde işlenmiş olup derinliği 16 m'dir.

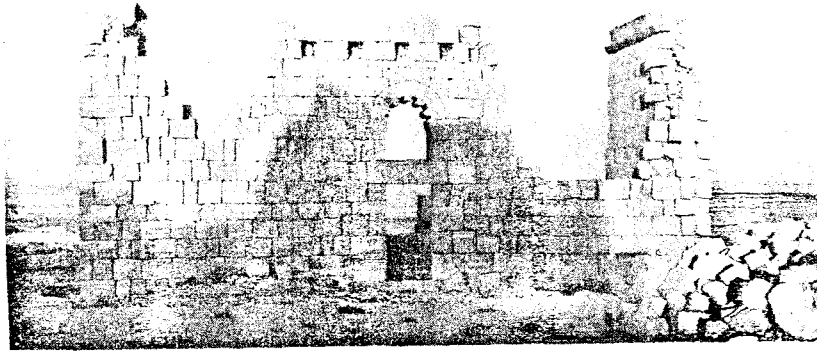
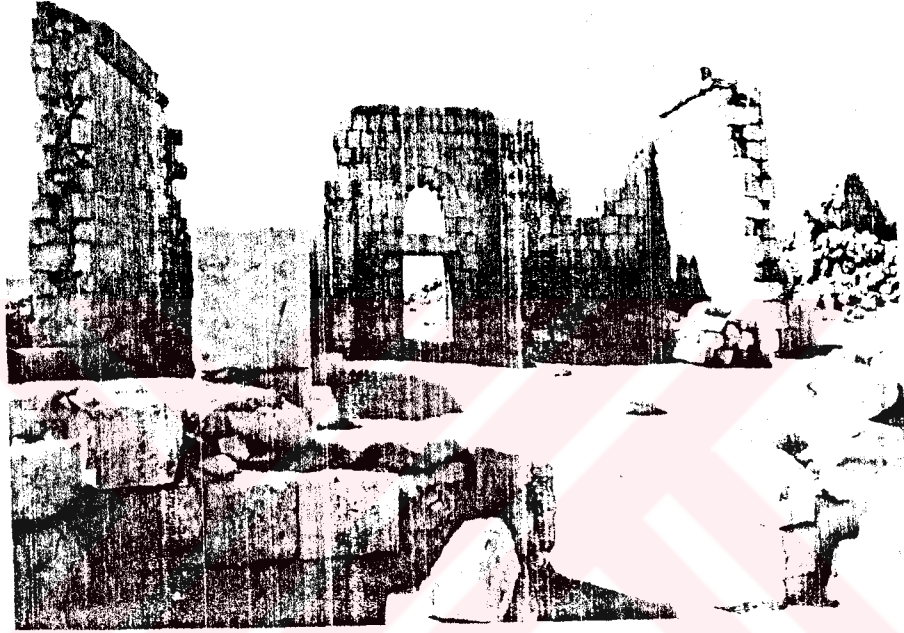
Su Dolabı: Burası yuvarlak, kabaca düzenlenmiş olup dolabı çeviren hayvanın dönme yeridir.

2.2.6.4. Camii

Hamamın depo odasının kuzeyinde yer almış 6,45 m boyutunda kare planlı olup duvarları iki taraftan kabaca düzeltilmiş taşlarla yapılmış araları küçük taş ve çamurla doldurulmuştur. Tavanın açık bırakıldığı görülmektedir. Camii iki kapıyla ayrılmakta, kuzey duvarında 1.25 m genişliğindeki kapı kapatılmış olup diğer kapı batı duvarının ortasında yer almaktadır. Mihrap caminin güney duvarının iç kısmına yapılmıştır.

2.2.7. Kasr al Hallabat

Bugünkü Zerka kentinin 25 km kuzey doğusunda yer almakta olup sarayın Roma çağında yapıldığı, daha sonra Emeviler çağında onarılıp tekrar kullanıldığı görülmektedir. Sarayın güneydoğusunda Emeviler tarafından yapılmış bir camii yer almaktadır.

Fotoğraf 18: Kasr El Hallabat'a ait dış görünüşler

Şekil 24: Kasr El Hallabat'ın planı

2.2.7.1. Saray

Saray kare planlı olup her köşesinde kare planlı bir burç yer almaktadır. Ana giriş kapısı kuzey doğu cephesinde olup buradan iki bölmeli bir girişten sonra avluya açılmakta avlunun planı bir "L" harfini andırmakta olup etrafında odalar sıralanmaktadır. Kuzey ve güney köşelerde üst kata götüren merdivenler yer almaktadır. Sarayın değişik yerlerinde doğal ve geometrik desenli mozaikler bulunmuştur.

2.2.7.2. Camii

Sarayın güney doğu köşesine yakın bir yerde inşa edilmiş olup iç kısmın boyutları 10,7x11,8 m dir. İki sütun duvarlardaki ufak çıkıntılarla üç bölüme ayrılmış olup üzerleri kemerlerle kaplanmıştır. Duvarlar kireç taşından ve 82 cm kalınlığında, 40 cm'lik derzlerle harçsız yapılmış, kuzey, batı ve doğu duvarlarında bulunan üç kapıdan camiye girilmektedir.

M.S. 707-709 yılları arasında yapıldığı sanılan caminin yarım daire şeklindeki mihrabı güney duvarının ortasına yerleştirilmiş olup caminin etrafında koridora benzer bir avlu bulunmaktadır.

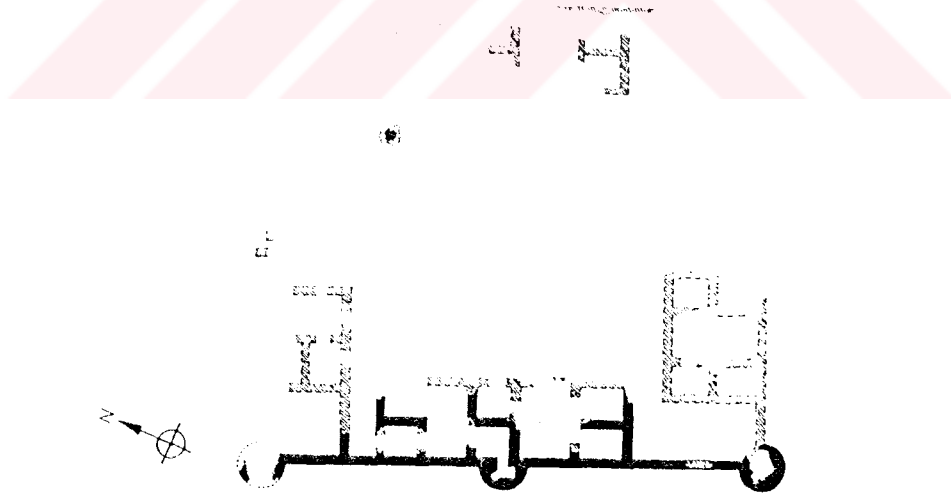

Fotoğraf 19: Kasr El Hallabat'a ait yer döşemesinden örnekler
 Hiller Brand R. İslam Architecture 1988 Edinburg
 Mahmoud H.E. The Hmayyad Desert Palas 1951

2.2.8. Kasr Bayır

Bugünkü Maan kentinin 109 km kuzey doğusunda yer almakta olup ilk defa 1909 yılında Musıl tarafından ziyaret edilmiş olup daha sonra 1910 yılında Lammens, 1914 yılında Gertrude Bell tarafından ziyaret edilmiş 1928 yılında Schroder planını çizmiştir. 1930 yılında Peake Paşa buradan alınan taşlarla bir Arap karakolu inşa ettirmiştir. Sarayda yapılan incelemeler yapının Emeviler tarafından (743-744 yılları arasında) II Valid zamanında yapıldığı sanılmaktadır.

Kör bir dere yatağının üzerine inşa edilmiş olup kalıntılar çok azdır. Yapının doğu duvarı olarak saptanan kısmında bir yuvarlak köşe burcu ve birde yarım daire bir burç bulunmakta üçüncü burcun kalıntıları oldukça harap durumdadır. Bu duvarın batı tarafında bazı ev (beyt) temelleri ve bir avlu tesbit edilmiş avlunun ortasında yuvarlağımsı bir kompleks yer almaktadır.

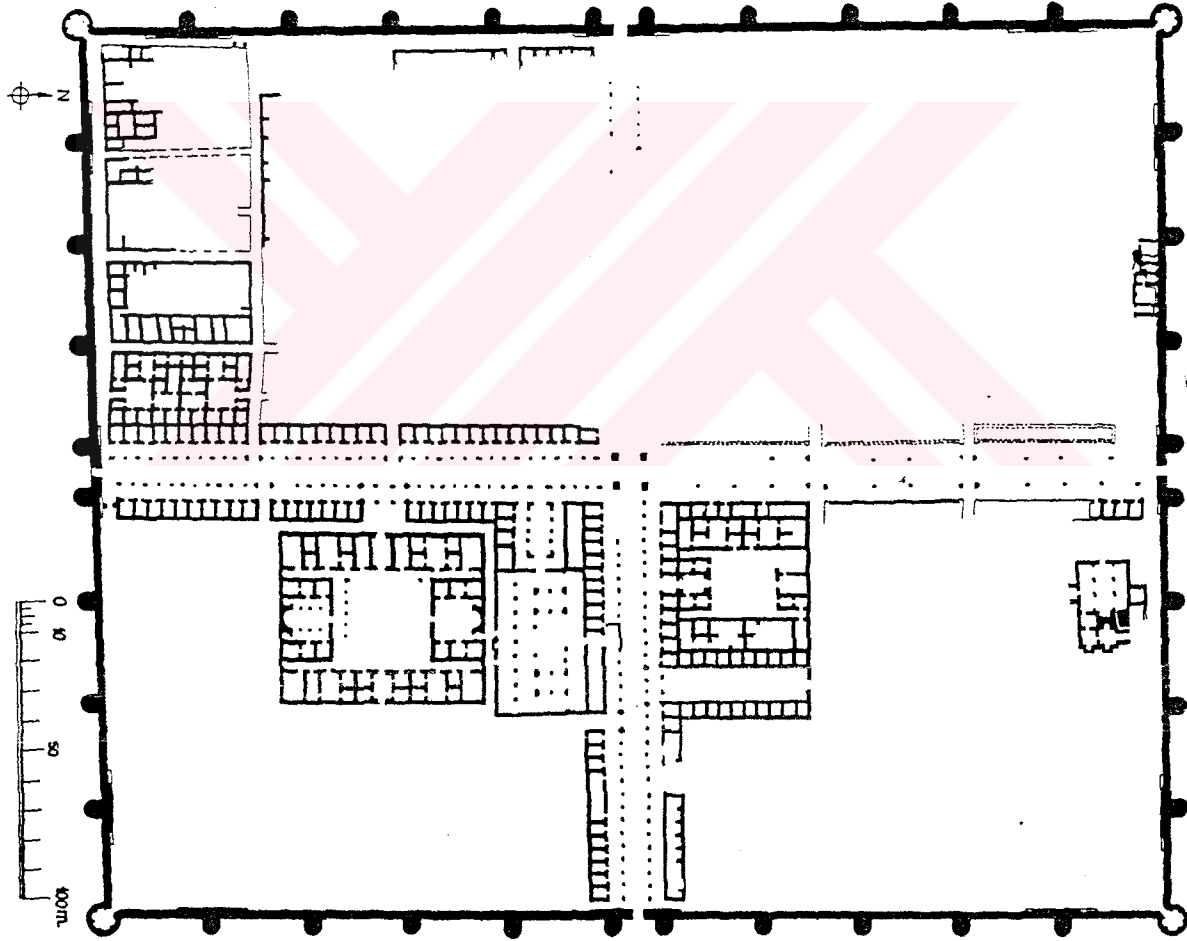

Şekil 25: Kasr Bayır planı

2.3. Suriye'deki öl Sarayları

2.3.1. Anjar Sarayı

Suriye'nin başkenti Şam'ın kuzeybatısında yer almakta, 370 x 310 m'lik bir alanı kaplamakta olup dikdörtgen planlı yapının köşelerinde 3/4 yuvarlak kuleler ve her tarafında girişler bulunmaktadır.

Şekil 26: Anjar Sarayı planı

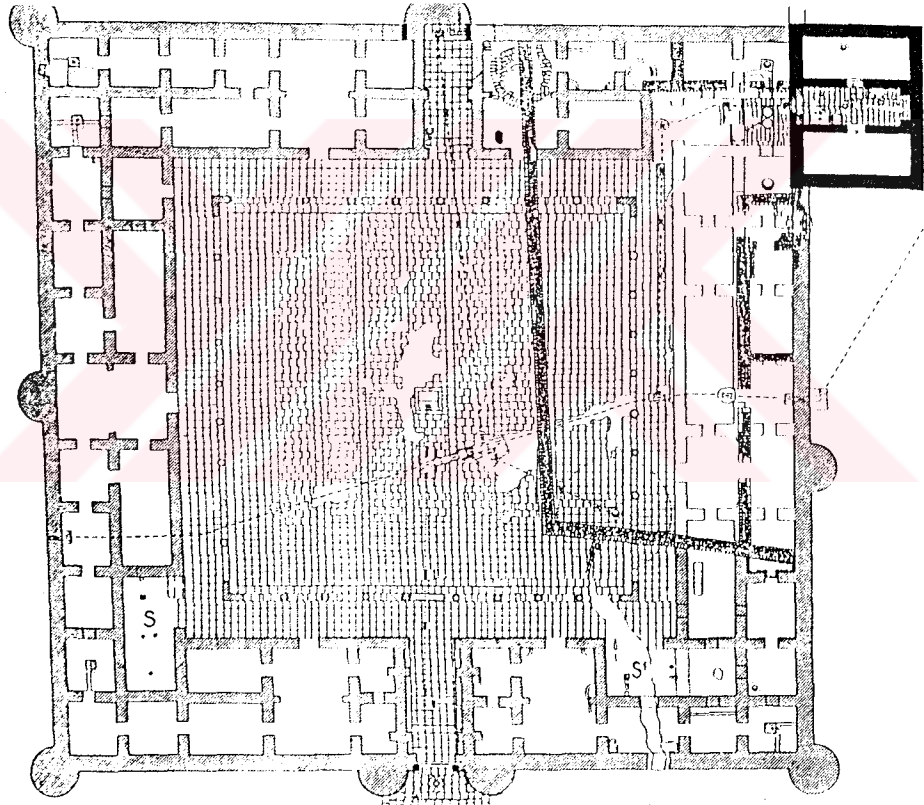
Crosswell K.A.C. Early Muslim Architecture Part 1 Oxford 1932
Crosswell K.A.C. Early Muslim Architecture Oxford 1940

2.3.2. Kasr Al Hair Al Gharbi

Eski Palmyra kentinin 37 mil batısında yer almakta ve büyük bir alanı kaplamaktadır. Burada beş yapı grubu bulunmaktadır.

1. Çevre duvarları (sur) 2. Baraj 3. Han 4. Saray. 5. Hamam.

Çevre duvarları taş temel üzerine kerpiçten yapılmış dış ve iç taraftan yarım daire burçlarla güçlendirilmiş olup ana giriş doğu köşesinde, kapının etrafında koruyucu odaları yer almaktadır.

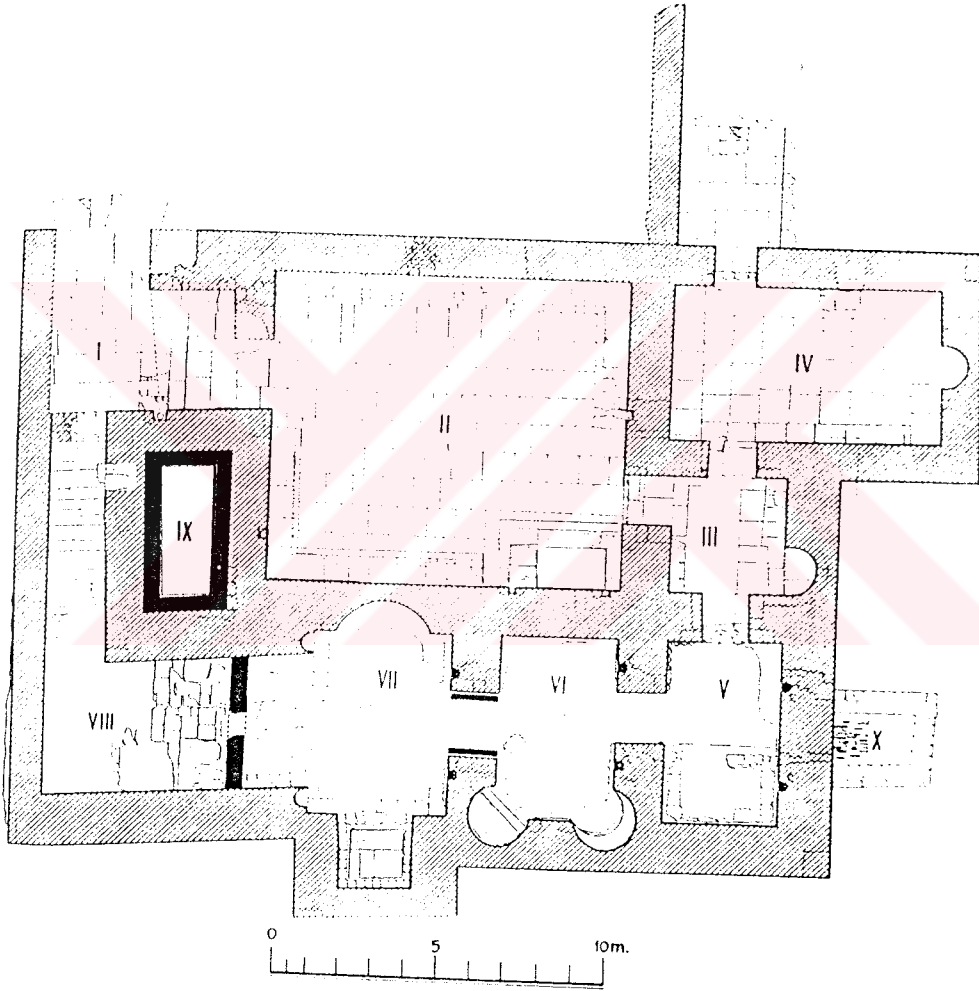
Şekil 27: Kasr Al Hair Al Gharbi planı

Baraj ise kavis şeklinde 2,75 m kalınlığında dereyi kesmekte 2 m çapında yarım yuvarlak kulemsi destekler her 7.80 m'de yer almakta olup ayrıca üç benzer şekildeki destek iç tarafta yer almaktadır. Barajda 13 su bırakma yeri bulunmasına karşın bunların sadece üç tanesi kullanılmıştır.

Crosswell K.A.C. Early Muslim Architecture Oxford 1940

Mahmoud H.E. The Hmayyad Desert Palas 1951

Han kareye yakın bir plan arz etmekle ortada bir avlu, avluyu çevreleyen sütunlu ayvan (revak) kuzey, batı ve güneyde ayvanın hemen arkasında üç uzun salon bulunmakta olup batıda ana giriş kapısı tam ortada ve her iki yanında üçer oda yer almaktadır. Hanın batı tarafında bulunan iki konuttan güneydekinde yer alan mihrap burasının bir mescit olarak kullanıldığını göstermektedir.

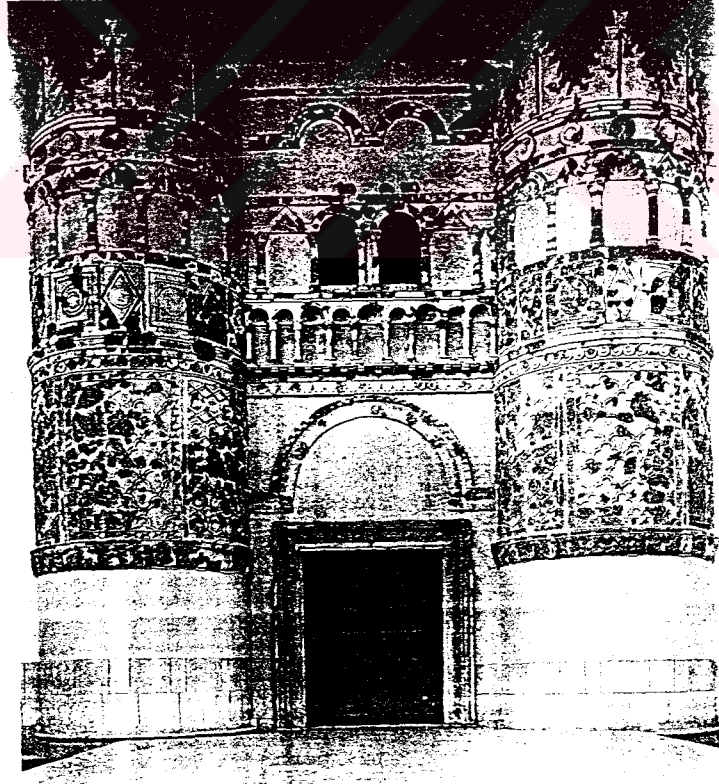
Şekil 28: Kasr Al Hair Al Gharbi Hamamı planı

Saray buradaki en karmaşık planlı yapıdır ve iki kattan oluşmakta, kareye yakın bir plan ve kuzeybatı köşesi dışında diğer köşelerde birer yuvarlak burç ayrıca batı ve güney duvarlarının tam ortasında birer yarım daire burç, kuzey

Crosswell K.A.C. Early Muslim Architecture Oxford 1940
Mahmoud H.E. The Hmayyad Desert Palas 1951

duvarında ise aynı yarım daire planlı burç biraz doğuya kaydırılmış olup doğu cephesinin tam ortasında ana giriş ve iki yanında birer yarım daire şeklinde burçlar yer almaktadır. Kuzey batı köşesinde ise daha sonra yapıldığı sanılan üç bölmeli dik dörtgen bir yapı bulunmaktadır. Ana kapıdan etrafı ayvanlarla (revak) çevrili kare planlı, avlu ve avlunun etrafında iki sıra halinde oda ve salonlar yer almaktadır. Ana girişin dış cephesi, yapının bazı bölümleri doğal ve geometri desenlerle süslenmiştir.

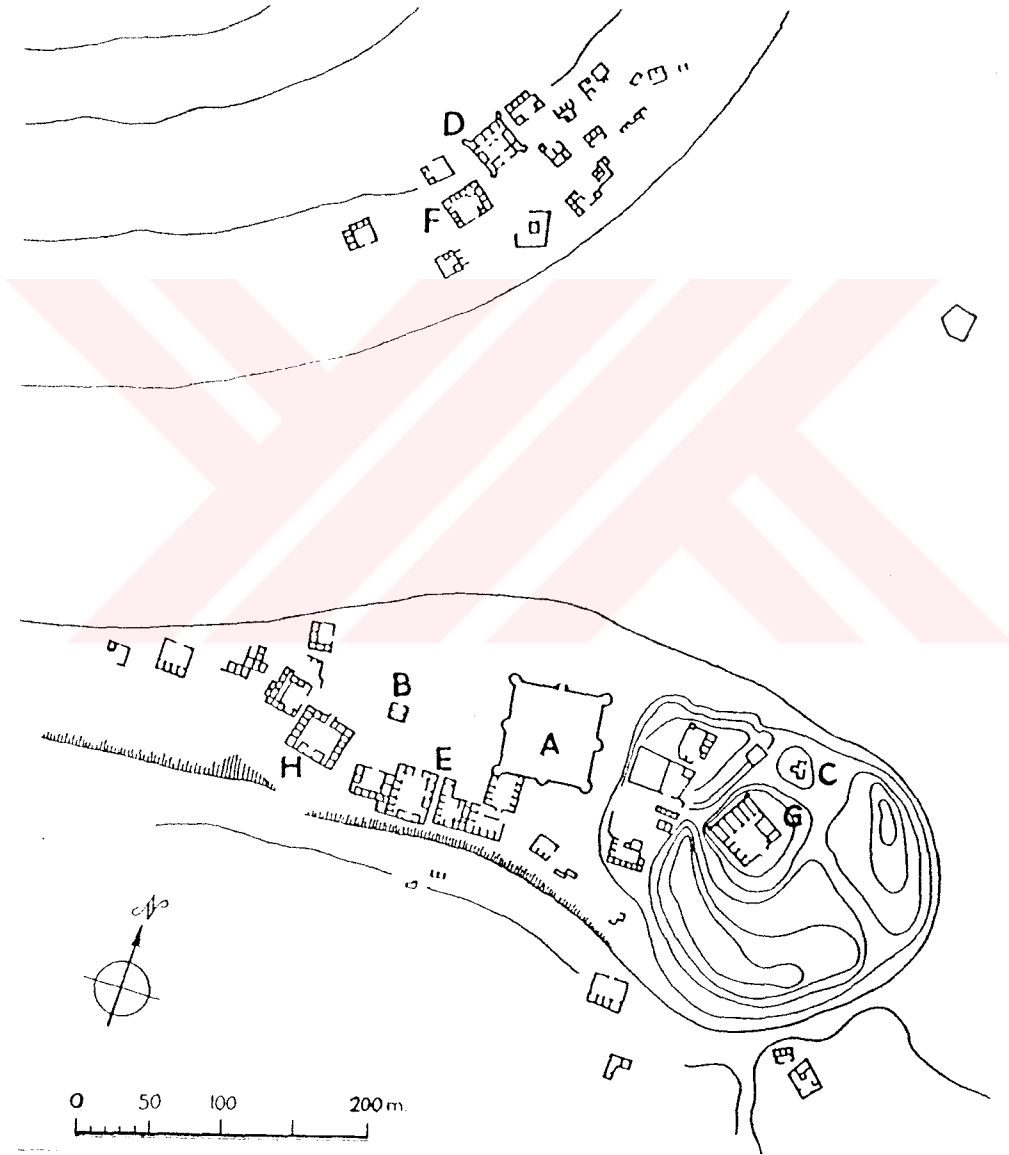
Hamam, sarayın 30 m kuzeyinde inşa edilmiş olup, iki ana bölümden oluşmaktadır. Bunlar ısıtılan bölüm ve ısıtılmayan bölümle iki su deposudur. Hamama kuzeybatı köşesinde yeralan bir kapıdan girilmektedir.

Fotoğraf 20: Kasr Al Hair Al Gharbi ana girişinden bir görünüş

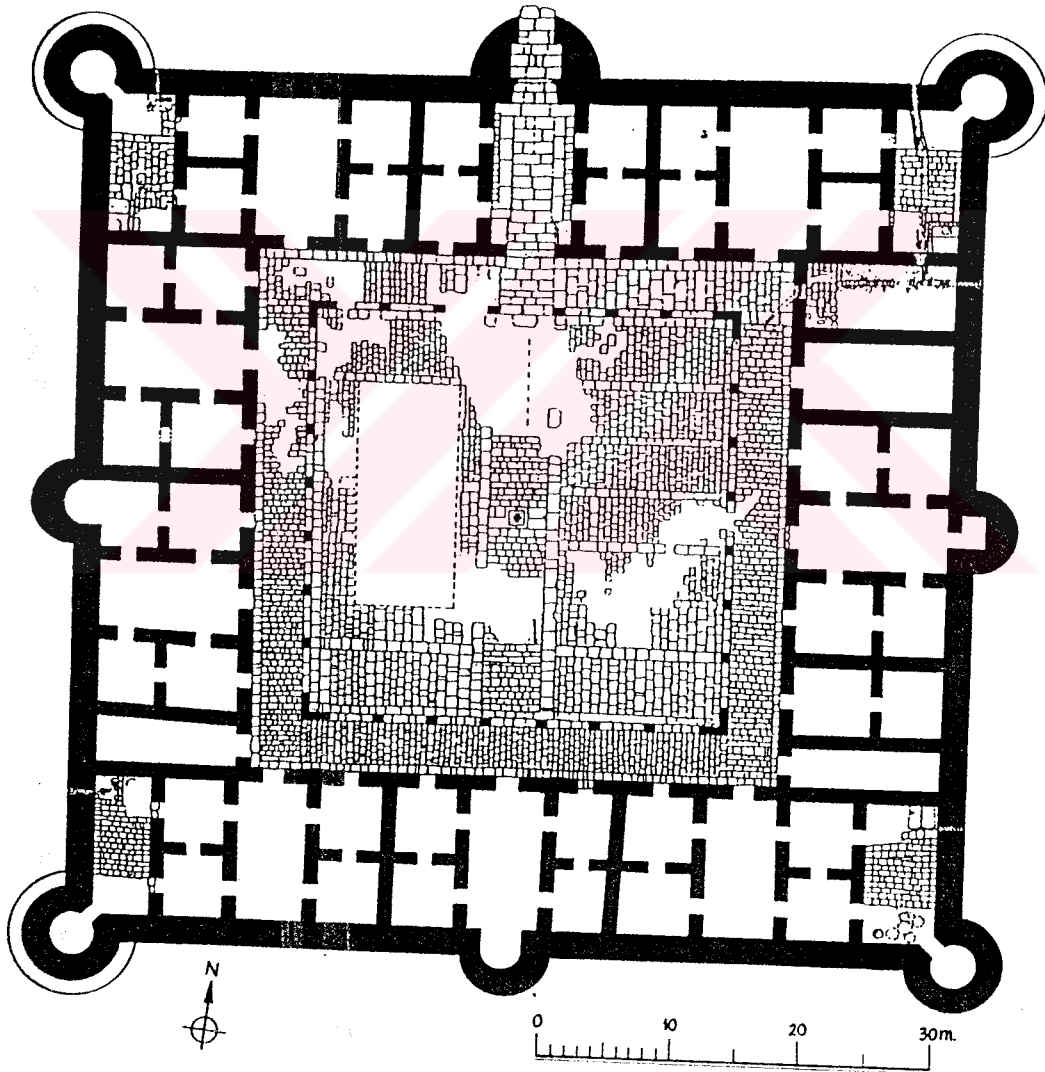
2.3.3. Jabal Says

Suriye'de Şam'ın 105 km güney doğusunda yer alan yapı iki grup halinde görülür. Birinci grup buraya ismini veren volkanik dağın en alt yamacında diğeri ise kriterin yanına yapılmıştır. Alt gruptaki yapılarda bir saray, bir cami bir hamam, iki büyük buğday silosu, ikinci grupta ise iki büyük ev bulunmaktadır.

Şekil 29: Jabal Says kompleksinin genel yerleşim planı

Saray kare planlı olup her köşesinde 3/4 yuvarlak burçlar bunların arasında yarım daire planlı bir kule bulunmakta, kuzeydeki ana girişin iki yanında 1/4 yuvarlak kuleler yer almakta, buradan bir giriş salonu ile avluya girilmekte avlu kenarları sütunlu ayvanlarla (revak) çevrilmiş, revakların hemen arkasında iki sıra halinde odalar ve bir sıra halinde salonlar yer almaktadır.

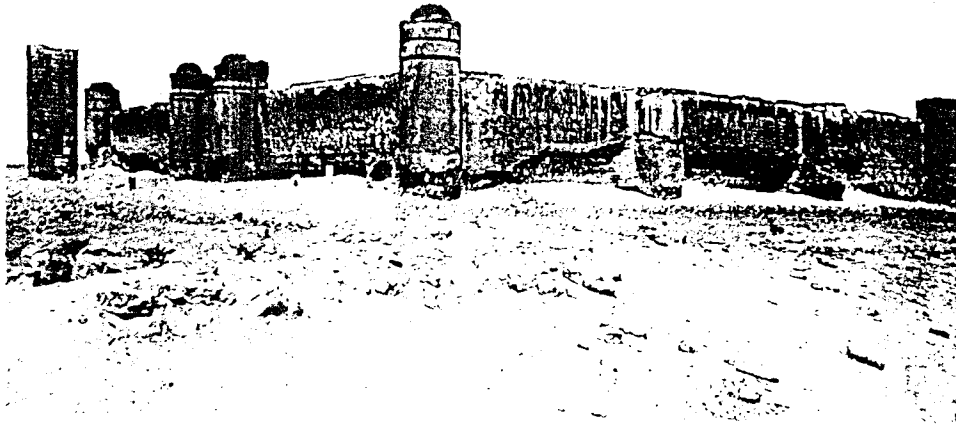
Şekil 30: Jabal Says Sarayı'nın planı

Cami sarayın 70 m batısında kare planlı küçük bir yapıdır. İki bölmeli olup muhtemelen ahşap kaplı idi. Güney duvarının ortasında yarım daire şeklinde mihrap bulunduğu camiiye biri kuzeyden biri doğudan iki kapı yer alır.

Hamam sarayın kuzeyinde olup 6 odadan oluşmakta, alt duvarları bazalttan diğer kısımları tuğladandır.

2.3.4. Kasr Al Hair Ash-Sharq

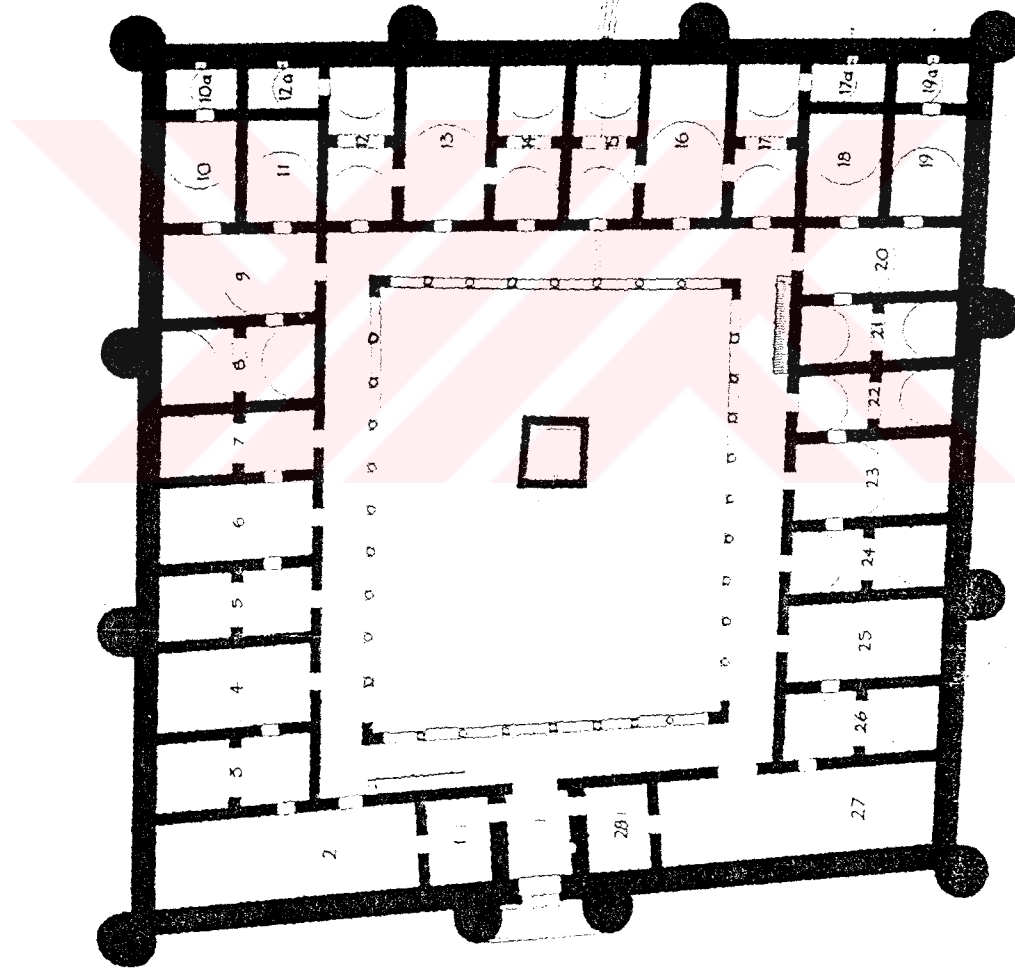
Suriye'de Başkent Şam'ın kuzey doğusunda, eski Palmyra'nın 67 km. kuzey doğusunda yer almakta kareye yakın bir planda iki yapıdan oluşmakta küçük olanın her köşesinde yuvarlak bir burç ve aralarında her taraftan ikişer yarım daire burçlar yer almaktadır. Batı tarafında bulunan iki yarım daire burçlar birbirlerine yaklaştırılarak aralarında bulunan giriş kapısı burç gibi durmaktadır. Ana kapıdan bir koridorla avluya girilmekte ve avlunun etrafında odalar yer almakta olup odalar tonozlarla kapatılmış ayrıca ikinci katın olduğuna dair kalıntılar bulunmaktadır.

Fotoğraf 21: Kasr Al Hair Ash-Sharq'tan bir görünüş

İkinci yapı ise yine kareye yakın bir planda ve her köşesinde yuvarlak bir burç yer almakta olup yapıya karşılıklı konulan dört ana kapıdan girilmekte, köşe burçlarının arasında her taraftan altışar yarım daire kesitli burçlar bulunmaktadır. Ortadaki iki burç kapı kulesi olarak yapılmıştır.

Bu sarayın güney doğu köşesinde büyük bir alan cami olarak inşa edilmiş olup bir yazıtta burasının Halife Hisham'ın emriyle yapıldığı belirtilmiştir.

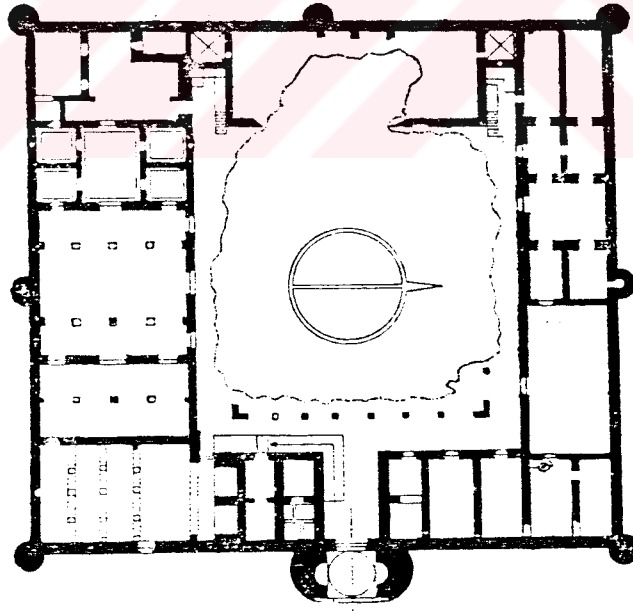

Şekil 31: Kasr Al Hair Ash-Sharq Saray

2.4. Filistin'deki öl Sarayları

2.4.1. Kasr Ülminye

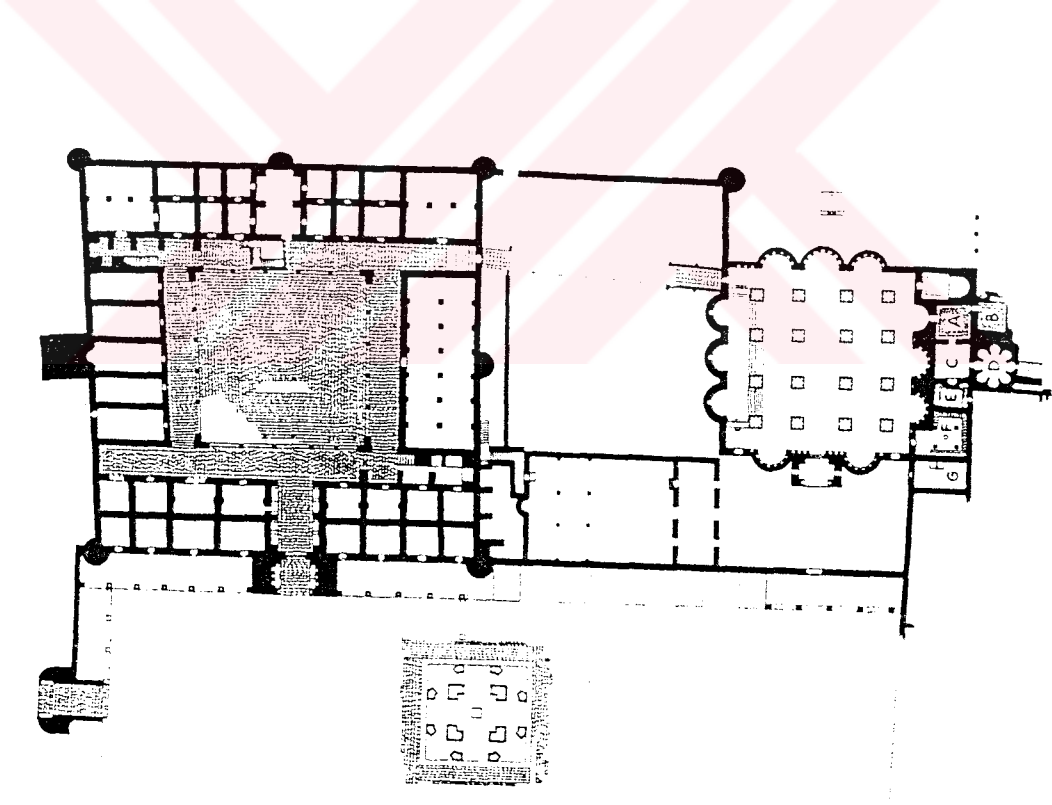
Tabariye gölünün kuzeydoğu sahiline yakın bir yerde bulunmakta olup dikdörtgen planlıdır. Sarayın her köşesinde 3/4 dairesi burç bulunmakta, doğu duvarı dışındaki diğer duvarların ortasında yarım daire biçimli burçlar yer almakta olup doğu tarafının ortasında girişin iki yanında iki burç yer alıp bunlar içi birbirine dönük iki yarım daire şeklinde, araları bir kubbe ile kapatılmıştır. Yapının dış duvarları 1,4m kalınlıkta olup, ortada etrafı sütunlu bir ayvanla çevrili avlu ve bu ayvana açılan (beyt) evler yer almaktadır. Yapının güney doğu köşesinde bir mescit bulunmaktadır.

Şekil 32: Kasr Ülminye planı

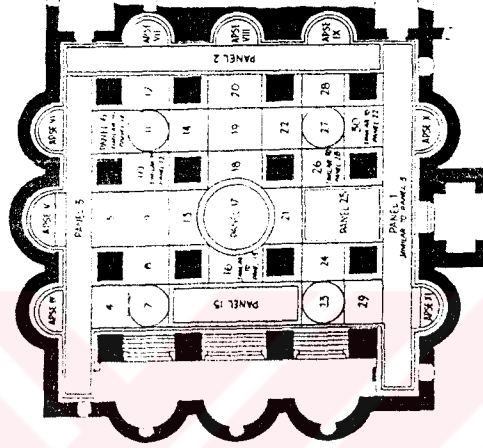
2.4.2. Hirbetül Mafjar

Filistin'deki Eriha (Jericho) kentinin yakınında yer almakta olup Halife II. Valid çağına tarihlenmiş birkaç yapı kompleksinden oluşmaktadır. Saray kare planı andırmakta her köşesinde 3/4 yarım daire planlı burçlar, kuzey ve batı duvarlarının ortasında birer yarım daire planı iki burç, güney duvarında ise dikdörtgen büyük bir kule yer almaktadır. Sarayın ana girişi doğudaki kapıdan olup, kapının iki tarafında bir kuleye benzer uzatma yer almakta, ortasında etrafi ayvanlarla sarılı bir avlu ve etrafında odalar yer almaktadır.

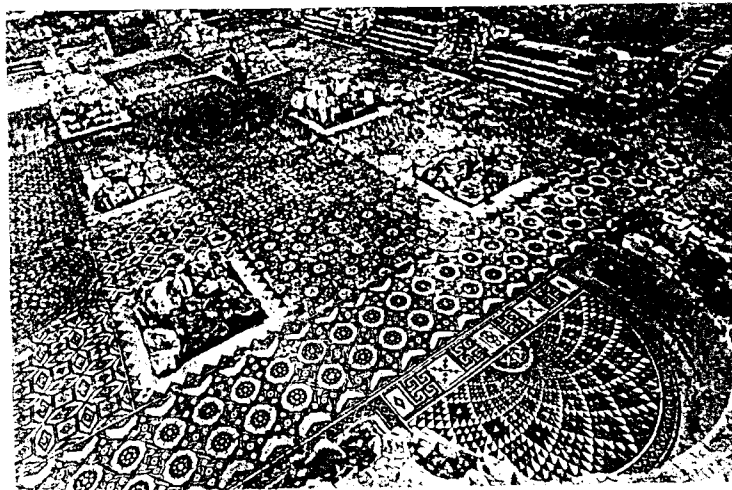
Şekil 33: Hirbetül Mafjar Sarayı'nın planı

İkinci önemli yapı ise camiidir. Cami saraya kuzeyden bitişik olup güney duvarında yarım daire bir mihrap ve mihrabın batısında sarayın birinci katına açılan bir merdiven yer almaktadır. Camii çift sıra revaklı olup tavanı ahşapla kaplıdır. Caminin kuzey duvarındaki üç kapı hamamın önündeki avluya açılmaktadır. Hamam kare planlı olup duvarlar yarı daire şeklinde nişlerle değişik bir görünüm kazanmış olup hamamın girişi doğuya bakmaktadır.

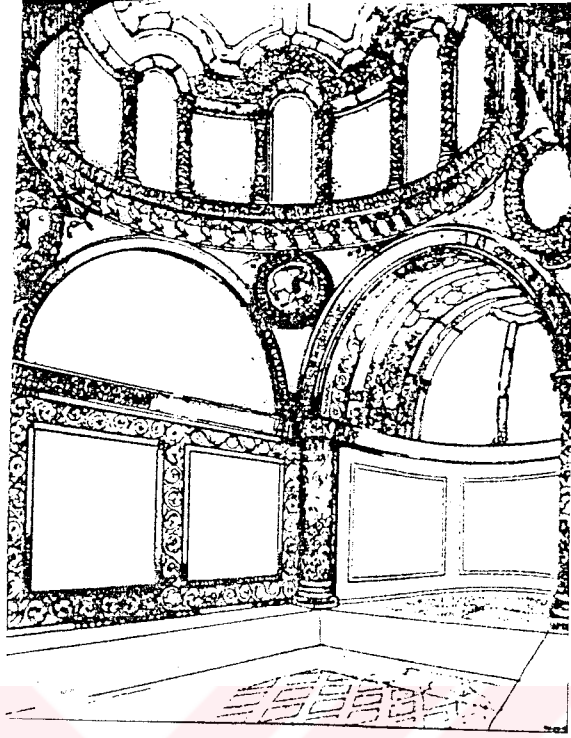

Şekil 34: Hirbetül Mafjar Sarayı Hamam planı

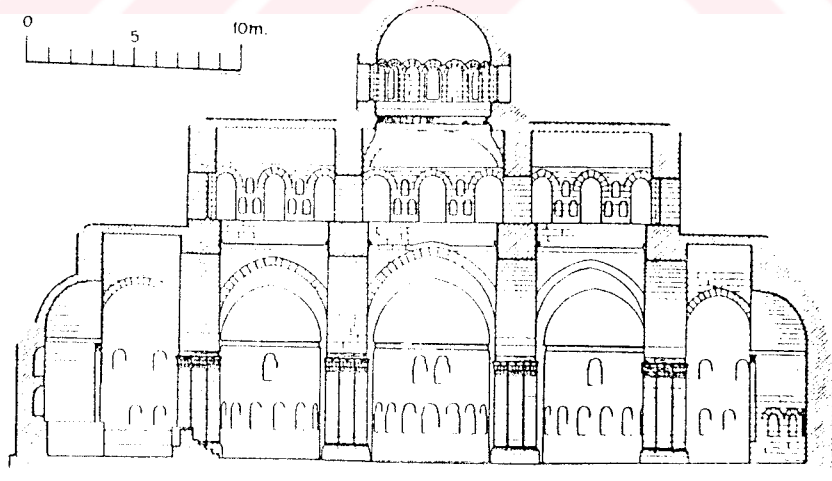
Bu yapı kompleksinde bol miktarda mozaik, resim, insan ve hayvan heykel ve kabartmaları bulunmuştur.

Fotoğraf 22: Hirbetül Mafjar Sarayına ait yer kaplamasından bir örnek

Şekil 35: Hirbetül Mafjar Sarayına ait iç perspektif

Şekil 36: Hirbetül Mafjar Sarayı kesit

III. BÖLÜM

3. Ürdün Turizmi

3.1. Turizm'in Tanımı

Bir yerin tarihi ve doğal güzelliklerini görmek, tanımak, eğlenmek ve dinlenmek için yapılan gezi.

Buna göre turizm kavramı şu öğeleri kapsamaktadır.

- 1.) İnsanoğlunun keşif ve başkalarıyla tanışma gibi en büyük özlemlerinin yanı sıra, en önemli iki eğilimi olan oyalanma ve yolculuğu birleştiren toplumsal ve kültürel bir etkinlik
- 2.) Taşıma araçları, konaklama yapıları ve eğlence tesislerinden oluşan karmaşık iktisadi sistem
- 3.) Turistlerin, oturdukları yerde harcayacakları paranın bir süre kalacakları tatil yerine aktarılmasına karşılık olan mali bir işlem
- 4.) Bir mekan simgeleştirme düzeni ve pedagojisi, bir "hayaller sistemi", çevreyi bilgi kaynaklarının ve davranışlarının (turistik modalar) aracılığıyla algılama
- 5.) Ziyaretçilerin, tatillerini geçirmek için seçtikleri yerle olan "yerel, toplumsal, iktisadi, ekolojik ilişkilerin titiz bir biçimde korunmasıdır.

3.1.1. Turist'in Tanımı

Turist sözcüğü İngilizce kökenli olup, tur anlamına gelen tour sözcüğünden türemiştir. Tur sözcüğü de belirli bir yerden başlayıp seyahat etme

sonucu tekrar aynı yere dönülmesini ifade eden devresel bir yolculuğu ifade etmektedir. Çoğumuz turist denildiğinden çevre güzelliklerini görmek, arkadaş ve akrabaları ziyaret etmek, günlük stresten uzaklaşacak dinlenmek gibi amaçlarla uzak bir bölgeyi ziyaret eden bir kişiyi düşünürüz. Ancak tatil yapmak amacının dışında da turizme katılan birçok turist grubu söz konusudur. Örneğin iş dünyası, konferans delegeleri gibi.

"Bir ülkede 24 saatten fazla kalan ve aşağıdaki nedenlerden birine bağlı olarak geceleyen ziyaretçiler" turist olarak tanımlanmaktadır.

- İş, toplantı, görev
- Kongre, konferans
- Sağlık, spor
- Tatil, dinlenme, eğlence
- Öğrenim
- Din

Günübirlikçi: Bir ülkede 24 saatten az süre kalan ziyaretçiler günlük ziyaretçiler olarak adlandırılmaktadır. Aynı ülkede, oturmayan gemi ve uçak personeli, transit geçiş, sınır, ticareti yapan insanlar gibi.

3.1.2. Turizm Çeşitleri

3.1.2.1. Kültür Turizmi:

- Tarihi yerlerin ziyaretleri turizmi
- Kültürel yöreleri gezme turizmi
- Doğal varlıkları gezme turizmi
- Dinsel turizm

3.1.2.2. Sağlık Turizmi

- Kaplıca turizmi
- Kür turizmi
- Tedavi turizmi

3.1.2.3. Ticaret Turizmi

- İş Turizmi
- Sergi ve fuarlar turizmi

3.1.2.4. Eğlence ve Dinlenme Turizmi

3.1.2.5. Sosyal Turizm

- Aile boyu Turizm (Ailelerin karşılıklı ziyaretleri)

3.1.2.6. Politik Turizm

- Politik Gösteri Turizmi
- Diplomatik Turizm

3.1.2.7. Macera Turizmi

- Sporcuların ve doğa sevenlerin ciplerle dağ gezileri ve mağara gezilei şeklinde uygulanır.

3.2. Ürdün'deki Turistik Yörelere

3.2.1. Petra

Ürdün'ün güneyinde, Akabe Körfezinde Lut Gölü'ne uzanan yolun orta yerinde , pembe renkli, kumtaşı tepeleri arasına saklanmış bir vaha kenti Petra, İ.Ö. 7.y.y. sonundan itibaren Arabistan'ın kuzeyinden bölgeye gelmeye başlayan göçebe Nebatilerin, İ.Ö. 2.y.y.da kurdukları krallığın ilk başşehridir.

Fotoğraf 23: Petra'nın 1830'lu yıllardaki görünümü

Fotoğraf 24: Petra'dan çeşitli görüntüler

İki büyük tapınak yapısı hariç neredeyse taşa oyulmuş kent olan Petra'nın adı da "taş" anlamına geliyor. Petra'nın bir özelliği de kentin değişik bölümleri arasında kilometrelerce uzanan, kıvrılıp bükülen dar geçitleri...Kumtaşı kaya kütlelerin tektonik hareketler sonucu yarılmasıyla oluşmuş bu geçitlerin iki yanındaki kaya duvarlarının yükseklikleri yer yer 200 metreyi buluyor.

Ticaret merkezi, zengin bir vaha kenti, bir başkent olan Petra Nebatilerden sonra Roma ve Bizans devirlerini yaşadı. Haçlı Seferlerinin ardından tamamen unutuldu. 1812'de Petra'yı yeniden keşfeden İsviçreli kaşif Johann Ludwig Burckhardt'ın 1922'de anılarını yayınlamasıyla tüm Avrupalıların ve sanatçıların ilgi odağı oluverdi. 5.W. Burgon'da uzun şiirinde Petra'yı "zamanın yarısı kadar eski, gül rengi şehir" diye tanımladı. Petra'da bu rengarenk kumtaşı kayalara oyulmuş 800'den fazla anıt bulunuyor.

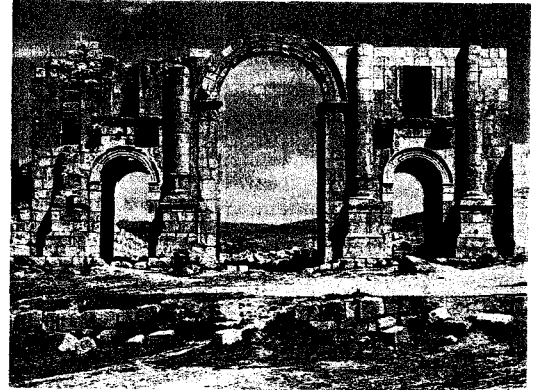
Petra, tüm Ortadoğu'nun olmasa da Ürdün'ün en çok turist çeken antik kenti olup, Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından "korunması gereken bir dünya mirası" olarak ilan edildi.

Fotoğraf 25: Petra'nın giriş cephesi

3.2.2. Jerash

Haritalarda Jerash olarak göreceğiniz bu antik kentin tarihi İ.Ö. 332'ye, Büyük İskender'e uzanıyor. Büyük İskender'in askerleri için kurulan bir garnizon şehri olan Gerasa, Romalıların eline geçtikten sonra bir ticaret merkezi karakteri kazanıyor ve gelişiyor. Arabistan'dan gelen müslümanlar tarafından 636'da alınmaya kadar da bulunduğu bölgenin iç ve dış ticaretinde önemi bir yer tutuyor. Roma devrinde sütunlu caddeler, tapınaklar, tiyatrolar, agora, hamam, çeşme yapıları ve anıtlarla donatılan bu görkemli kent daha sonra, 747'de geçirdiği depremin ardından önemini tamamen yitiriyor. Yeniden 1878'de gün ışığına çıkarılan Jerash bugün arkeoloji meraklıları için bulunmaz bir cevher, Roma imparatorluğunun güneydoğu sınırında yer alan zengin taşra kentlerinin en güzeli ve etkileyicisi.

Fotoğraf 26: Jerash'tan görünüm

Fotoğraf 27: Jerash'tan görünümler

Kimilerince "Doğunun Pompei'si" olarak tanımlanan Gerasa gerçekten neredeyse Pompei kadar iyi korunmuş. Söz konusu dönemin zenginliğini doyasıya solumanın mümkün olduğu kentte oldukça iyi muhafaza edilmiş durumda iki anfiteatro bulunuyor. Sutunlu caddenin bir yanında yer alan Artemis Tapınağı da bunlardan biri.

Amman'ın 48 km kuzeyinde yer alan bu kentte her yılın Temmuz ayında uluslararası kültür ve sanat festivali yapılmaktadır.

Fotoğraf 28: Jerash'tan bir görünüm

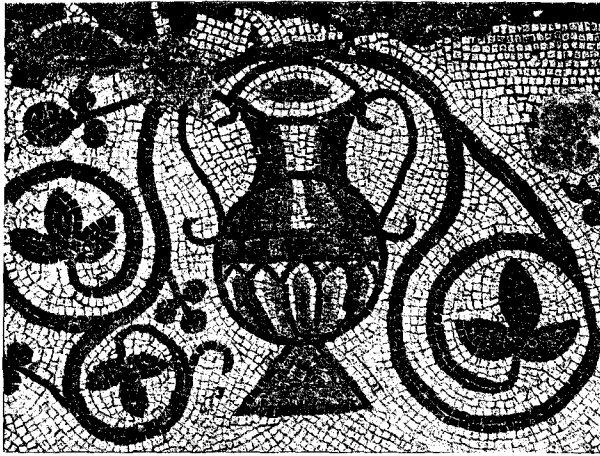
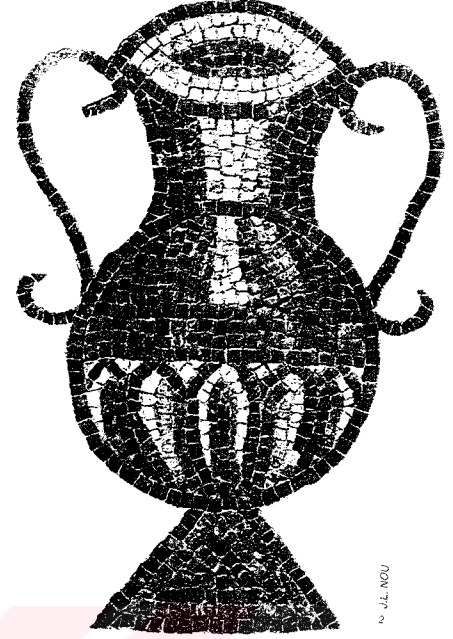
3.2.3. Madaba ve Nebo Dağı

Amman'a 30 km mesafedeki bu kent, Amman'la kıyaslanmayacak kadar küçük, ama geleneksel yapıları korunmuş mağazaların bulunduğu sokakları ve kiliseleriyle çok daha ilginç bir kent. Özellikle 6. yüzyılda mozaik olarak yapılmış dünyaca ünlü Filistin haritasının bulunduğu bir Bizans kilisesinin üzerine, 19.y.y. sonlarında inşa edilmiş Aziz Georgios Kilisesi bulunur.

Fotoğraf 29: Nebo Dağı Aziz Georgios Kilisesi'nde bulunan kutsal yerleri gösteren en eski haritası

Nebo Dağı, Madaba'nın yaklaşık 10 km kuzey batısında ve yörenin en ilgi çeken yerlerinden biri. Çünkü Hz. Musa'nın mezarı burada. Nebo Dağı'nın üç tepesinden biri olan Siyagha'da. Bu yüzden, Hristiyanlığın ilk yıllarından bu yana hacıların, Kudüs'ten başlayıp Jericho'dan geçerek izledikleri yolda önemli bir uğrak yeri Nebo Dağı. Siyagha Tepesi'nde Bizanslılar tarafından 6. yüzyılda yapılmış, mozaikleri oldukça sağlam kalmış bir de kilise var.

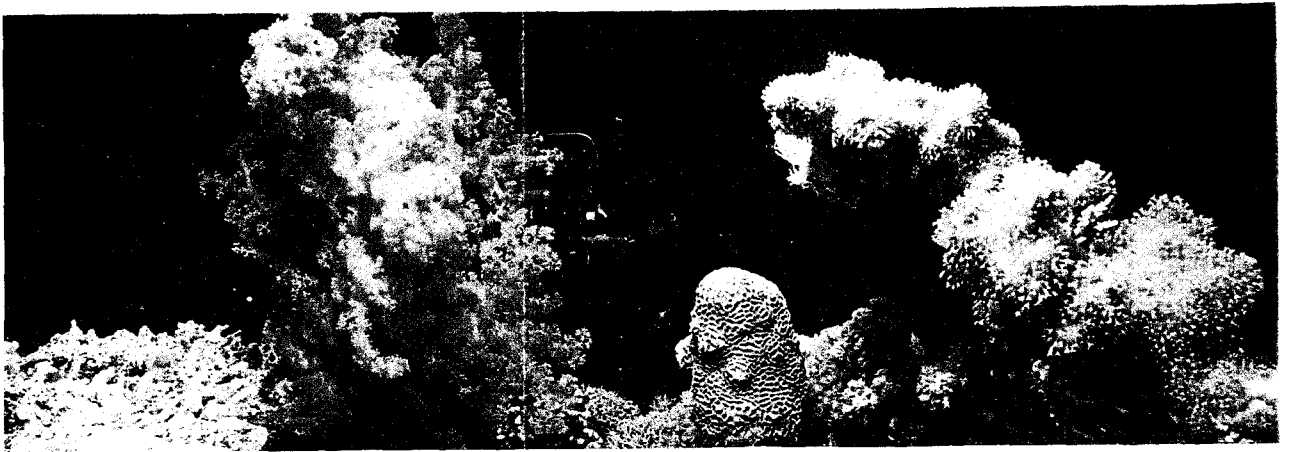
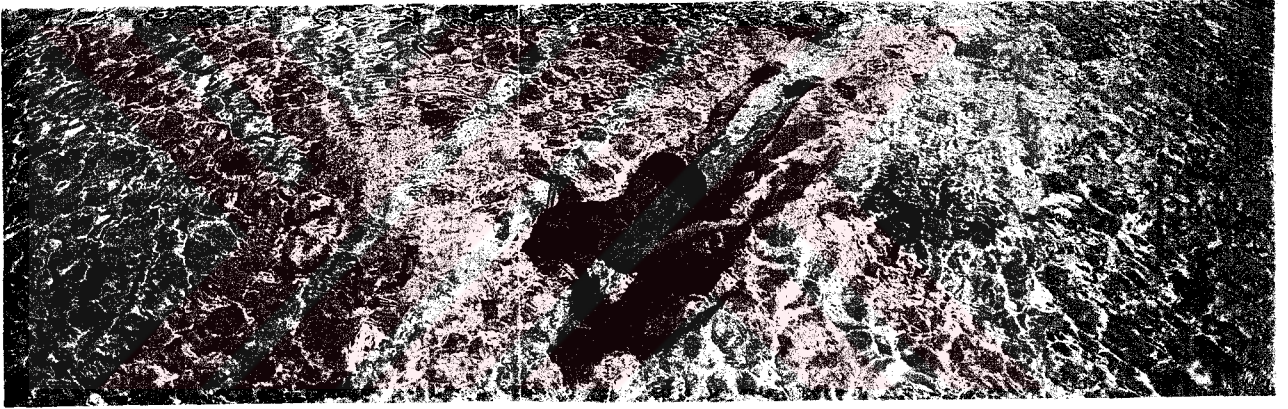

Fotoğraf 30: Nebo Dağı'nda bulunan mozaik örnekleri

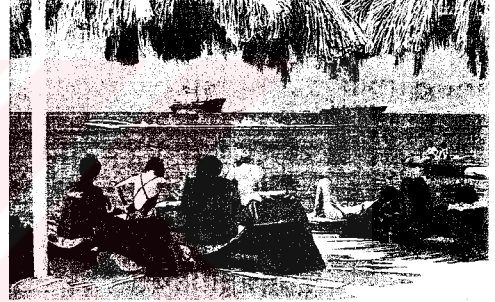
Lewis Mahluf Ürdün Tarih ve Devlet Arkeoloji 1983 Jarash Arkeoloji ve Turizm Bakanlığı Yayını 1983

3.2.4. Akabe

Ürdün'ün Kızıldeniz'deki liman kenti olup ülkenin denize açılan tek noktası olduğundan oldukça yoğun bir trafiği vardır. Ticari öneminin yanında Akabe aynı zamanda yörenin tatil merkezidir. Kentin palmyelerle dolu caddelerine birbirinden büyük beş yıldızlı oteller yerleşmiştir. Otellerin hemen hepsinde dalış okulu ve dalış malzemesi bulmak ve programa katılıp Kızıldeniz'in dünyaca ünlü, son derece temiz ve rengarenk sularında dalışlar yapmak mümkün. Akabe adını 14.yy.da Memluk hakimiyeti sırasında almış olup, deniz kıyısında 14.yy'da Memluklar tarafından yapılmış küçük bir kale içerisinde küçük bir de cami bulunmaktadır.

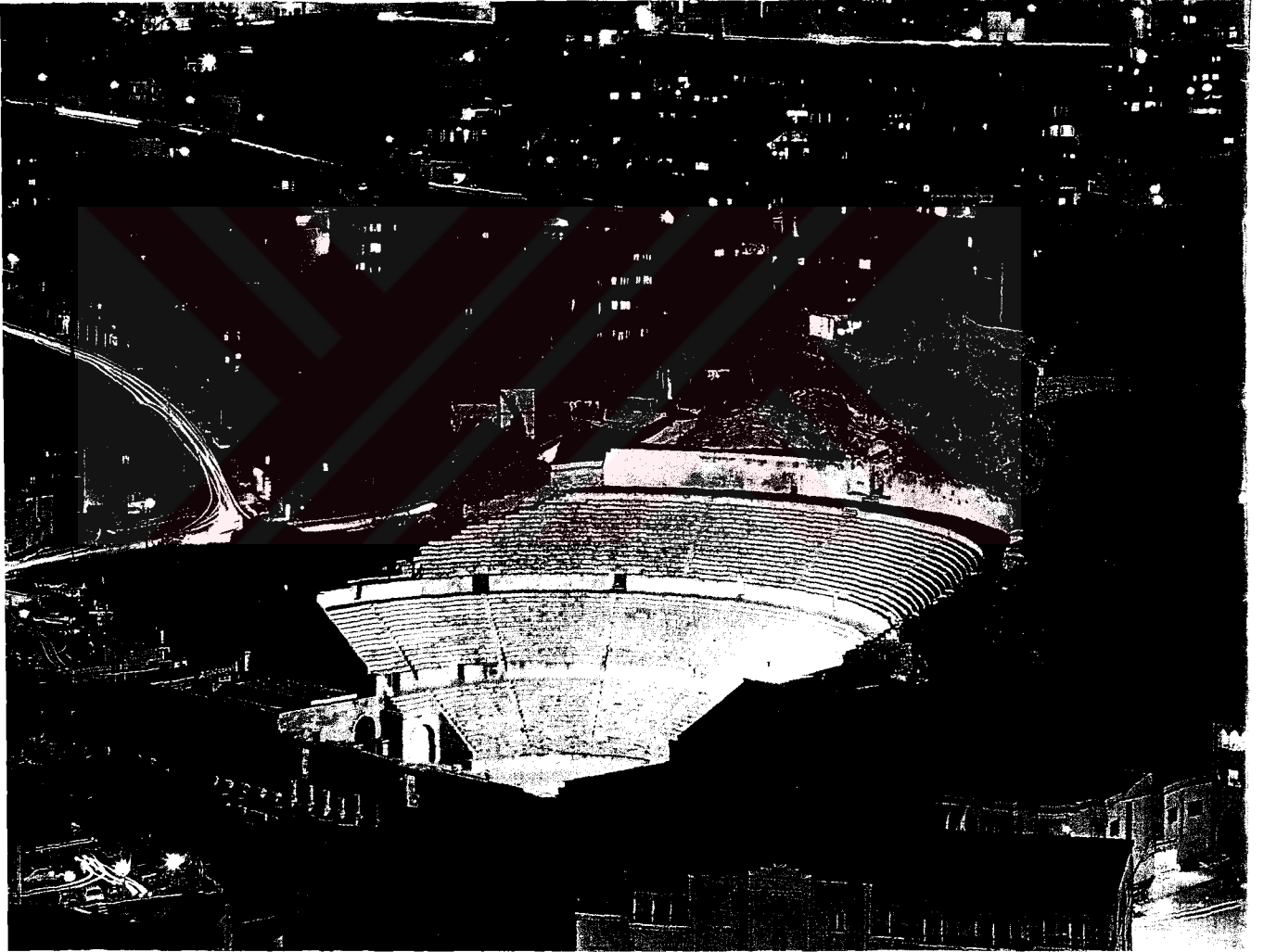
Fotoğraf 31: Kızıldeniz'den görünüm

Fotoğraf 32: Akabe ve Kızıldeniz'den görünüm

3.2.5. Amman

İlk yerleşimin İ.Ö. 3500'lere uzandığı tahmin edilen Amman'ın eski adı Rabbat Ammon. Çöl de yarı göçebe olarak yaşarken İ.Ö. 13.yüzyılda bir krallık kuran Ammonoğullarının başkenti alan kent, İ.Ö. 9-8 yüzyıllardan itibaren sırasıyla Asur,Babil ve Pers egemenliğinde kalmış. Ardından İskender ve Roma devri. kentin hemen hemen tam ortasındaki anfityatro ve yüksek bir tepede bulunan, sadece yıkıntıları kalmış olan surlar Roma devrinden kalmadır. Görkemli kale, bir emevi sarayının yıkıntıları ve ilgi çekici müzelerle turistik bir kent olmasının yanısıra bugün ülkenin idare edildiği, sanayi, ticaret aktiviteleri, bankalar, yatırım kurumları, borsanın da içinde yer aldığı modern bir kentdir.

Fotoğraf 33: Amman'dan bir gece görünüşü

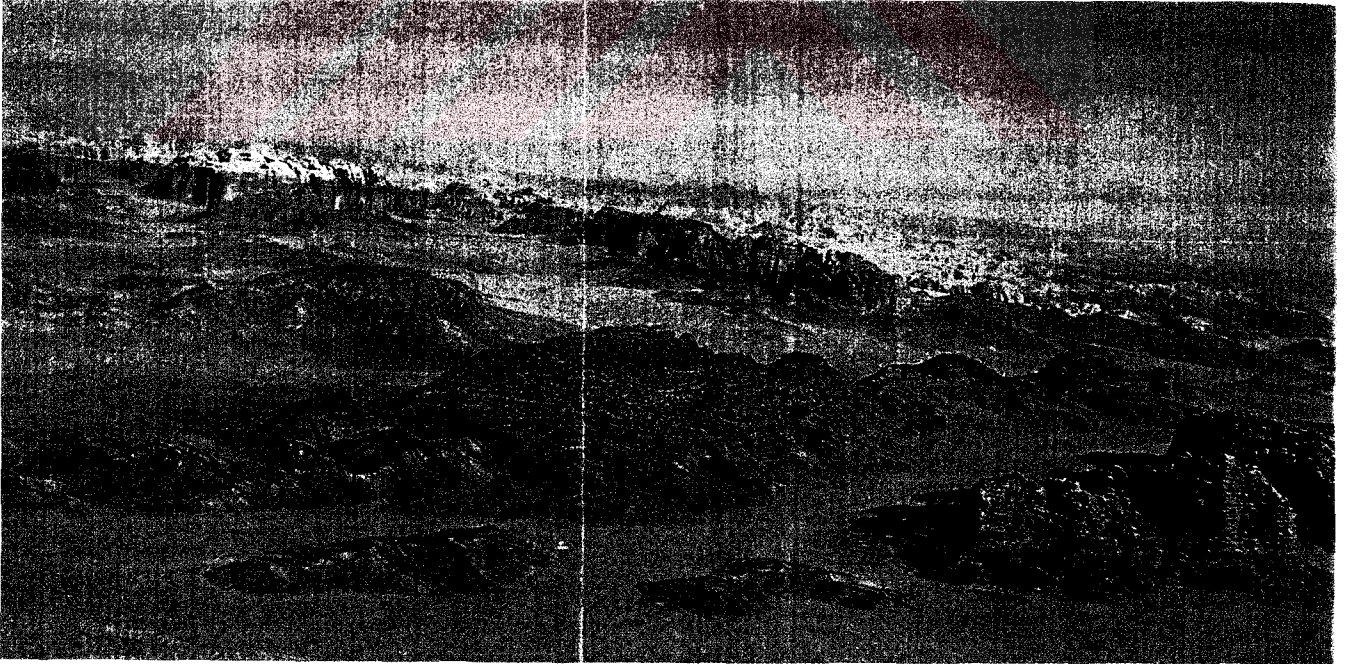
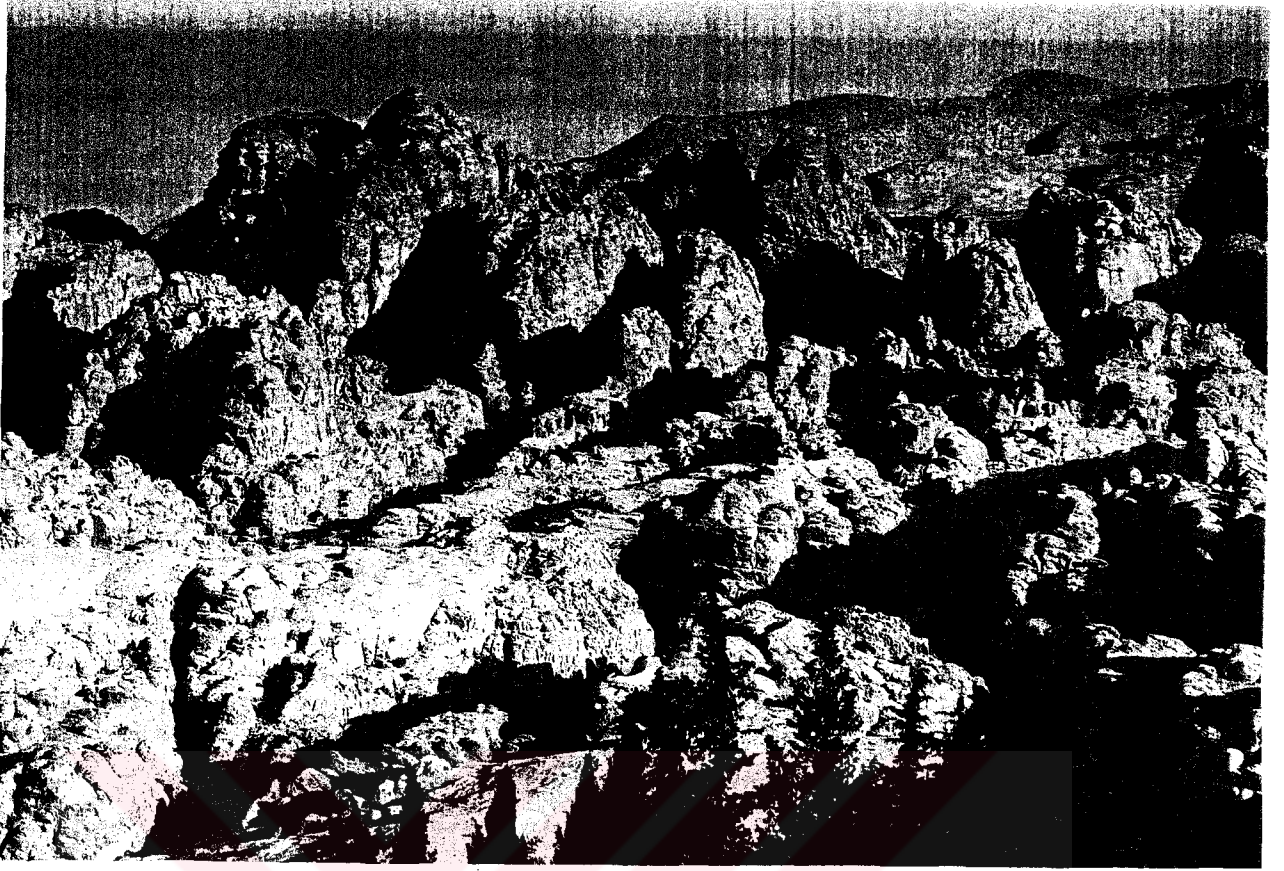
Fotoğraf 34: Amman'dan bir görünüm

3.2.6. Wadi Rum

Çölün ortasında bir anda yüzlerce metre yükselen irili ufaklı kaya tepeleriyle Amerika'da ki Grand Canyon'un Asya'daki ufak bir kopyası adeta... Burası, doğa sporuyla uğraşanların da, belki tüm Ortadoğuda'ki yegane uğrak yeri...Wadi Rum'da çöl içinde kaybolmamak için bir takım önlemleri aldıktan sonra, günlük veya birkaç günlük yürüyüşler yapmak mümkün. Çöl tabanından dümdüz yükselen kaya duvarları, kaya tırmanışı, tutkunları için bulunmaz yer. Dünyanın önde gelen tırmanıcılarının, özellikle bu sporla ilgili yaygın üne sahip bu vadideki sayısız kaya kulvarlarında yaptıkları çıkışları kitap haline dahi getirilmiştir.

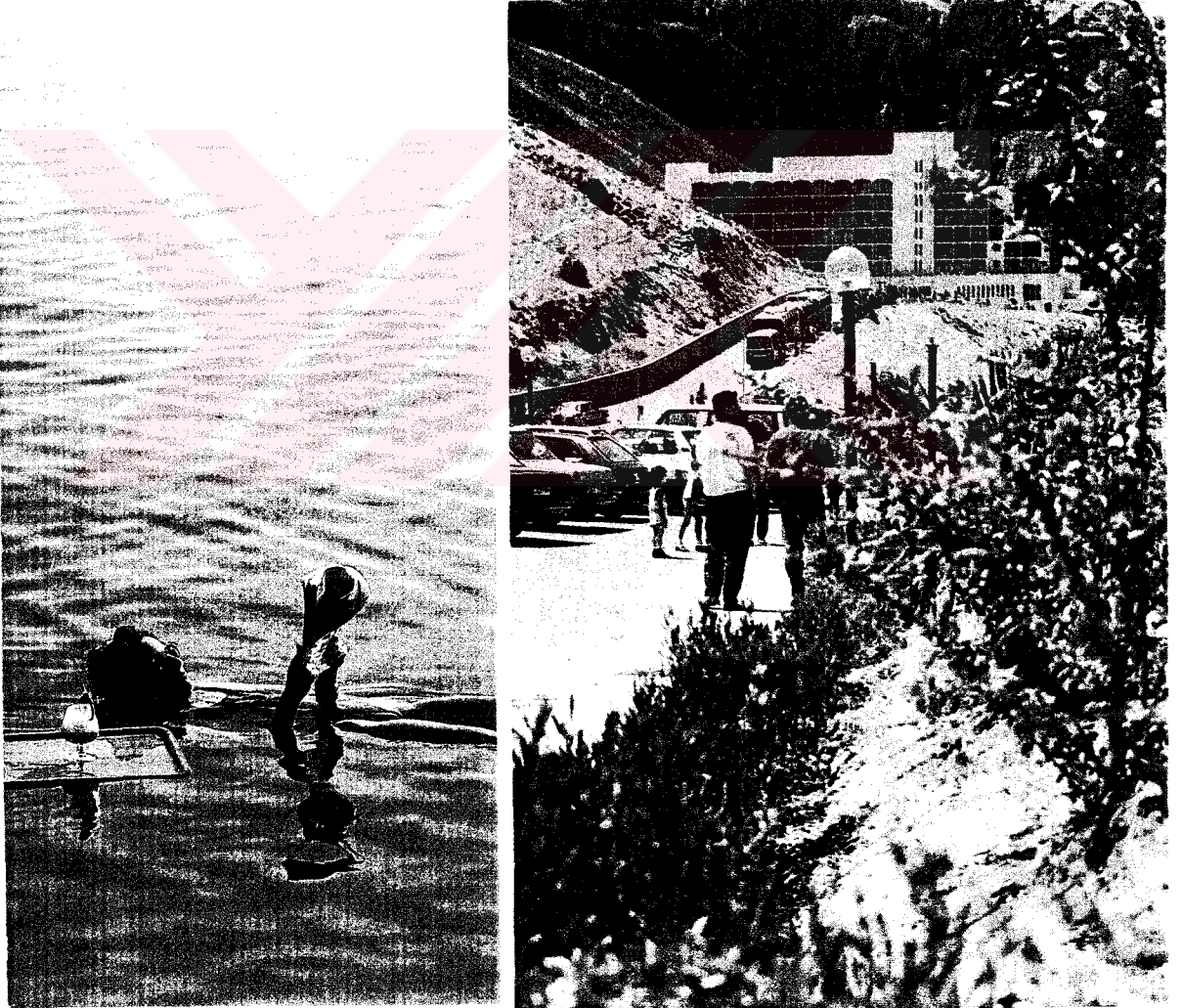
Fotoğraf 35: Wadi Rum'dan farklı görünüm

Fotoğraf 36: Wadi Rum'dan farklı görünüm

3.2.7. Lut Gölü

Deniz yüzeyinin 394 metre altında, dünyadaki en alçak su kütlesi, yüzde 33 gibi inanılmaz bir tuz konsantrasyonuna sahip. Deniz suyu ortalama yoğunluğundan çok yüksek yoğunluğa dalmayı güçleştirmektedir. Buna karşılık güç harcamadan gölde yüzülebilmektedir. Lut Gölü'nün suyunda bir miktarda magnezyum, kalsiyum, potanyum, bromür, sülfatlar ve karbonatları içermesi nedeni ile Almanlarla ortak yatırım yapan Ürdünlüler burada Kaplıca ve Kür turizmi ile çok sayıda turisti buraya çekmektedirler.

Fotoğraf 37: Lut Gölü ve çevresinden görüşler

3.3. Turizmin Ürdün Ekonomisindeki Yeri

Günümüzde ulaşım tarzlarının gelişmesiyle büyük ölçüde değişen turizm; yer değiştirme kolaylıklarının devamlı olarak gelişmesi ve kısa zamanda herkesin tatil yapması imkanını sağlayan toplumsal gelişmeler turizmi evrimini hızlandırmıştır.

Turizm günden güne başlı başına bir gelir kaynağı sayılmakta, bir ülkeye yabancı döviz sokmak aracı haline gelmiştir. Gerçekten turist akını bir ülke, bölge ve şehirde birçok faaliyet yaratmakta, otelcilik, sanayii, ulaşım araçlarının geliştirilmesi, karşılama kurumlarını, seyahat acantaları, işletme dernekleri kurulması, eğlence ve gösteriler düzenlenmesi gibi...

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde Ürdün'de dahil olmak üzere uluslararası turizm gelirlerinin %30'unu yani dolar gibi güçlü ve aranan bir döviz üzerinden 78 milyar dolar elde etmektedir (1991). Ziyaretçilerin sayısını arttırmayı amaçlayan etkinliklerin gerektirdiği pekçok dış harcama yüzünden (yabancı yatırım kazançlarının ödenmesi ve bölüştürülmesi; yabancı kadroların ücretleri, donanım süreçlerin ve çeşitli malların ithalatı, taşıma ve seyahat şirketlerine ödenen komisyonlar) bu gelirden sağladıkları net kazanç elbette daha azdır. Olumlu sonuçları arasında en önemlileri istihdam yaratılması, el sanatları ve ticaretin canlanması, devlet açısından dış para girdilerinin çoğalmasındır.

Ürdün'e 1994-1995 yılları arasında gelen yabancı turist sayısı 2.855.715 olup turizmden 406.400.000 Ürdün Dinarı elde etmiş buna karşılık 275.300.000 Ürdün Dinarı turizm için harcama yapılmıştır.

Turizm gelirlerinin bugün birçok ülkenin ödemeler dengesinde artan bir önemi olduğu gibi Ürdün'de Gayri Safi Milli Hasılatın son beş yıldır ortalama %10'unu oluşturup dış kamu borçlarının önemli bir kısmını karşılamaktadır.

Ürdün Turizm Bakanlığı son on yıldır Ürdün'ü turizm yönünden yabancılarla tanıtmak, turistlerin turistik imkanlardan yararlanmalarını sağlayacak faaliyetlerde bulunmak amacıyla turistik tesisler kurulması, turizm sanayiine gerekli malzeme ve teçhizatı imal ve ithal edilmesi, turistik müesseselere krediler açılması, ayrıca yabancı sermayeyi teşvik kanunu hükümleri çerçevesinde yabancı firmalarla turizm konusunda işbirliği yaparak turizm sanayiine her alanda hizmet etmeyi amaç edinmiştir.

IV. BÖLÜM

4.1. Çöl Saraylarının Ürdün Turizmindeki Yeri ve İşlevi

Çöl Saraylarının bugünkü durumunu incelediğimizde Amra Sarayı dışında hiçbirinin iyi durumda olmadıklarını görmekteyiz.

Amra Sarayının iç duvarlarındaki muhteşem resimlerin günümüze kadar bozulmadan kalması sarayın restore edilmesine öncelik tanıdı.

Kharraneh Sarayı'nda bugüne kadar insan ve zaman yıkıcılığına meydan okuyan saraylardan biri olup restorasyona ayrılan bütçenin yetersizliği yüzünden iyi bir bakım görmemiştir. Hamam el Sarah'ın sadece bir bölümü restore edilmiştir. Diğer sarayların hiçbirinde restorasyon işlemi yapılmamış sadece bugüne kadar yıkılan bölümlerin taşları yerinde muhafaza edilmiş ve değerli görülen parçaları müzelere götürülmüştür.

Turizm bakanlığı bugüne kadar restorasyona ayrılan bütçenin büyük bölümünü Jerash ve Petra'daki restorasyon çalışmalarına harcamaktadır.

Çöl Saraylarının bugünkü durumu yukarıda anlatıldığı gibi iyi olmayıp, Ürdün turizmini incelediğimizde turistlerin gezdiği arkeolojik yerlerin arasında Çöl saraylarının çok az turist tarafından gezildiğini bu nedenle istatistiklere bile giremediklerini görmekteyiz.

Nedenleri araştırırsak, yerleşim alanlarının dışında olmalarından dolayı ulaşım bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir turist veya herhangi bir kişi sarayları gezip, görmek istediğinde ya araba kiralamak zorunda kalmakta ya da bir turizm şirketine başvurup bir turist grubu varsa onlara katılma fırsatını beklemektedir.

Çöl saraylarının bulunduğu yörelerin yerleşim alanlarından uzaklığı ve yakınlarında cafe, lokantacı, hediyelik eşya gibi hizmetlerin bulunmamasına, yeteri kadar yurt içi ve yurt dışı tanıtımlarının yapılmaması nedeniyle çok az sayıda turist tarafından ziyaret edilmektedir.

4.2.Çöl Saraylarının Daha Aktif Bir Şekilde Turizme Katılım Yöntemlerinin Araştırılması

Çöl saraylarının turizme kazandırılması istiyorsak ki, bu amaç için tezimizi hazırlıyoruz, ilk olarak hepsini aslına bağlı kalarak ve sadece yıkılmış ama yıkıldığı yer de kalan taşları kullanarak restore etmek gerekmektedir. Bununla beraber Almanya'nın Berlin Müzesinde bulunan ünlü Meşetta sarayının duvarlarını ve Musil Alois'in Amra Sarayından söktüğü duvar resimlerini getirmek için uluslararası girişimler yapılmalıdır.

Ürdün'ün belli başlı şehirleri ile arkeolojik gezi alanlarını çöl saraylarına bağlayacak bir yol yapılmalı, şehirlerden günlük belli saatlerde turlar düzenleyerek turistlerin daha çok yer görmelerini ve kalış sürelerini uzatma yönünde imkan yaratılmalıdır.

Çöl saraylarını haritada görüldüğü gibi bir bölgede farklı yerlerde konumlanmıştır. Bunları gezecek turist hepsini gezmek istiyorsa bir gün yetmeyecek dolayısıyla sarayların buldukları güzergahların üzerinde mola yerleri, lokantalar, cafeler, pansiyonlar, hediyelik eşya satan yerlerin yapılması gereklidir. Bu tür lokanta ve dinlenme yerleri yapılırken yörede bulunan taşları kullanacak ve yöresel mimarlığa sadık kalarak yapılmalı hatta daha ilgi çekici olması için çölde yaşayan bedevi çadırları kullanılmalı ve masa, sandalye yerine yer minderleri kullanarak çalışanların bir kısmına da bedevi kıyafeti

giydirilmelidir. Bu sayede turist gerçekten daha farklı bir mekana geldiğini hissedebilir.

Amra Sarayı daha önceki bölümde anlatıldığı gibi Sasani ve Roma sanatından etkilenmiş, Erken İslam sanatına bir örnek teşkil etmektedir. Hatta bugün İslamda günah saydığımız insan resimlerini tasvir etmenin o zaman günah olmadığını ve bu tür düşüncenin daha sonra çıkmış olabileceğini göstermektedir. Yine çıplak kadın resimleri İslamda tasvir edilebildiğini bu sarayın duvarlarında görülen resimleri bize göstermektedir. II. Velid'in savaşta mağlup ettiği altı hükümdar tablosu bir tarihi temsil ediyor. Özetle bu kadar güzel ve önemli duvar resimleri olan bir sarayın kanımca Erken İslam Eserleri müzesi olarak kullanılması çok yerinde bir karar olur. Zengin bir müze olması için Erken İslam ve Emeviler dönemine ait eserlerin kopyaları yapılarak ya da orijinalleri bugün sergilenmekte olan müzelerden getirilmesi için çalışmalar yapılması yerinde olur.

Kharraneh Sarayı mimari yapısı itibariyle dışarıdan bakıldığında bir kervansaray veya bir han olarak algılanmakta oysa planı incelendiğinde birkaç ayrı ev, Arapça'da "beyt"den meydana geldiği görülmektedir. Sarayın bugünkü durumunun bakımsızlık dışında çok iyi olduğu bilinmektedir. Ürdün'de otellerin yetersizliği, yabancı turistlerin çöle ve çöl hayatına gösterdikleri ilgi, macera yaşama istekleri, saraya en yakın otelin 80-100km uzaklıkta yer alması çöl saraylarının bulunduğu bölgede bir otele ihtiyaç olduğunu bize göstermektedir. Kharraneh sarayının mimari özelliği aynen muhafaza ederek restore edip otele çevirerek turizme kazandırılması, korunması ve bununla birlikte turistlerin Ürdün'de kalış süreleri uzatarak ülke turizm ve ekonomisine katkıda bulunması açısından önemlidir. Sarayı otele dönüştürülürken alçı veya ahşap bölmeler kullanılarak bazı bölümleri "beyt"ler birer suit olarak kullanılabilir. Hatta 4-5

odadan oluşan bazı beyt'ler olduğu gibi kalıp turist grublarına ayrılabilir. Sarayın geniş iç avlusu çok güzel bir restoran veya kafetarya olabilir.

Çölün sıcaklığı insana durmadan birşeyler içme ihtiyacını hissettirir. Meşatta Sarayı'nın çok büyük bir havuzu bulunmaktadır. Havuzun temizlenip iyi bir bakımdan geçirilerek su ile doldurup, çevresinde yapay bir vaha yaratılıp çok güzel havuz başı kafetaryasını dönüştürülebilir.

Hamam el Sarah bir kısmi restorasyondan geçmiş olup, bu restarosyonu tamamlanıp hamam olarak kullanılabilir. Küçük olduğu için ailelere veya küçük turist gruplarına birer saatliğine kiralanabilir.

Yurt dışında pazarlanan paket turlara çöl sarayları dahil ederek günlük turlar düzenleyerek tanıtımları yapılmalıdır.

4.3. Önerileri Destekleyecek Nitelikte Türkiye'den Örnekler

Hiç kuşku yok ki Çöl sarayları ile İstanbul'da bulunan saraylarla mukayese edilemez. Çöl sarayları tam çöl olmasa bile kurak bir bölgede bulunmaktadırlar. İnşa edildikleri yıllarda,tarihcilerin kitaplarında anlattıkları gibi, yeşil, ormanlık ve sulu, bol av hayvanlarıyla dolu bir bölgede yer almaktaydılar. Bugünkü İstanbul Boğazı uluslararası deniz ticaretinde ne kadar önemli bir geçiş ise Çöl Sarayları zamanının en önemli ticaret ve hac yollarının kesiştiği noktalarda inşa edilmişlerdir.

Türkiye'de özellikle İstanbul'da önerilerimi destekleyici birçok örnek bulunmaktadır. Topkapı Sarayı, bir Osmanlı Sarayı, Osmanlı İmparatorluğunun sultanları yüzlerce yıllık imparatorluğu bu saraydan idare etmişler, bugün Türkiye'nin en fazla gezilen müzesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Amra Sarayına göre en büyük avantajı İstanbul gibi bir şehirde yer almasıdır. Amra Sarayı çölde

ve en yakın yerleşim bölgesinden 15 km uzakta bulunmaktadır. Bununla birlikte Amra Sarayının duvar resimlerinin çokluğu ve birçok konuda ilk teşkil etmesi ona önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Yıldız ve Emirgan Korularındaki köşkerin bugünlerde cafe olarak kullanılması halk tarafından destek görmektedir. Yine Dolmabahçe Sarayının bahçesinde yer alan cafe ve Hidiv Kasrı'ndaki restoran farklı bir ortamda bulunmalarına rağmen önerilerimi destekleyecek birer örnek teşkil etmektedirler.

V. BÖLÜM

5. SONUÇ

Çöl Sarayları, yüzyıllar boyu saray olarak yaşamış Erken İslam Dönemine ait mimarlık, sanat ve yaşantısının en önemli anıt ve belgelerindedirler.

Bu çalışmanın amacı, çöl saraylarının mimari özelliklerini ve geçmişteki işlevlerini, günümüzde ise fiziksel ve fonksiyonel eskimeye uğramış bu sarayların bugünkü durumları ile Ürdün ekonomisinde önemli yer tutan turizme daha etkin rol almaları için nelerin yapılması gerektiği ve bu önerileri destekleyici Türkiye'de yapılan çalışmalardan örneklerin verilmesidir.

Tarihin belli bir dönemine ait olan Çöl Sarayları hem geçmişin, kültürel, tarihi ve estetik değerlerini yansıtacak, hem de turizmde gerekli mekanlara yenisine oranla daha az emek ve ekonomik güçle kavuşulacak hem de çağdaş işlevle (müze, otel, hamam) günümüzde yaşatılacaklardır.

Çöl Saraylarının turistik amaçlara hizmet etmesi aynı zamanda ürkütücü yaşanamayan çöl ortamını daha ilgi çekici ve yaşanabilir bir hale dönüştürecektir.

KAYNAKÇA

1. Al-Morakeb Al İnmai Haftalık Dergi Sayı 42 Nisan 1995
2. Antoina Al Magro, Amman'da Emevi Sarayı, Arap-İspanyol Kültür Enst. Madrid 1983
3. Annual of Department of Antiquities Middle East Printing Co Amman 1981
4. Amman Dergi Sayı 6 Amman Büyükşehir Belediyesi 1993
5. Atlas Aylık Gezi Dergisi Sayı 32 Kasım 1995
6. AKKADICA Dr. Homes Fredico Arkeology of Jordan I-II Field Reports 1989
7. Dr. Ahmet Uveydi Al Abbadi Ürdün'ün Doğusunda Gezintiler Lübnan 1987
8. Beş Yıllık Kalkıma Planı 1981-1985 Milli Planlama Teşkilatı Amman
9. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1986-1990 Planlama Bakanlığı Amman
10. Bert De Vires Umm El Jimal Amman 1990 Al Kutba
11. Carel J.Dury "Art of İslam" Newyork
12. Country Toursm Profiles WTO 1986
13. Country Tourism Profiles WTO 1993

14. Crosswell K.A.C. Early Muslim Architecture Part 1 Oxford 1932
15. Crosswell K.A.C. Early Muslim Architecture Oxford 1940
16. Doç.Dr. Necdet Hacıoğlu Sosyal Turizm 1984 Uludađ Üni.Balıkesir Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu
17. Dr. Ziya Eralp Genel Turizm Ankara Üni. Basın Yayın Yüksek Okulu Yayını 3 1983
18. Dr. Ernst Diez "Die Kunst Der İslamishern Völker"
19. Dr. Fevzi Ziyadi "Emevi-Amra Sarayı Amman 1977.
20. Discover the Desert Castles Jordan Torism Authority Amman Jordan
21. D.Homes, Fredico, J.D. Hennessyeds "Archaeolog of Jordan Akkdadıca 1989
22. Gerçeklerle ve Rakamalarla Ürdün İnfomasyon Bakanlığı Yayını Kasım 1995
23. Ghazi Bisheh "Hammam Al Sarah in the Light of Recent Excavations" 1989
24. Habis Süleyman Semavi Ürdün Turizm Coğrafyası Yüksek Lisans Tezi İskenderiye Üniversitesi 1981
25. Hamilton R.W. Grabar Oleg An Arabian Mansion in the Jordan Wamlley Oxford 1959
26. Hiller Brand R. İslam Architecture 1988 Edinburg

27. Hilmi Ziya Ülken "İslam Sanatı" İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları No.140 İstanbul 1948
28. İsmet Ülken Kaplıca Deniz ve İklim Küçlerinin Temel Yöntemleri Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları No:1978
29. İsmet Ülken Dağ Turizmi ve Kış Sporları Ocak 983 Ankara
30. Jaussen et Savignac Mission Archeologique en Arabia 5 vol Texte et Atlas Paris 1909-1922
31. Jaussen et Savignac Les Chateaux Arabes de Qesir Amra Harranah et Tuba Paris 1922
32. Kaplıca Turizmi ve Ürdün'deki Kaplıcalar Turizm bakanlığı Yayını 1982
33. Kültür Dergisi Mevsimlik Dergi Ürdün Üniversitesi Sayfa 20-22 3.sayı Mart 1983.
34. Lewis Mahluf Ürdün Tarih ve Devlet Arkeoloji 1983 Jarash Arkeoloji ve Turizm Bakanlığı Yayını 1983
35. Mahmoud H.E. The Hmayyad Desert Palas 1951
36. Maritz B. Ausfluge in Der Arabia Petraea 1908
37. Martin Al Magro Amra Sarayı (Konut ve Hamam) Arap-İspanyol Enstitüsü Madrid 1975
38. Michele Piccirillo The Mosaics of Jordan 1993. American Center of Orientel Research

39. Musil Alois Kuseyr Amra 2 volsvienna 1907
40. Musil Alois Arabia Petraea I 1907
41. Dr. Servet Akkaşa Sanat Tarihi İslamda Tasvir Arap Yayın Enstitüsü 1990.
42. Prof. Hasan Olalı Doç.Alp Timur Turizm Ekonomisi İzmir 1988 Ofis Tic. Matb. Şti. İzmir
43. Rami G. Khowri Jarash Amman 1988 Alkutba Publisher
44. Rami G. Khowri Al Akabe Amman 1988 Al Kutba Publisher
45. Rami G. Khowri Al Petra Amman 1988 Al Kutba Publisher
46. Rami G. Khowri The Desert Castles Amman 1992 Alkutba Publishers
47. Tong Howard and Diana Taylor Walks and Serambles in Wadi Rum Amman 1993 Al Kutba Publisheers
48. Travel and Tourism Analys October 1986.
49. Turizm Bakanlığı A.Ş. Faaliyet Raporu 1985
50. Turizmde Seçme Makaleler 10 Tugev Yayını No.17 Temmuz 1991 İstanbul
51. Thomas Weber Umm Qais Amman 1990 Al Kutba
52. Ülker Hilmi Ziya İslam Sanatı İstanbul 1948 İ.T.Ü.

53. Ürdün'ün Dünü Bugünü İhracat Geliştirme Müessesesi 1995 İhracat Fuarı
Özel Yayını

54. M.Zekai BayerTurizme Giriş İstanbul 1992 İşletme Fakültesi Yayını No.253

EKLER

**1989-1994 YILLARI ARASINDA MADABA'YI ZİYARET EDENLERİN
AYLARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞİŞİM ORANI**

AYLAR	1989	1990	1991	1992	1993	1994	DEĞİŞİM ORANI (93-94)
OCAK	1002	493	88	478	516	400	-22.48%
ŞUBAT	534	642	62	277	330	350	6.06%
MART	1297	2269	306	534	447	600	34.23%
NİSAN	1683	1439	160	1822	2655	1150	-56.69%
MAYIS	687	1256	402	1722	877	650	-25.88%
HAZİRAN	356	647	190	374	240	500	108.33%
TEMMUZ	349	715	148	757	756	900	19.05%
AĞUSTOS	810	969	359	803	745	750	0.67%
EYLÜL	503	230	448	263	760	450	-40.79%
EKİM	904	313	269	424	1132	140	23.67%
KASIM	1042	775	499	883	634	650	2.52%
ARALIK	907	1063	520	611	570	450	21.05%
TOPLAM	10074	10811	3451	8948	9662	8250	-14.61%

KAYNAK: ÜRDÜN TARİHİ ESERLER MÜDÜRLÜĞÜ/TURİZM BAKANLIĞI/İSTATİSTİK BÖLÜMÜ

**1989-1994 YILLARI ARASINDA PETRA'YI ZİYARET EDENLERİN
AYLARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞİŞİM ORANI**

AYLAR	1989	1990	1991	1992	1993	1994	DEĞİŞİM ORANI (93-94)
OCAK	6966	8847	792	4154	8725	9100	4.30%
ŞUBAT	6966	9343	260	3578	6028	8400	39.35%
MART	17063	16778	702	7832	10980	21750	98.09%
NİSAN	12576	21112	2740	15368	23104	27300	18.16%
MAYIS	12229	13754	2721	11791	12049	19150	58.93%
HAZİRAN	5968	6785	2664	7203	7733	8350	7.98%
TEMMUZ	7458	9204	4226	8661	7969	11250	41.17%
AĞUSTOS	11380	9587	7733	16884	14687	20050	36.52%
EYLÜL	7695	1666	5419	9430	11261	15350	36.31%
EKİM	13808	1634	6504	15470	17000	26075	53.38%
KASIM	10399	1702	6048	9593	11197	18650	66.56%
ARALIK	7380	1739	1080	7383	7826	15080	92.69%
TOPLAM	120338	102151	40889	117347	138559	200505	44.71%

KAYNAK: ÜRDÜN TARİHİ ESERLER MÜDÜRLÜĞÜ/TURİZM BAKANLIĞI/İSTATİSTİK BÖLÜMÜ

**1989-1994 YILLARI ARASINDA JERASH'I ZİYARET EDENLERİN
AYLARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞİŞİM ORANI**

AYLAR	1989	1990	1991	1992	1993	1994	DEĞİŞİM ORANI (93-94)
OCAK	4944	4400	350	1150	5800	7100	22.41%
ŞUBAT	4950	5200	450	1350	5650	5900	4.42%
MART	10546	8490	750	3200	8900	15100	69.66%
NİSAN	9350	11800	1900	13900	19150	25850	34.99%
MAYIS	8999	11150	2850	10750	14100	20450	45.04%
HAZİRAN	5764	4144	3456	6450	9450	10500	11.11%
TEMMUZ	6956	6248	3100	6850	8000	12900	61.25%
AĞUSTOS	13550	9700	8900	15700	18600	20550	10.48%
EYLÜL	9250	2500	5500	10300	12000	15550	29.58%
EKİM	8999	2250	4250	14250	14950	23548	57.51%
KASIM	6363	1250	3700	7000	9750	12800	31.28%
ARALIK	4750	1750	3250	6500	6800	11444	68.29%
TOPLAM	94421	68882	38456	97400	133150	181692	36.46%

KAYNAK: ÜRDÜN TARİHİ ESERLER MÜDÜRLÜĞÜ/TURİZM BAKANLIĞI/İSTATİSTİK BÖLÜMÜ

**1992-1993 YILLARI ARASINDA
WADI RUM'U ZİYARET EDENLERİN
AYLARA GÖRE DAĞILIMI VE DEĞİŞİM ORANI**

AYLAR	1992	1993	DEĞİŞİM ORANI (92-93)
OCAK	2109	2509	18.97%
ŞUBAT	1700	1422	-16.35%
MART	1989	2919	46.76%
NİSAN	2994	5738	91.65%
MAYIS	2109	2626	42.51%
HAZİRAN	1134	1356	19.58%
TEMMUZ	932	1225	31.44%
AĞUSTOS	2752	2746	-0.22%
EYLÜL	1419	2627	85.13%
EKİM	3550	4028	13.46%
KASIM	1253	2474	97.45%
ARALIK	2108	1993	-5.46%
TOPLAM	24049	31663	31.66%

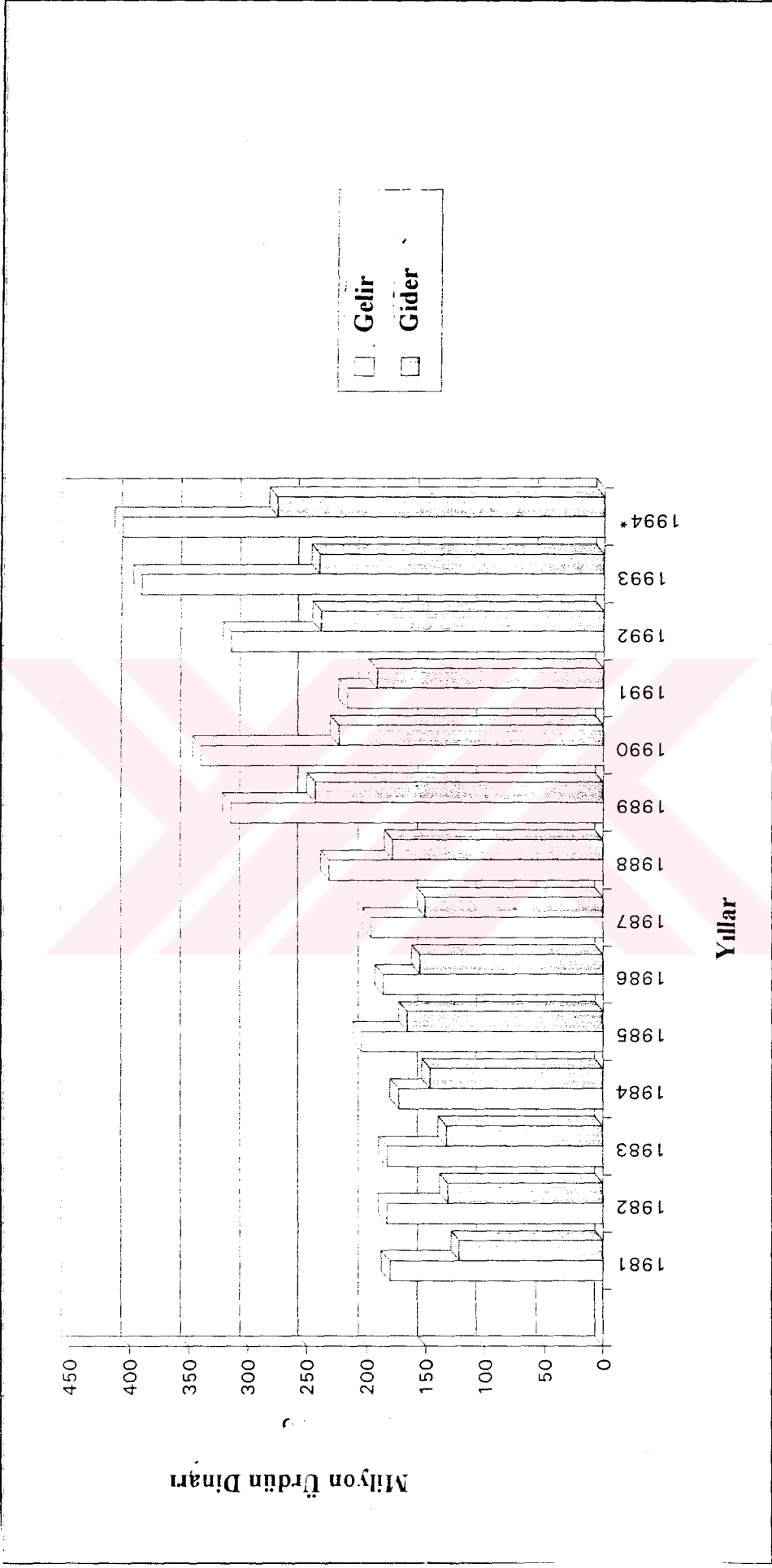
KAYNAK: ÜRDÜN TARİHİ ESERLER MÜDÜRLÜĞÜ/TURİZM BAKANLIĞI/İSTATİSTİK BÖLÜMÜ

**1994-1995 YILLARI ARASINDA ÜRDÜN'E GELEN
TÜRİST SAYISININ AYLARA DAĞILIMI**

KITALARA GÖRE DAĞILIMI	1994 GELEN	1995 GELEN
AMERİKAN	59154	87117
AVRUPA	1567929	218547
DİĞERLERİ	24093	32174
KÖRFEZ ÜLKELER	497337	507783
İSRAİL		84859
TOPLAM	737513	930480
DİĞERLERİ: AVUSTURALYA, YENİ ZELANDA, JAPONYA, SİNGAPUR, HONG KONG, MALEZYA, İNDONEZYA		
GENEL TOPLAM	2786154	2855715

Kaynak: TURİZM BAKANLIĞI / İSTATİSTİKLER BÖLÜMÜ

TURİZMDEN KAZANILAN VE TURİZM İÇİN HARCANAN PARA

Kaynak: MERKEZ BANKASI TURİZM BAKANLIĞI İSTATİSTİK BÖLÜMÜ

TURİZM GELİR-GİDER DENGESİ VE GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILAYA ORANI

YILLAR	GELİR	GİDER	BİLANÇO	GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA	TURİZM GELİRLERİNİN MİLLİ HASILAYA ORANI %
1981	180.80	121.60	59.20	1526.80	11.84
1982	183.50	131.30	52.20	1765.50	10.39
1983	183.10	132.40	50.70	1877.90	9.75
1984	173.30	146.50	26.80	1995.00	8.69
1985	204.20	166.40	37.80	2015.50	10.13
1986	186.30	155.20	31.10	2146.30	8.68
1987	196.40	150.70	45.70	2158.40	9.10
1988	230.80	178.30	52.50	2175.90	10.61
1989	314.60	242.40	72.20	2180.70	14.43
1990	339.80	223.10	116.70	2428.80	13.99
1991	216.00	191.90	24.10	2634.00	8.20
1992	314.30	238.10	76.20	3306.80	9.50
1993	390.20	239.10	151.10	3733.40	10.45
1994	406.40	275.30	131.10	4134.20	9.83

RAKKAMLARIN HEPSİ MİLYON ÜRDÜN DİNARI OLARAK KABUL EDİLECEKTİR.

KAYNAK:MERKEZ BANKASI

ÖZGEÇMİŞ

Doğum yılı,yeri:10.04.1961 Ürdün.

İlköğretim:1973- Sal İlkokulu

Ortaöğretim:1976-ÖmerMuhtar Ortaokulu

1979-Prens Hasan Lisesi

Üniversite:1981-1987 İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi

Mesleki Deneyim: Arttek Mobilya Sanayi

Royal Şirketler Grubu

Mermaş Yapı A.Ş.

Yabancı Dil: Türkçe, Arapça, İngilizce